

SPATIA Raportteja 3/2010

Skenaarioita ja tulevaisuuspolkuja Pohjois-Karjalaan vuonna 2030

Seppo Sivonen

Alue- ja kuntatutkimuskeskus
Itä-Suomen yliopisto

SPATIA
Raportteja 3/2010

SKENAARIOITA JA TULEVAISUUS-
POLKUJA POHJOIS-KARJALAAN
VUONNA 2030

Seppo Sivonen

Alue- ja kuntatutkimuskeskus
Itä-Suomen yliopisto

Julkaisija: Spatia
Alue- ja kuntatutkimuskeskus
Itä-Suomen yliopisto
www.uef.fi/spatia

Kansikuva: Bioenergian puuraaka-ainetta Itävallan Güssingissa. Myös Pohjois-Karjalassa halutaan kehittää metsävaroihin liittyvää bioenergian tuotantoa

Kuva: Timo Lautanen

TIIVISTELMÄ

Seppo Sivonen

Skenaarioita ja tulevaisuuspolkuja Pohjois-Karjalaan vuonna 2030

Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia, Raportteja 3/2010

Itä-Suomen yliopisto

Syyskuu 2010

ISBN: 978-952-61-0211-5 (PDF)

ISSNL: 1795-9594

ISSN: 1795-9594

Avainsanat: Pohjois-Karjalan tulevaisuus, alueellinen kehittäminen, aluekehityksen osaaminen, verkostoituminen

Joensuun yliopistossa (nykyisessä Itä-Suomen yliopistossa) käynnistyi keväällä 2008 pohjoiskarjalaisille aluekehittäjille suunnattu Tulevaisuusohjelma PK2030. Ohjelman päätösseminaari pidettiin lokakuussa 2010. Tulevaisuusohjelmaa toteutettiin *Aluekehityksen strategisen osaamisen vahvistaminen* -kehittämishankkeen yhteydessä. Hanketta rahoittivat Euroopan sosiaalirahasto, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Pohjois-Karjalan tulevaisuusrahasto ja osallistujat osallistumismaksujen kautta. Hankkeen toteutti Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, nykyinen Koulutus- ja kehittämispalvelu Aducate. Yliopiston Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia osallistui ohjelman johtamiseen, sisällön suunnitteluun ja vastasi tämän arviointiraportin tuottamisesta.

Tulevaisuusohjelman tavoitteena oli aluekehityksen strategisen osaamisen vahvistamisen ohella lisätä maakunnan kehittäjien verkostoitumista ja osaltaan tukea Pohjois-Karjalan uusien maakuntaohjelman ja -suunnitelman valmistelua. Maakunnan keskeisten kehittämisteemojen valinta tapahtui skenaariotyöskentelynä analysoimalla aluksi erityisesti globalisaation, ilmastonmuutoksen ja palvelurakenteen muutosten tulevia vaikutuksia Pohjois-Karjalassa. Osallistujien skenaariotyöskentelyn ja edelfoi-menetelmään perustuvien väittämien arviointien tuotoksia raportissa on tarkasteltu tulevaisuudentutkimuksen ja osin historian tutkimuksen näkökulmista käsin.

Yhteensä ohjelmaan osallistui 99 henkilöä, joista miehiä oli 55 ja naisia 44. Eniten osallistujia oli Pohjois-Karjalan TE-keskuksesta (nykyinen ELY-keskus), Pohjois-Karjalan maakuntaliitosta, alueen kunnista ja Joensuun yliopistosta. Osallistujien oman arvioinnin perusteella Tulevaisuusohjelman voidaan katsoa pääasiallisesti onnistuneen tavoitteidensa saavuttamisessa. Alueellisen kehittämisen strategisen osaamisen vahvistamista tuki ohjelman tietoinen pitkän tähtäimen tulevaisuussuuntautuneisuus. Osaamista ja verkostoitumista olisi toisaalta osallistujien käsitysten mukaan lisännyt yritys-elämän vahvempi mukanaolo ohjelmassa. Suurin hyöty aluekehityksen strategisesta oppimisesta kohdistui ohjelmassa pääasiallisesti julkiselle sektorille.

Osallistujien loppuarvioinnissa korostettiin ohjelmassa valittujen kehittämisteemojen konkreettista toimeenpanemista osallistujien, heidän organisaatioidensa ja Pohjois-Karjalan maakuntaliiton toimesta. Itä-Suomen yliopiston toivottiin myös sitoutuvan ohjelman tulosten jatko-työskentelyyn. Kokonaisuudessaan ohjelma herätti osallistujissa näkemään ennakkotietosaamisen ja -menetelmien tärkeyden. Tulevaisuusohjelmassa ei kuitenkaan käsitelty systemaattisesti erilaisia ennakkoinnin työmenetelmiä. Ohjelman katsottiin vahvistaneen eri organisaatioista tulleiden osanottajien verkostoitumista, vaikka osallistajat olivat usein muutenkin yhteistyössä erilaisissa alueellisissa kehittämishankkeissa ja alueellisen kehittämisen strategioiden valmistelussa. Verkostoitumista lisäsivät erityisesti hyviksi koetut benchmarking-matkat eri Euroopan maihin. Tulevaisuusohjelmaan osallistuneiden yhteydenpitoa tulisi myös jatkaa eri tavoin ohjelman päättymisen jälkeen.

Tulevaisuusohjelman skenaariotyöskentelyn näkökulmasta Pohjois-Karjalalle ei voida hahmottaa mitään todennäköiseltä tuntuvaa kauhuskenaariota. Sekä globalisaatio että ilmastonmuutos nähdään Pohjois-Karjalan tulevaisuudessa enemmän mahdollisuutena kuin voittamattomana uhkakuvana. Globalisaatio ja kansainvälinen yhteistyö avaavat maakunnan erikoistuville ja innovatiivisille yrityksille uusia markkinoita. Globalisaation hallinnassa nuoret ovat tärkeässä asemassa. Toisaalta Pohjois-Karjalan keskeiset aluekehittäjät eivät painottaneet kovinkaan korkealle yhteistyötä Aasiaan, Kiinaan ja Intiaan suuntaan. Kansainvälisessä taloudellisessa ja muussa yhteistyössä näitä tärkeämpänä yhteistyökumppanina nähtiin Venäjä, vaikka maan yhteiskunnalliseen kehitykseen liit-

tyy epävarmuustekijöitä ja vaikka Pohjois-Karjala on syrjässä sen taloudellisen kehityksen keskusalueista.

Globalisaation tavoin ilmastonmuutos voi synnyttää virikkeitä uusille innovaatioille, jotka koskevat erityisesti energiatalouden uuden osaamisen, siihen liittyvän teknologian ja yritystoiminnan yhdistämistä. Rikkaiden luonnonvarojen hyödyntämisessä Pohjois-Karjalalla katsottiin olevan samanaikaisesti myös hyvät mahdollisuudet vastata onnistuneesti kestävä kehityksen mukaisiin ympäristö- ja energiahaasteisiin. Tulevaisuuskuissa Pohjois-Karjala hahmotettiin varsin vahvasti eräänlaisena hyvän elämän saarekkeena, joka tarjoaa ekologisesti kestävä kehityksen mukaisen elämisen ja asumisen ympäristön. Vaikka pohjoiskarjalaisuus maakunnan asukkaiden erityisidentiteettinä menettäisikin historiallista merkitystään, säilyy Pohjois-Karjala tulevaisuudessakin puhtaan ympäristön, turvallisuuden ja vetovoimaisen luonnon paratiisina.

Palvelurakenteessa ennakoitiin tapahtuvan huomattavia muutoksia. Teknologisen kehityksen lisäksi palvelujen tarjonta tulevaisuudessa siirtyy aikaisempaa enemmän yksityisen sektorin tehtäväksi. Palvelurakenteen muutokset ja ikääntyvä maakunta voivat tarjota tilaisuuksia uusien teknologioiden ja palvelumallien tuottamiseen. Koulutuspalvelujen hyödyntämiseen tulevaisuuden liiketoimintana ei kuitenkaan uskottu.

Tulevaisuusohjelmassa mainittujen megatrendien vaikutusta Pohjois-Karjalan tulevaisuuteen tarkastelivat pääasiallisesti aluekehityksen ammatillaiset, mikä luonnollisesti vaikutti skenaariotyöskentelyyn. Osallistujien entuudestaan tiiviit siteet maakunnallisiin kehittämis- ja luottamustehtäviin vaikuttivat myös Tulevaisuusohjelman työskentelyyn. Edefoiväittämiin annettujen kommenttien voidaan katsoa heijastavan osallistujien jo aikaisempia tietoja Pohjois-Karjalan tulevasta kehityksestä.

Maakunnan tulevaisuuden ennakoinnissa ilmeni tulevaisuudentutkija Mika Mannermaan esittämä näkemys varmuuden ja yksinkertaisuuden haluttavuudesta. Hänen mukaansa ihmiset yleensä pitävät tavoiteltavina varmuutta ja yksinkertaisuutta verrattuna epävarmuuteen ja monimutkaisuuteen. Pohjois-Karjalan menneisyyden vahvuudet näkyivät maakunnan tulevaisuuden tahtotilojen ilmentämisessä. Metsä, muut luonnonvarat, luonto ja maakunnan ihmiset ovat voimavaroja, joihin pohjoiskarjalaiset ovat luottaneet ja joihin jatkossakin voidaan turvautua. Niinikään Venäjä on lähellä ja siksi luonteva yhteistyökumppani tulevaisuuden kehittämissuunnitelmissa.

Keskeisiksi tulevaisuuden kehittämisteemoiksi ohjelmassa nousivat:

- matkailu
- luonnonvarojen ja ympäristön uudenlainen hyödyntäminen
- palvelujen kehittäminen
- kulttuuri- ja elämystalous
- Venäjä-yhteistyö

Tulevaisuusohjelman tuloksia kiteyttäen vuonna 2030 Pohjois-Karjalan kilpailukyky ja elinvoimaisuus perustuvat erityisesti erikoistuneeseen matkailuun, luonnonvarojen ja raaka-aineiden monipuoliseen jalostamiseen ja laadukkaisiin ikääntyneelle väestönosalle suunnattuihin palveluihin. Maakunnan viihtyisyyttä ja ansaintamahdollisuuksia lisäävät kulttuuri- ja elämystalouden tuotteet, ympäristö- ja palveluliiketoiminta, uudistunut elintarvikeala ja Venäjän tuomat yhteistyömahdollisuudet. Eri alojen rajapintojen yhdistäminen luo myös uusia innovaatioita. Elinvoimaisena palvelu- ja kulttuurimaakuntana Pohjois-Karjala on kansainvälisesti verkottunut ja ulkomaalaisia osaajia houkutteleva osa Itä-Suomea.

ESIPUHE

Maakuntaohjelma on ohjelmien ohjelma, jossa kootaan maakunnan eri toimijoiden tahtotila maakunnan kehittämiseksi. Maakuntaohjelman taustalla on maakunnan pitkän tähtäyksen strategia. Kesällä 2010 Pohjois-Karjalan maakuntavaltuusto hyväksyi maakuntaohjelman POKAT 2014 ja maakuntasuunnitelman Pohjois-Karjalan strategia 2030. Tulevaisuuskoulutus 2030 on toiminut yhtenä innoittajana laadittaessa näitä asiakirjoja. Se on toiminut ennen kaikkea ajattelun herättäjänä ja verkostoitumisen työkaluna mietittäessä Pohjois-Karjalan tulevaisuutta.

Tulevaisuuskoulutus 2030 sai pohjansa 1990-luvulla järjestetystä Pohjois-Karjalan tulevaisuusstrategia -koulutuksesta, joka oli tuolloin toiminut pohjana ihan uudentalaiselle toimintatavalle Pohjois-Karjalan kehittäjien keskuudessa. Se oli saanut syntymään maakunnassamme uudenlaisen keskustelukulttuurin, yhteistoiminnan ja kumppanuuden entisen poliittis-hierarkkisen järjestelmän tilalle. Nykyisin Pohjois-Karjala on kuuluisa yhteistyökyyvystään maakunnan ulkopuolella. Toimintatapa on maakunnassamme niin luontainen, että emme itse sitä täällä välttämättä edes tiedosta.

2010-luvun vaihteessa on jälleen aika uudistua. Aluekehitystyössä ollaan siirtymässä ohjelmapohjaisuudesta vuorovaikutteiseen neuvottelupolitiikkaan. Sukupolvenvaihdos on tapahtumassa myös aluekehityksen toimijoissa. Globaalit megatrendit koskettavat myös Pohjois-Karjalaa.

Tulevaisuuskoulutus 2030:n osallistajat ovat oppineet tuntemaan toisia ihmisiä, jotka työskentelevät samantyyppisten asioiden parissa, eli niin kuin termi kuuluu: on tapahtunut verkostoitumista. Eri ihmisillä on erilaiset taustat, erilaiset lähtökohdat, toimintatavat ja organisaatiokulttuurit. Mutta tavoite on yhteinen: Pohjois-Karjalan ja sen ihmisten hyvinvointi. Kun opintojaksoilla ollaan pohdittu ikääntymistä, globalisaatiota, ilmastonmuutosta, vesiklusteria, pohinä-indeksejä tai mitä tahansa, on syntynyt sosiaalista pääomaa. Eli luottamusta toisiin ihmisiin, jotka toimivat samoissa verkostoissa ja kykyä toimia yhdessä heidän kanssaan.

99 aluekehityksen avainhenkilöä Pohjois-Karjalasta on osallistunut koulutukseen. Koulutuksen todelliset hedelmät poimimme tulevaisuudessa. Toivon mukaan tästäkin koulutuksesta syntyy uudenlaisia, meille

jatkossa itsestään selviä uusia toiminnan tapoja, josta Pohjois-Karjala
tullaan tuntemaan myös maakunnan ulkopuolella.

Joensuussa 23.9.2010

Eira Varis
aluekehityspäällikkö
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	11
1.1 Raportin tausta	11
1.2 Raportin tehtävä ja lähteet	13
2 TULEVAISUUSOHJELMA PK2030	16
2.1 Pohjois-Karjalan tulevaisuuskuvat 1990-luvulla	16
2.2 Uusi ohjelma ja uudet oraakkelit.....	19
3 HISTORIA JA TULEVAISUUS.....	23
3.1 Historiantutkimus tulevaisuudentutkimuksessa	23
3.2 Skenaariomenetelmän soveltaminen	25
4 GLOBALISAATIOSKENAARIOT	29
4.1 Globalisaatio on mahdollisuus	29
4.2 Venäjä-yhteistyö ongelmallisempaa.....	35
4.3 Pohjoiskarjalaisuuden moninaisuus.....	37
4.4 Uhkakuvien toteutuessa.....	38
5 KESTÄVÄN KEHITYKSEN SKENAARIOT	41
5.1 Ilmastonmuutos luo innovaatioita	41
5.2 Hyvän elämän saareke.....	45
5.3 Pahimpaan ei uskota	46
6 PALVELURAKENTEEEN SKENAARIOT	48
6.1 palvelurakenne muutosten edessä.....	48
6.2 Ikääntymisen haasteet ja mahdollisuudet	52
6.3 Palvelut eivät romahda.....	55
7 POHJOIS-KARJALAN TULEVAISUUSPOLUT	57
7.1 Mahdollisia kehittämisteemoja	57
7.2 Ulkomailta opittua	61
7.3 Pohjois-Karjalan keskeiset kehittämisteemat	73
8 LOPPUPÄÄTELMÄ	86
LÄHDEAINEISTO	101
LIITE	105

Prologi

Eletään vuotta 1756. Tuona vuonna kesälahtelainen Johan Lagus esitti Turun Akatemiassa väitöskirjan, jonka nimenä oli ”Ajatuksia Talouselämän Kohentamiseksi Karjalassa”. Siinä hän pohti osin kriittisesti Pohjois-Karjalan kauppaa, luonnonvarojen hyödyntämistä, pohjoiskarjalaista ihmistä ja venäläisten Suomessa työssäkäyntiä.

Luonnonvaroista Lagus kirjoitti: *”täällä on yltäkyllin maata ja aineksia auvoiseen ja onnelliseen elämiseen; tuhannet Luonnon tuotteet odottavat kehittämistään... he ovat kilvan hävittäneet ja yhä hävittävät metsää, luul-len, ettei sitä voi paremmalla tavalla käyttää.”* Hän jatkoi, että *”Kuusen-pihkasta voitaisiin tislata Mäntyöljyn veroista, kuin oikeata Tärpätti öljyä. Vanhasta tuohesta voitaisiin polttaa koivutervaa (Venäläisten tököttiä) nah-ka – ja pyörävoiteeksi, lisäämällä Suopursua ja Tuomenparkkia. Sen lisäksi on Karjalaisissa metsissä yllin kyllin ainesta Kataja-öljyyn.”*

Yhteys Venäjän suuntaan oli tiivis. Kauppaa Venäjän suuntaan tehtiin joko rahalla tai vaihtamalla tavaraa. Karjalaiset hankkivat Venäjältä mm. erilaisia kankaita ja talia voita vastaan. Venäjältä saadut tavarat pohjois-karjalaiset kuljettivat useimmiten pohjalaisille. *”On jopa syytä uskoa, että he saavat ennakkomaksua Pohjanmaan asukkaalta, sen lisäksi että he ottavat velaksi Venäläisiltä kauppailta. Mutta tämä ei vielä riitä. He matkustavat itse rahoineen tavallisimmin Viipuriin, ja ostavat monen muun lisäksi, usei-ta hevoskuormia Hollantilaista Pötty Tupakkaa, jollainen myydään Pohja-laisille.”* Kauppiaiden verkostot pelasivat jo tuolloin.

Entä pohjoiskarjalainen ihminen? Laguksen vastaväittäjä Anders Jo-han Nordenskiöld totesi, että Pohjois-Karjalan *”kansa on rohkeaa, miehe-kästä ja ahkeraa, mutta sen Asukkaat hitaita, Luopumaan varsin nopeasti ja halukkaasti tavoistaan.”* Lagus taas totesi, että Karjalaan on kulkeutunut salaa pahoja tapoja: *”täällä sallitaan pidettäväksi asumassa väkeä kumpaa-kin sukupuolta, naineita ja naimattomia, jotka elävät missä ja miten halua-vat, sekä saavat laiskotella ja tehdä työtä miten haluavat... jotkut kuluttavat laiskuuttaan sen minkä kesällä ovat saaneet kasaan, ja kun kaikki on lopus-sa, ottavat he seuraavan kesän taksvärkinä elatuksen siltä, jolla on parasta ja joka eniten antaa. Vähemmän varakkaat saavat siis luvan olla ilman näiden palveluksia, vaikka he niitä eniten tarvitsisivat.”* Ja lopuksi venäläis-ten Suomessa työskentelystä: *”Venäjän alamaiset saavat tulla rajan yli ja työskennellä päivärahaa vastaan syksyisin ja talvisin. Silloin kuin heidän apunsa olisi hyödyllisintä ja eniten tarpeen, nimittäin kevät- ja kesäaikaan, he pysyvät poissa. Siitä huolimatta vievät he vähitellen maasta käypää rahaa, jota heidän työnsä tuskin vastaa... niin pitäisi heidän käyntinsä maassa, kokonaan kieltää.”*

Johan Lagusta vuonna 1756 siteeraten,
Seppo Sivonen vuonna 2010

1 JOHDANTO

1.1 Raportin tausta

Keväällä huhtikuussa 2008 käynnistyi Joensuun yliopistossa pohjoiskarjalaisille aluekehittäjille suunnattu *Tulevaisuusohjelma PK2030*, jossa Laguksen tavoin pohdittiin Pohjois-Karjalan talouselämän kohentamista; nyt tämän päivän olosuhteista käsin. Tulevaisuusohjelma toteutettiin Pohjois-Karjalan maakuntaliiton aloitteesta *Aluekehityksen strategisen osaamisen vahvistaminen* -kehittämishankkeen yhteydessä. Ohjelman loppuseminaari oli lokakuussa 2010.

Tulevaisuusohjelman suunnittelun ja käynnistämisen taustalla vaikuttivat Pohjois-Karjalan alueellisen kehittämistyön toimintakentän ja -ympäristön dynaamiset muutokset ja maakunnan päättäjien sukupolvenvaihdos. Lisäksi Pohjois-Karjalassa haluttiin varautua ennakoimaan kehittämisstrategioita, jotka olisivat elinvoimaisia Euroopan Unionin rakennerahastokauden päättymisen jälkeen vuonna 2014. Tulevaisuusohjelman hankesuunnitelmassa (*Aluekehityksen strategisen osaamisen vahvistaminen* -kehittämishankkeen suunnitelma 28.1.2008) sen tavoitteet määriteltiin seuraavasti:

- kehittää pohjoiskarjalaisten avainhenkilöiden aluekehityksen strategista ja verkostojohtamisen osaamista
- vahvistaa maakunnallista, verkostomaista yhteistyötä
- tukea Pohjois-Karjalan uuden maakuntaohjelman ja -suunnitelman valmistelua ja arvioida ja uudistaa olemassa olevia maakunnallisia kehittämisstrategioita

Tulevaisuusohjelmaa rahoittivat Euroopan sosiaalirahasto, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto ja Pohjois-Karjalan tulevaisuusrahasto. Osa rahoituksesta muodostui osallistujamaksuista. Ohjelman hallinnoinnista ja toteutuksesta vastasi Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, joka vuoden 2010 alussa muuttui Itä-Suomen yliopiston Koulutus- ja kehittämispalvelu Aducateksi. Hankkeen projektipäällikkönä toimi Paula Inkeroinen ja ohjelman johtajana Joensuun yliopiston Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatiasta erikoistutkija Seppo Sivonen. Yhdessä raportin kirjoittajan kanssa Spatian tutkimusjohtaja Timo Lautanen ja Karjalan tutkimuslaitoksen erikoistutkija Arja Kurvinen ja tutkija Seppo Roivas muodostivat hankkeen arviointiryhmän.

Ohjelman ohjausryhmään kuuluivat Joensuun yliopistoa edustaneen puheenjohtajan ja yhden jäsenen lisäksi Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun, Joensuun Tiedepuisto Oy:n, Joensuun Seudun kehittämissyhtiö Josek Oy:n, Suomen kivikeskus/Stone Pole Oy:n, Joensuun kaupungin, Tohmajärven kunnan ja Maa- ja kotitalousnaisten piirikeskuksen/Pro Agrian Pohjois-Karjalan edustajat. Lisäksi Pohjois-Karjalan maakuntaliitosta oli ohjausryhmässä mukana asiantuntijajäsen (Joensuun yliopiston rehtorin päätös 19.9.2008).

Tulevaisuusohjelman ensisijaiseksi kohderyhmäksi nimettiin pohjoiskarjalaiset avainhenkilöt: johtajat, päättäjät, vaikuttajat, asiantuntijat ja muut toimijat, jotka edustivat maakunnan elinkeino- ja yrityselämää, kuntia ja muuta julkista hallintoa, koulutus-, tutkimus- ja innovaatioorganisaatioita, tiedotusvälineitä, puoluejärjestöjä, ammattiyhdistysliikettä ja muita järjestöjä.

Ohjelman vaikuttavuudesta hankesuunnitelmassa todettiin, että se antaa:

- paremmat valmiudet vastata toimintaympäristön muutoshaasteisiin ja vaikuttaa Pohjois-Karjalan kehittämiseen ja kehitysedellytysten parantamiseen
- uusia näkökulmia ja toimintamalleja alueelliseen kehittämiseen
- uskoa Pohjois-Karjalan pitkäjänteisen kehitykseen ja innovatiiviseen kehittämistyöhön kiristävässä globaalissa maailmantalouden kilpailussa

- uskoa maakunnan vetovoimaisuuteen, kansainvälistymiseen ja kilpailukykyyn valituilla kehittämisen painoalueilla
- yhteistä näkemystä maakunnan dynaamisuuden ja erityisosaamisen maakunnallisesta, kansallisesta ja kansainvälisestä omaleimaisuudesta ja erityisosaamisesta

Ohjelman avausseminaarina ja samalla sen markkinointitilaisuutena järjestettiin tammikuussa 2008 *Maakunnat maailmanpyörässä -seminaari*. Se kokosi Joensuuhun lähes 100 hengen kuulijajoukon. Seminaarissa käsiteltiin maakuntien tulevaisuuden näkymiä, innovaatiokeskittymiä ja aluekehityksen ehtoja globaalitaloudessa sekä esiteltiin alkavan Tulevaisuusohjelman tavoitteita ja sisältöjä (Maakunnat maailmanpyörässä -seminaari 25.1.2008).

Tulevaisuusohjelma koostui neljästä erillisestä, pääpiirteiltään samansisältöisestä kehittämisohjelmasta, johon kuhunkin oli tavoitteena saada vähintään 20 ja siten koko ohjelmaan 80 osallistujaa. Kehittämisohjelmat jakautuivat seuraaviin moduuleihin (Tulevaisuusohjelma PK2030 esite). Ohjelman prosessikuvaus on esitetty liitteessä.

1. Tulevaisuuden megatrendit ja hiljaiset signaalit (2 pv)
2. Pohjois-Karjalan vaihtoehdot ja valinnat (2 pv)
3. Benchmarking-opintomatka (vapaaehtoinen)
4. Verkostojohtaminen (2 pv)
5. Kurssin koonti ja arviointi (1 pv)

1.2 Raportin tehtävä ja lähteet

Skenaarioita ja tulevaisuuspolkuja Pohjois-Karjalaan vuonna 2030 -raportti on Tulevaisuusohjelman loppuraportti. Se tarkastelee ohjelman toteuttamista ja sen tuloksia tulevaisuudentutkimuksen skenaariotyöskentelyn ja osin historian tutkimuksen näkökulmista käsin.

Raportin keskeisenä tehtävänä on analysoida Tulevaisuusohjelmassa syntyneitä Pohjois-Karjalan erilaisia tulevaisuusskenaarioita erityisesti globalisaation, kestävä kehityksen ja palvelurakenteen muutosten yhteydessä. Arvioinnissa vähemmälle huomiolle on jätetty teemoja, joita koko ohjelman näkökulmasta ei käsitelty kokonaisvaltaisesti. Tällaisia

ovat esimerkiksi Euroopan Unionin tuleva aluepolitiikka, työvoiman tulevaisuus tai suomalaisen maatalouden tulevaisuusnäkymät.

Raportti tuo esille ohjelmassa syntyneitä näkemyksiä Pohjois-Karjalan tulevaisuuden keskeisistä kehittämismahdollisuuksista ja kehittämisteemoista. Kolmanneksi raportissa kuvataan, mitä alueellisen kehittämisen hyviä käytäntöjä osallistajat havainnoivat eri Euroopan maihin tekemillään benchmarking-matkoilla. Lopuksi raporttiin sisältyy ohjelman osallistujien arviointi ohjelman tuloksista. Arvioinnissa keskitytään ensisijaisesti kysymyksiin, kuinka Tulevaisuusohjelma onnistui osallistujien strategisen aluekehityksen osaamisen ja verkostoitumisen vahvistamisessa ja kuinka ohjelma onnistui lisäämään osallistujien valmiuksia tulevaisuuden ennakoinnissa.

Raportin lähdeaineistona on käytetty Tulevaisuusohjelman PK2030 hallinnollista raporttiaineistoa, ohjelman arviointiaineistoa ja osallistujien ryhmätöissä ja edelfoi-työskentelyssä syntynyttä aineistoa. Eurooppalaisten alueellisen kehittämisen hyvien käytäntöjen esittelyssä ja analysoimisessa on käytetty osallistujien benchmarking-matkoilta laatimia matkareportteja. Alkuosan teoreettinen viitekehys perustuu tulevaisuudentutkimusta käsittelevään kirjallisuuteen.

Tulevaisuusohjelma PK2030 ei ollut tutkimusohjelma, vaan ensisijaisesti kehittämis- ja koulutushanke. Siten loppuraporttikaan ei lähtökohtaisesti ole metodisesti tieteellisiin kriteereihin perustuva tutkimus, vaan pikemminkin epäyhtenäisestä lähdeaineistosta koottu näkemys ohjelmassa syntyneistä keskeisistä tuloksista ja aluekehittäjien muodostamasta Pohjois-Karjalan tahtotilasta vuonna 2030.

Raportissa esitettyjä käsitteitä on lähestytty tulevaisuudentutkimuksen määrittelyistä käsin (Kuusi & Kemppainen 2002, Rubin 2002).

Megatrendi on ”kehityksen suuri aalto tai linja, ilmiöiden tunnistettava ja selkeän historian omaava yhtenäinen kokonaisuus, jolla on selkeä kehityssuunta”.

Driving force -ilmöt (driver-ilmöt) ovat ”yhteiskunnan tai sitä laajemman tason ilmiöitä, jotka suuntaavat päätöksentekoa ja valintoja, mutta jotka eivät välttämättä jatku tulevaisuudessa samassa mielessä kuin ’trendit’ ja ’megatrendit’”.

Visio on ”henkilön, ryhmän, organisaation tai muun toimijan määrittelemä aktiivinen tahtotila”. Se on ”toimijan olemassaolon ja arvojen kannalta perusteltu, yleisluonteinen ja keskeinen näkemys tulevaisuuden mahdollisista tiloista eli mahdollisista ja halutuista tulevaisuudenkuvista tai tapahtumista.”

Skenaariolla tarkoitetaan ”kokonaisuutta, jonka muodostavat tulevan tilanteen sekä niiden tapahtumien kuvaus, jotka edistävät kehitystä alkuperäisestä tilanteesta tähän tulevaan tilanteeseen.”

Tulevaisuuspolulla tarkoitetaan ”mahdollista tapahtumien kulkua johonkin määrättyyn tulevaisuuden tilaan”. Se on ”päätösten, valintojen ja niiden seuraamusten johdonmukainen ja looginen jatkumo”.

Tulevaisuuskartta on puolestaan ”mahdollisten tulevaisuuksien polusto eli ’Tulevaisuuspolkujen’ kokonaisuus.”

2 TULEVAISUUSOHJELMA PK2030

2.1 Pohjois-Karjalan tulevaisuuskuvat 1990-luvulla

Tulevaisuusohjelman PK2030 taustalla oli 1990-luvun alkuvuosina Joensuu yliopiston toteuttama *Pohjois-Karjalan Tulevaisuuden Strategiat* -koulutusohjelma (Pohjois-Karjalan Tulevaisuuden Strategiat -seminaari-sarjan esite). Uuden ohjelman suunnittelussa otettiin huomioon tämän koulutusohjelman toteuttamistapa ja tuloksellisuus. Vuosina 1991–1993 toteutettuun ohjelmaan sisältyi neljä erillistä koulutusjaksoa ja vuonna 1993 pidetty ohjelmien synteesiseminaari. Koulutusohjelmalla oli kolme päätavoitetta: 1) strategisen ajattelun ja tulevaisuuden suunnitteluprosessin vahvistaminen, 2) henkilökohtainen kasvu johtajana ja vaikuttajana ja 3) maakunnallisen yhteistyön kehittäminen.

Koulutusjaksojen käynnistyessä Pohjois-Karjalan kehittämismahdollisuudet nähtiin varsin pessimistisessä valossa. Ensimmäisen jakson avaaja totesi, että ”monet aiemmat maakunnan kehittämiseen liittyvät yritykset ovat synnyttäneet kyynisyyttä uusien yritysten suhteen... voivatko vanhat koirat oppia uusia temppuja vai lämmitetäänkö vanhoja uudelleen”. Toisen jakson alkaessa maakunnan tilaa kuvattiin puolestaan seuraavasti:

”Olemme ikään kuin turtuneet muutoksiin – olemme kuin ajopuu, joka uskoo, että EY pitää meidät oikealla väylällä, emmekä usko voivamme vaikuttaa kehityksen kulkuun. Pohjois-Karjalalta puuttuu tahtotila. Ajelehdimme poliittisten ja taloudellisten konjunktuurien varassa tietämättä itsekään mitä tahdomme ... nyt kun meiltä puuttuu tällainen tahtotila, me riitelemme niistä vähistäkin hankkeista, joita joku yrittää. Luomme

helposti maakunnastamme kuvan riitelevästä takapajulasta. Mielikuvilla tämän päivän maailmassa on ratkaiseva merkitys. Myönteisen mielikuvan luomisessa olemme totaalisesti epäonnistuneet.”

Koulutusjaksojen viimeisissä avauspuheenvuoroissa ilmeni tuolloisesta syvästä lamasta huolimatta kuitenkin myös uskoa Pohjois-Karjalan vahvuuksiin. Näitä olivat erityisesti Joensuun yliopisto, puun hyödyntäminen, matkailu, Venäjän Karjalan mahdollisuudet, Euroopan yhdentymiskehitys ja julkishallinnon uudistaminen.

Kurssien osallistujien laatimat vuoteen 2010 ulottuvat Pohjois-Karjalan visiot korostivat niin ikään näitä vahvuuksia. Yhden kurssin visiona oli, että vuonna 2010 ”Pohjois-Karjala on Suomen Karjala, iloinen kansainvälinen idän ja lännen kohtauspaikka; metsän ja puun huippuosaamisen ja erämaaluonnon maakunta”. Toinen kurssi päättyi visioon, että ”Vuonna 2010 Pohjois-Karjala on idän ja lännen yhteistyön solmu, jossa on huippuunsa kehitettyä yritystoimintaa ja osaamista seuraavilla toisiinsa kytkeytyvillä aloilla: metsäsektori (metsäteknologia, metsätalous), metsäntutkimus, puunjalostus, metsäkoneet, puun yhdistäminen muihin materiaaleihin (muovi, kivi, paperi, elektroniikka, atk-ohjelmat), bioenergia, syrjäseutujen kehittäminen: elinkeinot, syrjäseutututkimus ja -politiikka” (Pohjois-Karjalan tulevaisuuden strategia -seminaarisarjan 1990–1993 visioita ja strategioita vuodelle 2010).

Visioista johdetut eri kurssien valitsevat kehittämisen painoalat eli maakunnan kehityksen tulevaisuuspolut valikoituivat seuraaviksi:

- alueellisen kehittämispolitiikan hyödyntäminen
- julkishallinnon remontti
- kilpailukykyinen koulutus ja tutkimus
- Joensuun yliopiston kehittäminen (kemia ja metsätiede)
- metsäosaamisen kehittäminen
- materiaalien yhdistäminen
- Joensuun kehittäminen idän ja lännen ”gatewayksi”
- kansainvälistymisosaaminen
- kansainvälistyvän matkailun tuotekehitys ja markkinointi
- luonto ja ympäristö menetystekijänä
- erikoistuva ja yhteistyöhakuinen yrittäjyys
- syrjäseutujen kehittämisen huippuosaaminen

Näistä kehittämisen painoaloista voidaan havaita, että ne jakautuivat hallinnollisiin, maakunnan osaamiseen, kansainvälistymiseen ja metsään ja ympäröivään luontoon liittyviin teemoihin. Pohjois-Karjalassa haluttiin vahvistaa myös matkailua, erityisalojen yrittäjyyttä ja syrjäseutujen kehittämistä koskevaa osaamista. Nämä painoalueet heijastivat tuonaikaisia Pohjois-Karjalan tulevaisuuden kannalta ajankohtaisia kysymyksiä. Pohjois-Karjalassa oli huoli oman läänin tulevaisuudesta, ja ohjelman aikana syvenevä talouslama asetti paineita sekä julkishallinnon menojen karsimiselle että aluepolitiikan hyötyjen maksimoimiselle. Suomen mahdollinen liittyminen Euroopan Unioniin ja alkanut lähialueyhteistyö itärajan yli loivat aikaisempaa konkreettisemmän tarpeen kansainvälisten yhteyksien kehittämiseksi. Luonnonvarat ja metsä olivat Pohjois-Karjalan talouselämän kulmakiviä, joita haluttiin vahvistaa erityisesti yliopiston metsäosaamisella. Samoin yliopistoon kohdistui odotuksia materiaalien uudenlaisen yhdistämisen synnyttämästä innovaatiotoiminnasta. Pohjois-Karjala tarvitsi yrittäjyyden vahvistamista, ja ehkä erikoiselta näyttävä syrjäseutuosaaminen liittyi yliopiston tuonaikaiseen maaseutu- ja kylätutkimukseen.

Neljän erillisen koulutusjakson jälkeen järjestettiin osalle osallistujille ns. synteesiseminaari syksyllä 1993. Se pyrki priorisoimaan erillisten kurssien kehittämisteemat. Keskeisiksi kehittämiskohteiksi nousivat maakunnan kansainvälistyminen ja Pohjois-Karjalan itsenäinen päätösvalta. Siten läänikysymys ja lähialueyhteistyön ja Suomen mahdollisen EU:hun liittymisen mahdollisuudet nousivat koko strategiaohjelman keskiöön sen loppumisajankohtana syksyllä 1993.

Tarkasteltaessa 1990-luvun alkuvuosina tehtyjä Pohjois-Karjalan vuoteen 2010 ulottuvia kehittämisen painoaloja, voidaan nähdä niiden lähes kaikkien pysyneen maakunnan kehittämisen kärkialoina nykypäiviin saakka. Metsään ja muoviin liittyneet klusterit ovat olleet 1990-luvun ja 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana maakunnallisissa kehittämisohjelmissa ja osaamiskeskusohjelmissa kärkiklustereita. Huolimatta Pohjois-Karjalan muoviteollisuuden takaiskuista ovat toiveet materiaalien yhdistämiseen liittyvän yliopiston perustutkimuksen synnyttämistä innovaatio-sovellutuksista säilyttäneet paikkansa maakunnan kehittämisohjelmissa. Yhteistyö itärajan yli ja EU:n mukanaan tuomat alueelliset kehittämishankkeet ovat edellyttäneet 1990-luvun alussa visioitua kansainvälistymistä. Maakunnan matkailun kehittämisessä usko pohjois-

karjalaisen luonnon ja ympäristön erikoislaatuisuuteen on ollut niin ikään vahvasti esillä. Yrittäjyyttä on puolestaan pyritty vahvistamaan monilla kehittämishankkeilla ja -ohjelmilla.

Pohjois-Karjalan Tulevaisuuden Strategiat -koulutusohjelman osallistujien tausta selittää osaltaan sen, että valituissa kehittämisteemoissa näkyivät hallinnolliset, yrittäjyyteen ja koulutus- ja tutkimustoimintaan liittyneet painotukset. Koko ohjelmaan osallistui yhteensä 93 henkilöä, joista naisia oli vain 11. Synteesiseminaarin 23 osallistujasta naisia oli 2. Enemmistö eli 41 henkilöä koko ohjelman osallistujista edusti julkista hallintoa, elinkeinoelämän ja yritysten edustajiksi katsottavia oli 24, koulutus- ja tutkimuslaitoksien edustajia 14 ja loput edustajista olivat pääosin järjestöjen ja median edustajia (Sivonen 2000).

2.2 Uusi ohjelma ja uudet oraakkelit

Keväällä 2008 alkaneen Tulevaisuusohjelman osallistujat edustivat organisaatioita ja yrityksiä, jotka olivat kiinnostuneita Pohjois-Karjalan tulevaisuuden vaihtoehtoista (ks. taulukko 1). Ohjelmaan osallistui yhteensä 99 henkilöä, joista miehiä oli 55 ja naisia 44. Yli 10 osallistujaa oli Pohjois-Karjalan TE-keskuksesta, Pohjois-Karjalan maakuntaliitosta, kuntasektorilta ja Joensuun yliopistosta. Koko osallistujamäärästä Joensuun ulkopuolelta oli vain 15 %. Verrattuna 1990-luvun alkuvuosina toteutettuun Pohjois-Karjalan Tulevaisuuden Strategiat -ohjelmaan oli naisten osuus Tulevaisuusohjelmassa huomattavasti suurempi. Toisaalta uudeksikin ohjelmassa julkisen hallinnon ja koulutusorganisaatioiden edustus oli huomattavan suuri ja samalla yritysten ja varsinkin järjestöelämän edustajien osuus pieni, jopa pienempi kuin 1990-luvun strategiaohjelmassa. Taloudellisella taantumalla asiaa ei voida selittää, koska molemmat ohjelmat ajoittuivat taloudellisen epävarmuuden aikaan. Oppilaitosten edustajia oli neljännes koko osallistujamäärästä. Kuntien 18 edustajasta Joensuusta oli 9, Kiteeltä 6, Liperistä 2 ja Lieksasta 1. Alueellisesti Pielisen Karjalasta osallistujia oli vähemmän kuin Joensuun seudulta ja Keski-Karjalasta.

Taulukko 1. Tulevaisuusohjelman osallistujien taustaorganisaatiot

Organisaatio	Osallistujia	Miehiä	Naisia
Pohjois-Karjalan TE-keskus	17	13	4
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto	14	9	5
Joensuun yliopisto	12	5	7
Joensuun kaupunki	9	5	4
Yritykset	8	6	2
Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä	8	3	5
Kiteen kaupunki	6	2	4
Kehittämisyhtiöt (Josek, Pikes)	5	3	2
Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu	5	2	3
Joensuun Tiedepuisto Oy	3	3	
Joensuun seudun työ- ja elinkeino- toimisto	3	1	2
Liperin kunta	2		2
Lieksan kaupunki	1	1	
Pohjois-Karjalan kauppakamari	1		1
Pohjois-Karjalan ympäristökeskus	1		1
Ammattijärjestöt	1		1
Pohjois-Karjalan taidetoimikunta	1		1
ProAgria Pohjois-Karjala	1	1	
Maaseudun Sivistysliitto	1	1	
Yhteensä	99	55	44

Lähde: Tulevaisuusohjelman osallistujalistat

Osallistujien ikäjakauma (taulukko 2) kertoo, että osallistujista 44 % tuli ikäryhmästä 25–44 vuotta, joten tältä osin Tulevaisuusohjelma oli konkreettisesti vielä pitkään työelämässä olevien tulevaisuuden tekijöiden kehittämisohjelma.

Taulukko 2. Tulevaisuusohjelman osallistujien ikäjakauma ja koulutustausta

Ikä	Osallistujia	Koulutustausta	Osallistujia
25–44	44	Keskiasteen koulutus	2
45–54	41	Opistoasteen koulutus	6
55–64	14	Korkea-asteen koulutus	91

Lähde: Tulevaisuusohjelman osallistujalistat

Osallistujien taustatiedoista käy ilmi, että Tulevaisuusohjelma PK2030 oli vahvasti Joensuuhun sijoittuvien korkeasti koulutettujen ammattikehittäjien ohjelma. Samalla voidaan kysyä, rajoittiko osallistujien tausta uusien tulevaisuusskenaarioiden syntymistä vai jäivätne ne liiaksi kiinni jo aikaisemmin laadittuihin erilaisiin maakunnallisiin kehittämisohjelmiin. Ohjelman tulevaisuusajattelu oli luonnollisesti riippuvuussuhteissa niiden tekijöiden taustaan, kokemukseen ja intresseihin. Joka tapauksessa Tulevaisuusohjelma oli foorumi osallistujien keskinäisen informaation vaihdon ja yhteisten tavoitteiden luomiselle.

Näitä tavoitteita osallistujat muotoilivat eri puolilla Pohjois-Karjalaa pidetyillä lähijaksoilla, joissa ohjelmaan sisältyi asiantuntija-alustuksia, ryhmätöitä ja tutustuminen paikallisen yrityksen tai kehittämisorganisaation toimintaan. Vapaaehtoisen benchmarking-matkan tarkoituksena oli tutustua kohdemaan jonkin alueen tai useamman alueen alueelliseen kehittämiseen eri kehittämisteemoista käsin. Päättävänä oli löytää eri Euroopan maista alueellisen kehittämisen ideoita ja toimintamalleja, joita voitaisiin soveltaa myös Pohjois-Karjalassa. Matkat palvelivat samalla osallistujien sisäisen verkostoitumisen vahvistamista.

Lähijaksojen välillä osallistujat jatkoivat työskentelyä tietoverkossa ja verkostoituvat osallistujille erikseen laaditussa verkkoympäristössä. Keskeisessä asemassa työskentelyssä oli tulevaisuudentutkijoiden yleisesti käyttämä edelfoi-menetelmä. Se perustuu delfoi-tekniikkaan, joka on vaiheittain strukturoitu tai puolistrukturoitu kyselymenetelmä, jolla ryhmän mielipiteitä jostain määrätystä tema-alueesta jalostetaan tiedoksi. Vaikka delfoi-menetelmä voi olla hyödyllinen apuväline tulevaisuuspolustojen tunnistamisessa ja niitä kuvaavien tulevaisuuskarttojen laa-

dinnassa, liittyy menetelmään monia ongelmia. Mika Mannermaa on todennut (delfoi-menetelmästä ks. Kuusi 2002), että delfoi-kyselyissä:

- Vastausten hajonta näyttää kasvavan suhteessa ennusteen ajalliseen etäisyyteen. Mitä kauemmaksi tulevaisuuteen ennakoidaan, sitä suuremmat ovat erot asiantuntijoiden arvioissa.
- Ennusteiden tarkkuus. Asiantuntijoilla on taipumus olla pessimistisiä pitkällä aikavälillä ja optimistisia lyhyellä aikavälillä.
- Kysymyslomakkeiden käytön vaikutukset. Väitteet ja kysymykset heijastavat tekijöidensä tietoja, taustaa ja subjektiivista maailmankuvaa.
- Ennusteiden toivottavuuden ja ”hyvän jatkon” vaikutus niiden uskottavuuteen. Mitä järkevämmäksi, hyödyllisemmäksi tai taloudellisesti kannattavammaksi idea mielletään, sitä aikaisemmaksi sen toteutuminen tyypillisesti arvioidaan.
- Tulevaisuuden ”diskonttaaminen”. Ihmiselle 20 vuoden kuluttua tapahtuva kriisi ei ole läheskään niin merkittävä kuin samanlainen kriisi kahden kuukauden kuluttua.
- Varmuuden ja yksinkertaisuuden haluttavuus. Ihmiset yleensä pitävät tavoiteltavina varmuutta ja yksinkertaisuutta verrattuna epävarmuuteen ja monimutkaisuuteen.

3 HISTORIA JA TULEVAISUUS

3.1 Historiantutkimus tulevaisuudentutkimuksessa

Tulevaisuusohjelman osallistajat ennakoivat Pohjois-Karjalan lähi- ja pitemmän tähtäimen tulevaisuutta. Vaikka kysymyksessä ei ollut varsinainen tutkimusprosessi, voidaan osallistujien katsoa ennakointitehtäväänsään astuneen – tosin menetelmällisesti hyvin rajalliseen ja ohjattuun – tulevaisuudentutkijan rooliin.

Historiantutkimus ja tulevaisuudentutkimus tutkivat molemmat aikaan sidonnaisia ilmiöitä, tapahtumia ja rakenteita ja tekevät niistä johdettuja havaintoja, väittämiä ja päätelmiä. Molemmat havainnoivat ja analysoivat tutkimuskohteita, joista nykyaikana on nähtävissä vain joko menneisyyden jäänteitä tai omaan aikaan sidoksissa olevia tulevaisuutta koskevia todisteita. Historiantutkimus ei voi paljastaa jostakin menneestä ajankohdasta kuin siitä jäljelle jääneisiin lähteisiin perustuvan tulkinnallisen kertomuksen. Samalla tavalla tulevaisuudentutkimus voi rakentaa ”todellisen” tulevaisuuskartan ja sen tulevaisuuspolut ja skenaariot vain oman aikansa todistusaineiston perusteella.

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna historiantutkimuksella ja tulevaisuudentutkimuksella on läheinen metodinen yhteys. Tutkimusaloja leimaa pääseminen kiinni menneeseen tai tulevaan todellisuuteen, jota ei omassa ajassa ole olemassa. Kun menneisyyttä ei ole enää olemassa, on historioitsijan luotava se. Tällaisen historian luomisella historioitsija pyrkii kompensoimaan todellisen menneisyyden. Valikoimalla lähdeaineistoaan tutkija pyrkii luomaan selitysvoimaisimman tulkinnan tutkimuskohteestaan. Sama koskee tulevaisuudentutkijaa. Kun tulevaisuus on

epävarma, tulevaisuudentutkijat tai muut sen ennakoimiseen pyrkivät henkilöt, kuten konsultit, suunnittelijat, talouselämän ja yrityselämän analyytikot luovat tulevaisuuden representaatioita täyttääkseen nykyhetken ja tulevan välisen kuilun (Staley 2007, Tosh 1984).

Monissa kielissä sanalla ”historia” on kaksi toisiinsa liittyvää sivumerkitystä, jotka molemmat merkitsevät ”menneisyyttä” ja ”menneisyyden tulkintaa”. Michael Stanfordin mukaan ”menneisyys” voidaan ilmaista käsitteellä historia 1 ja ”menneisyyden tulkinta” käsitteellä historia 2. Samalla tavalla tulevaisuudentutkimuksessa voidaan erottaa tulevaisuus 1 ja tulevaisuus 2. Tulevaisuus 1 identifioi kaikkia tulevaisuuden tapahtumia, kun taas tulevaisuus 2 viittaa kaikkeen siihen, mitä voimme kuvitella tulevaisuudesta. Tulevaisuuden 1 jonkinlaiseksi ymmärtämiseksi tarvitaan sitä korvaava tulevaisuus 2 (Stanford 1990). Tulevaisuusohjelmassa laaditut Pohjois-Karjalaa vuotta 2030 koskevat tulevaisuusväitteet ja visiot edustavat tätä korvaavaa tulevaisuutta.

Historiallisesti tarkasteltuna ideat tulevaisuuden luonteesta eivät ole olleet staattisia, vaan niitä ovat määrittäneet erilaiset käsitykset ajasta. Sykliseen aikakäsitykseen sisältyy idea muutoksen kieltämisestä ja tapahtumien kulusta toistuvan mallin mukaisesti, kun taas lineaarisen aikakäsityksen mukaan tapahtumat eivät seuraa toisiaan samanlaisina. Tulevaisuus on erilainen kuin menneisyys. Lineaariseen ja samalla deterministiseen aikakäsitykseen on sisältynyt usein ajatus tulevaisuudesta menneisyyttä edistyksellisempänä aikana. Jos keskiajalla tulevaisuuden määrasivät teologiset periaatteet, loivat tieteellinen vallankumous ja valistus uskon sekularistisen ”edistyksen” määräävyydestä tulevaisuuden muokkaajana. Tulevaisuuden deterministisen lainalaisuuden kyseenalaistivat yhteiskuntafilosofit, jotka uskoivat ihmisten mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Samalla kun tulevaisuuden uskotaan tai toivotaan olevan nykyisyyttä ja menneisyyttä paremman, voidaan sen muotoutumiseen vaikuttaa ihmisen omalla toiminnalla ja tietoisuudella yhteiskunnallisesta kehityksestä (Kamppinen & Malaska 2002, Staley 2007).

Esitetty näkemys on sisältynyt esimerkiksi marxilaisiin ja klassisen koulukunnan liberaaleihin näkemyksiin yhteiskunnallisesta kehityksestä. Toisaalta se on nähtävissä tieteellisessä ja teknologisessa toiminnassa, joka etsii niitä yhteiskunnallisia ja luonnontieteellisiä lainalaisuuksia, joilla voitaisiin vaikuttaa ihmisen toimintaan ja tulevaisuuteen. Tämä on ilmennyt mm. yhteiskuntatieteiden pyrkimyksissä luoda matemaattisia

malleja tulevaisuuden ennustamista varten. Toisen maailmansodan jälkeisen ”futuristibuumin” aikana amerikkalaiset ja eurooppalaiset taloustieteilijät, sosiologit, väestötutkijat, systeemianalyytikot ja insinöörit ovat luoneet eri tieteisiin perustuvia tulevaisuuden ennustusmalleja julkisen hallinnon ja talouselämän tarpeita varten. Näihin ovat kuuluneet esim. Rooman Klubin tietokonepohjaiset ennustukset energian riittävydestä tai nykyisinkin yleiset businesskonsulttien, strategiasuunnittelijoiden, trendiennustajien ja johtamisen asiantuntijoiden erilaiset ennustukset tilaajilleen (Staley 2007, Kahn & Bruce-Briggs 1974).

Tulevaisuuden ennustaminen on jatkunut, vaikka esimerkiksi kaaosteoria on kyseenalaistanut tulevaisuuden tieteellisen ennustamisen mahdollisuudet. Uusimmassa tulevaisuuden tutkimuksessa yksi tärkeimmistä lähestymistavoista on lähtöisin teoreettisen fysiikan ”far from equilibrium” -systeemimallista. Teoriaa kehittäneen Ilya Prigoginen mukaan epätasapainolla eli tilalla ”kaukana tasapainosta” tarkoitetaan systeemin sisäistä ristiriitaa, esimerkiksi sosiaalisissa systeemeissä samaan aikaan ilmenviä vastakkaisia intressejä. Nämä ääripäät luovat systeemiin jännitteen ja aktivoivat sen sisäistä vuorovaikutusta. Tasapainottomuutta aiheuttaa myös se, että systeemi on ulkoa tulevien paineiden kohteena (Holte 1993, Ståhle http://www.stahle.fi/itseuudistumisen_dynamiikka.pdf).

Useimmat fyysisistä järjestelmistä ovat tämän teorian mukaan ”far from equilibrium” -mukaisessa tilassa. Silloin niitä koskeva ennustaminen rajoittuu vain hyvin rajoittuneeseen joukkoon fyysisiä ilmiöitä. Myös ihmisten luomat sosiaaliset järjestelmät voidaan nähdä erityisen monimutkaisina, epästabiileina ja ”far from equilibrium” -tyyppisinä järjestelminä. Tällöin niiden tulevaisuuden ennustaminen ei voi tapahtua vain matemaattisten tai tietokonepohjaisten mallien kautta, vaan edellyttää uudenlaisia lähestymistapoja. Yhden mallin tarjoaa historian tutkimuksen lähestymistapa ja sen soveltaminen skenaariometodiin (Staley 2007).

3.2 Skenaariomenetelmän soveltaminen

Lähteinään käyttämänsä todistusaineiston käsittelemisessä historian tutkimus ja tulevaisuudentutkimus etenevät metodisesti kaksivaiheisesti: 1) todistusaineiston identifioimista seuraa 2) todistusaineiston ymmärtäminen ja sen tarkoituksen tulkitseminen. Käytännöllisesti katsoen mikä

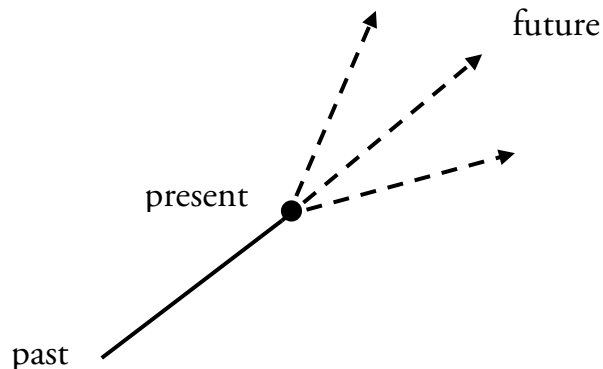
tahansa, mikä tekee tulevaisuudesta jotakin ilmeiseksi ja auttaa tekemään siihen liittyviä kysymyksiä, voi olla tulevaisuuden todistusaineistoa. Tutkijan tai ennakoijan tehtävänä on oppia tämän todistusaineiston havainnoiminen.

Historiantutkimus pyrkii käyttämänsä todistusaineiston ja siitä tehtyjen päätelmien kautta pääsemään mahdollisimman lähelle historiaa 1. Lukuun ottamatta yksittäisiä faktaväittämiä (esimerkiksi Pohjois-Karjalan lääni syntyi vuonna 1960) historiantutkimus parhaimmillaan pääsee kuitenkin vain mahdollisimman lähelle todennäköisyyttä historiasta 1. Historiassa ei ole objektiivista totuutta, vaan päätelmiä, joiden validiteetin tutkimusyhteisö arvioi. Samalla tavalla tulevaisuutta koskevien väittämien totuusarvo voidaan arvioida, vasta kun ennustettu tulevaisuus on läsnä. Siihen asti väittämät perustuvat vain niiden vakuuttavuuteen ja arviointiin. Yhden tulevaisuusväittämän sijasta tulevaisuudentutkimus voikin tuottaa useita ja yksittäisten ilmiöiden ja tapahtumien sijasta rakenteellisia tulevaisuusväittämiä, jotka joutuvat ”arvioitavaan kilpailuun”. Keskeistä väittämien vakuuttavuuden arvioimisessa on niiden tekijöiden taustan, asiantuntemuksen ja mahdollisten intressien tunteminen. Pohjois-Karjalan Tulevaisuusohjelmassakin tehtyjen tulevaisuusskenaarioiden vakuuttavuus on riippuvuussuhteessa niiden tekijöiden taustaan ja intresseihin.

Tulevaisuusväittämien muodostamisessa skenaariomenetelmän tarjoamat mahdollisuudet perustuvat näkemykseen, että se historiantutkimuksen tavoin pyrkii luomaan intuitiivisesti näkemyksiä syy- ja seuraussuhteista, kehityksen epävarmuudesta, epätasapainotiloista ja vieraiden tekijöiden dynamiikasta. Skenaarioiden kirjoittajan tavoitteena ei ole yhden tulevaisuuspolun ennakoiminen vaan tulevaisuuden useiden mahdollisten maailmojen ja tilojen havainnoiminen (Tosh 1984, Stanford 1990, Staley 2007, Kuusi & Kamppinen 2002).

Skenaariomenetelmän kehittäjänä tunnetun Herman Kahnin mukaan skenaario syntyy pyrkimyksestä kuvata enemmän tai vähemmän yksityiskohtaisesti jotakin hypoteettista tapahtumien kulkua. Skenaariot voivat korostaa ”tulevaisuuden historian” eri аспектеja. Niiden etuina Kahn pitää mm. sitä, että ne saattavat herättää kiinnostuksen, usein dramatisoiden ja vaikuttavalla tavalla, aiempaa laajempaan tulevaisuuden vaihtoehtojen joukkoon. Ne auttavat murtamaan urautunutta ajattelua. Ne pakottavat tutkijan huomioimaan sellaisia yksityiskohtia ja dynami-

sia kehityskuluja, jotka hän helposti sivuuttaa abstraktisessa tarkastelussa. Lisäksi niillä voidaan pohtia paitsi nykyisten tapahtumien niin myös menneisyyden tapahtumien vaihtoehtoisia seurauksia (Kahn & Wiener 1969, Staley 2007).

Kuvio 1. Herman Kahnin tulevaisuusmalli

Lähde: Staley 2007

Skenaario on myös apukeino mielikuvien luomiseen, mikä mahdollistaa vielä ”kokemattomien” tapahtumien kokemisen. Tulevaisuutta ei ole olemassa havaintoina eikä muistoina, vaan se on olemassa mielikuvina laajennetussa tietoisuudessa. Mielikuvien luominen on ollut aina tulevaisuuden eri vaihtoehtojen käsittelemisessä keskeisessä asemassa, ja skenaario on vain yksi keino kuvittelemisen stimuloimisessa ja kurinalaistamisessa. Jos skenaario on uskottava, on sen perustuttava aluksi johonkin nykyisyyden mielekkääseen tulkintaan. Samalla kun erilaiset skenaariot ovat erilaisten mielikuvien tuotoksia, on niiden uskottavuuden vuoksi perustuttava todellisen maailman kontekstiin (Kamppinen & Malaska 2002, Staley 2007).

Skenaariotyöskentely ei voi tarkastella koko tulevaisuutta, vaan ainoastaan sen osia. Rajaamisen lisäksi menetelmä tähdentää olemassa olevan ympäristön mahdollisimman monipuolista havainnointia ja ”driving force” -ilmiöiden etsimistä. Driving force’et ovat niitä avaintekijöitä, jotka määrittävät luotavan skenaarion tuotoksen. Vain joissakin tapauksissa,

kuten esimerkiksi väestömuutoksissa, nämä ilmiöt ovat ennustettavissa (Rubin 2002).

Todistusaineiston analysoimisen jälkeen skenaarion tekijä pyrkii määrittelemään uskottavat tilat, joita kohti tulevaisuus mahdollisesti etenee. Tässä yhteydessä luotavilla tulevaisuuskertomuksilla tulisi olla oma logiikkansa, jossa jokin ”punainen lanka” sitoo sen eri elementit yhteen. Uskottavat skenaariot voivat perustua ”driving force” -ilmiöiden aikaisemman toiminnan jatkuvuuteen, mutta ne voivat kuvata myös aikaisemmasta poikkeavia, mutta samalla tavalla todennäköisiä ja loogisia tulevaisuuksia. Jokainen skenaariokertomus kuvaa ympäristöään, järjestelmän rakennetta ja tapahtumien konteksteja, ei niinkään erityistä tapahtumien ketjua tai lineaarista prosessia. Vaikka skenaariota ei kuvata tieteellisen käsittein, ei niitä kuitenkaan pidä ymmärtää vain mielikuvien ja kuvittelemisen tuotoksina. Vakuuttavat tulevaisuusskenaariot muodostuvat historian tutkimusta muistuttavan loogisen havainnoinnin ja päätelyn avulla (Staley 2007).

4 GLOBALISAATIOSKENAARIOT

4.1 Globalisaatio on mahdollisuus

Seuraavissa luvuissa on tarkasteltu millaisia skenaarioita Tulevaisuusohjelman PK2030 ennakkoinnin tuloksena syntyi.

Aluksi ohjelmassa käsiteltyjen megatrendien tarkastelun yhteydessä osallistujat arvioivat globalisaation mahdollisia vaikutuksia Pohjois-Karjalan tulevaan kehitykseen. Nämä käsitykset perustuivat luonnollisesti suurelta osalta siihen ”todistusaineistoon”, joka kullakin osallistujalla oli globalisaatioilmiöstä jo ennen ohjelman alkamista. Omaan kokemusmaailmaan perustuvaa ”todistusaineistoa” täydensivät osaltaan globalisaatiota käsitelleet asiantuntija-alustukset.

Ensimmäisessä kehittämisohjelmassa osallistujien käsitykset globalisaation vaikutuksista Pohjois-Karjalaan tuottivat aluksi seuraavia väittämiä:

1. *Globalisaation edetessä bulkkiteollisuuden ja myös muiden alojen työpaikat ja osaaminen Pohjois-Karjalassa katoavat. Maakunnan yksipuolinen elinkeinoelämä on yhä suhdanneherkempi. Yritykset ovat kasvottomien ylikansallisten omistajien omistuksessa ja niiden toimintaan ei voida paikallisesti juurikaan vaikuttaa. Tulevaisuuden ennakkointi on yhä vaikeampaa, koska kvartaalitalous hallitsee elinkeinoelämää. Pohjois-Karjalasta tulee raaka-ainealue, jonka metsiä hakataan yhä tehokkaammin. Palvelut eivät luo pohjaa talouden kehitykselle. Pohjois-Karjala köyhtyy.*
2. *Globalisaatio on iso mahdollisuus, jonka edetessä Pohjois-Karjalassa ollaan entistä tehokkaampia ja parempia. Kansainvälisen vuorovai-*

kutuksen vahvistuminen aktivoi innovatiivisuutta ja muuttaa vanhoja asenteita. Vanha kaunaisuus Venäjää kohtaan häviää. Yrityksillä on miltei rajattomat markkinat. Maakunnassa on työvoimapulaa. Yhteiskunta tulee yhä teknisemmäksi, mikä vähentää ihmisten välistä avointa vuorovaikutusta.

- 3. Globalisaation edetessä eriarvoisuus voimistuu ja myös Pohjois-Karjalassa köyhyys ja sairaudet lisääntyvät. Ikäihmisten määrä kasvaa samalla kun väestöä muuttaa pois maakunnasta. Pohjois-Karjalasta tulee "ulkoilmamuseo" ja "vanhainkoti", jossa sosiaaliset ongelmat kasvavat. Kansalaiset menettävät jokamiehenoikeudet, byrokratiasta tulee yhä monimutkaisempaa ja sosiaaliturva ja julkinen peruspalveluverkosto romuttuvat. Samalla ihmisten läheisyys ja ystävyys korostuvat.*
- 4. Globalisaation edetessä työssäkäynti Venäjällä ja Venäjältä lisääntyy, mutta myös yhteydet Eurooppaan vahvistuvat. Kansainvälisten yritysten määrä Pohjois-Karjalassa kasvaa. Työvoiman saatavuus ja markkinoiden etäisyys ovat ongelmia. Kollektiivista osaamista vaativat työt säilyvät.*
- 5. Globalisaation myötä pohjoiskarjalaisuus identiteettinä menettää merkitystään. "Ihmiset eivät ole mistään kotoisin." Samalla mahdollisuus tutustua eri kulttuureihin lisääntyy, ja eri kulttuurit ja geenit sekoittuvat. Lisääntyvä maahanmuutto tuo mukanaan ennakkoluuloja ja rasismia. Kansainvälinen rikollisuus nostaa päätään myös Pohjois-Karjalassa. Ääriliikkeiden toiminta ja sisäiset konfliktit lisääntyvät.*
- 6. Globalisaation edetessä maakunnan liikenne- ja tietoliikenneyhteydet paranevat. Pohjois-Karjalan raaka-aineille ja luonnonvaroille on kysyntää mm. metsä-, kivi- ja kaivannaisteollisuuden osalta. Myös niihin liittyvä osaaminen maakunnassa vahvistuu ja luo uusia mah-*

dollisuuksia nuorille. Pohjois-Karjala tunnetaan entistä paremmin kansainvälisesti.

- 7. Globalisaation etenemisen vuoksi ilmaston ääri-ilmiöt yleistyvät. Kun ympäristön saastuminen lisääntyy, myös Pohjois-Karjalan puhdas luonto, ympäristö ja rannat turmeltuvat ja kulttuuriperintö on historiaa. Pohjois-Karjalan luonnonvaroja, kuten uraanivaroja, riistetään. Maakunnan elintarvikeomavaraisuus on uhattuna. Pohjois-Karjala on Venäjän liikenteen kauttakulkupaikka, mikä lisää ruuhkia, roskaisuutta ja liikenneonnettomuuksia.*
- 8. Globalisaation edetessä maakunnan kiinteistöjen arvo ja maan hinta nousevat, koska venäläiset ja muut kansallisuudet lisäävät omistustaan Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjala on de luxe -asuinympäristö, missä on lisääntynyt kysyntä vapaa-ajanpalveluille alueen rauhallisuuden, puhtaan luonnon ja ilmaston vuoksi. Maakunnassa luomutuotanto on vahvistunut. Arkielämä sujuu entistä helpommin. Vesi- ja bioenergian käyttö on lisääntynyt.*

Osallistujien tekemät arvioinnit (edelfoi-raportit 26.5.2008 ja 11.1.2010) väittämistä osoittavat, että globalisaatio nähdään Pohjois-Karjalassa enemmän mahdollisuutena kuin maakunnan taloudelliseen ja sosiaaliseen ahdinkoon ajavana megatrendinä. Ensimmäisen kehittämisohjelman kohdalla tulevan kehityksen myönteinen ennakkointi ei sikäli ole yllätys, koska arviot globalisaation vaikutuksista laadittiin ennen syksyllä 2008 alkanutta maailmanlaajuista finanssikriisiä. Luottamus globalisaation mahdollisuuksiin näkyi esimerkiksi vastauksissa yllä esitettyyn väittämään 2. Vastaajista yli 80 % uskoi tällaisen tulevaisuuden todennäköisyyteen vähintään 60 %:n todennäköisyydellä. Kansainvälistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä koskevan väittämään 4 todennäköisyys sai myös vahvan kannatuksen. Yli 70 % uskoi tähän väittämään vähintään 80 %:n todennäköisyydellä.

Taloudellinen taantumakaan ei horjuttanut luottamusta globalisaation myönteisiin vaikutuksiin Pohjois-Karjalassa. Neljäs kehittämisohjelma arvioi myös yllä esitettyä väittämää 2 vuoden 2009 lopulla, jolloin

taloudellinen taantuma oli vaikuttanut Pohjois-Karjalan talouselämään ja heikkenevään työllisyyteen jo yli vuoden. Tässäkin tilanteessa väittämään uskoi vastaajista vähintään 60 %:n todennäköisyydellä 77 %.

Perusteluina globalisaation myönteisiin vaikutuksiin esitettiin mm. näkemys siitä, että maakunnan kehittämisestä vastuuta ottavat uusille innovaatioille avoimet nuoret ja että oman erikoisalansa löytäville yrityksille globalisaatio tarjoaa huomattavat mahdollisuudet. Samoin maakunnan yhteyksien nähtiin paranevan ja kivi- ja kaivannaisteollisuuden merkityksen kasvaessa globaalien kysynnän myötä. Tulevaisuudessa Pohjois-Karjalaan ennakoitiin työvoimapulaa ja ulkomaisen työvoiman tarvetta.

Molempien mainittujen kehittämisohjelmien osallistujien perustelut väittämiin olivat osaksi hyvinkin samansuuntaisia. Esimerkiksi koskien yhteiskunnan tulevaa teknistymistä ensimmäisen kehittämisohjelman eräs vastaus oli: *”Teknistyminen ei vähennä ihmisten välistä vuorovaikutusta – se saattaa muuttaa kyllä vuorovaikutuksen luonnetta.”* Neljännessä ohjelmassa puolestaan vastattiin: *”En usko, että yksinomaan tekniikka riittää kehittämiseen, vuorovaikutus tulee käsitykseni mukaan olemaan yksi tärkeistä osaamisalueista tulevaisuuden työntekijöillä.”*

Tulevaisuusohjelman kolmas kehittämisohjelma ideoi Kiinan ja Intian kanssa lisääntyvän yhteistyön vaikutuksia Pohjois-Karjalaan. Ryhmätyövaiheessa osallistujat antoivat mielikuvitukselle tilaa ja ideoivat, että vuoteen 2030 mennessä tämän yhteistyön tuloksina (Tulevaisuusohjelman lähijakso 11.2.2009):

- Kiinaan ja Intiaan viedään puhdasta vettä
- Pohjois-Karjalan matkailutulosta (ulkomaalaisten tuottamasta) 80% on Kiinasta ja Intiasta
- Kiinasta ja Intiasta kohdistuu sijoitustoimintaa Pohjois-Karjalaan
- muovituotevalmistus on tullut takaisin Pohjois-Karjalaan (kännykät, kuoret, lelut)
- Joensuussa valmistetaan kiinalaisia lääkkeitä
- Pohjois-Karjalassa toimii kiinalais-suomalainen energia- ja ympäristötekniikan tutkimuskeskus
- Pohjois-Karjalassa on riisin ja teen viljelyä
- Ammattikorkeakoulu ja yliopisto ovat merkittäviä Intia-osaajia
- Pohjois-Karjalassa on tutkijoita ja lääkäreitä Kiinasta ja Intiasta

- Kiinalainen lääketiede on lanseerattu Pohjois-Karjalaan
- Yliopistossa on yli puolet kiinalaisia opiskelijoita ja 1000 opiskelijaa menee Pohjois-Karjalasta Kiinaan ja Intiaan
- Peruskoulussa opetetaan kiinaa (2. A-kieli)
- Pohjois-Karjalassa on intialaisen ja kiinalaisen gastronomian keskus
- Kontiolahdella on Bollywood-elokuvakeskus
- Joensuussa on Konfutse-keskus
- Joensuussa on kansainvälinen lentokenttä
- Pekingistä Joensuuhun kulkee luotijuna
- Intiasta ja Kiinasta tapahtuu täsmämaahanmuuttoa Pohjois-Karjalaan
- Suurperheen toivojat asettuvat Pohjois-Karjalaan

Kiinnostavaa kuitenkin on, että tämänkaltaisiin rohkeisiin tulevaisuusvisioihin ei enää myöhemmin tehdyssä edelfoi-kyselyssä uskottu (edelfoi-raportti 14.4.2009). Pohjois-Karjalan kansainvälistymisessä todennäköisempänä vaihtoehtona pidettiin lisääntyvää yhteistyötä Venäjän kanssa, vaikka yhteistyön Kiinan ja Intian kanssa nähtiinkin tulevaisuudessa aktivoituvan: ”*Jossain määrin tämä ”keltainen” aalto tulee tännekin.*”

Globalisaatio

1. Tiedon ohella tavaroiden tehostuva siirto: kontit
2. Tärkeät globaaliverkostot: Tuottajien verkostot, kuluttajien nettipohjaiset verkostot, keskenään verkostuvat laitteet. Oppimisyhteisöjen kasvava merkitys.
3. Innovaatiokilpailu, absoluuttiset edut ratkaisevia
4. Uusi maailmanlaajuinen työnjako samalla kun toisteinen työ siirtyy vähitellen koneille

Mutta: Miten maailman köyhät saavat ruokaa ja mielekästä tekemistä ja kuinka estetään luonnon tuhoutuminen?

Lähde: Osmo Kuusi 8.10.2009

Kiinan kansainvälisen aktiivisuuden kasvu (uni & bi)

- valtion tukemat kehitysprojektit Afrikassa
- kiinalaisyriyten kasvavat ulkomaiset sijoitukset ja yritysostot
- valtion valuuttavarantojen käyttö strategiaan finanssisijoitukseen
- Kiinan laivaston lisääntynyt aktiviteetti Tyynellä valtamerellä (myös Adenin lahti)
- Kiinan vaikutus Keski- ja Kaakkois-Aasiassa

Lähde: Mikael Mattlin 11.2.2009

Kolmas kehittämisohjelma otti kantaa myös Pohjois-Karjalan kansainvälistymiseen maahanmuuttajien toimesta vastatessaan seuraaviin väittämiin:

1. Vuoteen 2030 mennessä Pohjois-Karjalaan on muuttanut nopeassa tahdissa ulkomaalaistaustaista väestöä. Kotouttamisessa ei ole onnistuttu. Köyhtyneessä maakunnassa maahanmuuttajat eivät saa koulutustaan vastaavaa työtä eivätkä tarvitsemiaan palveluja. Pohjois-Karjalassa on ulkomaalaisiin kohdistuvaa ennakkoluuloisuutta ja rasismia. Maahanmuuttajat ovat eristäytyneet ja syrjäytyneet. Rikollisuus, huumeet, turvallisuus ja terrorismin uhka ovat lisääntyneet.

2. Vuoteen 2030 mennessä huomattavan suuren ulkomaalaistaustaisen väestön vuoksi Pohjois-Karjalan kulttuuri- ja arkielämä ja osaaminen ovat kansainvälistyneet. Tämä on avartanut pohjoiskarjalaisten arvoja, elämänsenteitä ja mahdollisuuksia. Omia ja vallitsevia toimintapoja on kyseenlaistettu. Ulkomaalaisten kotouttamisessa on onnistuttu. Maakunnan ikärakenne on tervehtynyt, vanhusten arvostus lisääntynyt, geeniperintö monipuolistunut ja kielitaito-osaaminen lisääntynyt. Vaurastuneessa maakunnassa ongelmana on ulkomaalaisten Pohjois-Karjalaan jääminen ja viihtyminen.

Väittämien arvioinnin ja kommentoinnin perusteella (edelfoi-raportti 14.4.2009) Pohjois-Karjala hyötyy ulkomaalaisten muutosta maakuntaan. Väittämistä jälkimmäinen sai selkeästi suuremman kannatuksen kuin ensimmäinen. Hyvin suureen maahanmuuttajien tuloon Pohjois-Karjalassa suhtauduttiin kuitenkin epäilevästi. Samoin epäilyjä kohdistui siihen, että ulkomaalaiset toisivat pääomineen vahvan panoksen maakunnan elinkeinoelämän kehittämiseen. Kulttuurin muutos nähtiin monissa vastauksissa hitaana prosessina: ”*Menee varmasti vielä aikaa 100 vuotta siihen, että Joensuussa nähtäisiin ensimmäinen tummaihoinen kaupunginjohtaja tai mennessäsi pankkiin kysymään lainaa sinut ottaisi ystävällisesti vastaan afganistanilainen pankinjohtaja.*”

4.2 Venäjä-yhteistyö ongelmallisempaa

Pohjois-Karjalassa 1990-luvun alkuvuosista lähtien alueellisissa kehittämissuunnitelmissa Venäjä on kirjattu potentiaalisesti vahvuudeksi. Tämä optimismi näkyi pääosin myös Tulevaisuusohjelmassa. Venäjä nähtiin tulevaisuudessa työssäkäyntipaikkana ja toisaalta varsinkin pietarilaisten matkailun Pohjois-Karjalassa uskottiin lisääntyvän (edelfoi-raportti 26.5.2008). Alla esitettyyn väittämään uskoi ensimmäisen kehittämissuunnitelman vastaajista lähes 70 % vähintään 60 %:n todennäköisyydellä.

Pohjois-Karjalasta muotoutuu Pietariin lomakaupunki/loma-alue ja luontoreservaatti, jossa on monipuoliset harrastusmahdollisuudet ja jossa elämykset ovat keskiössä. Maakuntaan on rakennettu hiihtoputkia, Kolille vesiliukumäki ja uusia vesiväyliä ja kanavia, jotka lisäävät sisävesiliikennettä. Pohjois-Karjala on suosittu turistikohde, jonne Pietarista ja Helsingistä on nopeat ja hyvät liikenneyhteydet.

Myös ajatukseen, että vuonna 2030 Pohjois-Karjalan väestöstä 10 % on venäläisiä, suhtautui kolmannen kehittämissuunnitelman osallistujat pääasiallisesti myönteisesti. Venäläiset nähtiin työvoima- ja pääomaresurssina. He saattoivat piristää elinkeinoelämää ja matkailua, tervehdyttää ikärekennettä ja geeniperimää, vahvistaa Pohjois-Karjalan kansainvälistymistä ja monipuolistaa Pohjois-Karjalan kulttuuria ja arkea. Tämä edellyttää

kuitenkin sitä, että venäläisten kotouttamisessa Pohjois-Karjalaan onnistutaan (Tulevaisuusohjelman lähijakso 11.2.2009).

Toisaalta siihen, että Pohjois-Karjala olisi keskeinen ”gateway” Venäjän suuntaan ei vakuuttanut Pohjois-Karjalan aluekehittäjiä. Siten esimerkiksi toisen kehittämisohjelman osallistujien joukossa ei juurikaan uskottu seuraavaan väittämään (edelfoi-raportti 2.12.2008).

Vuonna 2030 Pohjois-Karjala ei ole enää pussinperä vaan solmukohta. Eri toimijat toimivat yhteistyössä myös maakunnan rajojen yli. Uus-suomalaisia on 5–10 % maakunnan väestöstä. Maakunta on vahvistunut idän ja lännen kohtauspaikka. Pietarin vetovoima on kasvanut. Venäjä-osaaminen ja liiketoiminta Venäjän kanssa ovat vahvistuneet.

Perusteluissa kiinnittyi huomio Pohjois-Karjalan syrjäiseen maantieteelliseen asemaan Venäjän kehityksen keskusalueista ja toisaalta rajan yli suuntautuvien liikenneyhteyksien kehittämättömyyteen. Samoin ”peikkona” myönteiselle yhteistyön kehittymiselle nähtiin Venäjän poliittisen tulevaisuuden epävarmuus. Perusteluissa todettiin mm. että:

- Valitettavasti elämä on ja kehittyy pääsääntöisesti muualla. Itä-Suomi ja Pohjois-Karjala tulevat pysymään marginaalialueina kehityksestä huolimatta.
- Valitettavasti pelkään, että Pohjois-Karjala ei yllä idän ja lännen kohtauspaikaksi, vaan sen roolin saa todennäköisemmin Etelä-Karjala, jossa liikenneyhteydet ja Pietarin ja Helsingin läheisyys ovat selkeä etu.
- Maantieteelle Pohjois-Karjala ei voi mitään: se sijaitsee kaukana ja hankalien yhteyksien päässä.
- Pohjoiskarjalaisia on niin vähän ja rajantakainen Karjala on niin köyhää, että vaikea uskoa oikeasti.
- Olemme rajamaakunta ja jatkossakin meillä on ns. rajan kirot. Myönteistä kehitystä toki tapahtuu. Muutokset Venäjällä ovat

kuitenkin hitaita. Demokratian ja ennustettavuuden vahvistuminen vie aikaa.

4.3 Pohjoiskarjalaisuuden moninaisuus

Globalisaatio ja kansainvälistyminen vaikuttavat tulevaisuudessa Pohjois-Karjalan kehitykseen yhä voimakkaammin, millä on merkitystä pohjoiskarjalaisten perinteisen maakunnallisen identiteetin muotoutumiseen, arvostukseen ja merkitykseen. Tulevaisuusohjelman osallistujien näkemykset pohjoiskarjalaisuuden säilymisestä entisessä merkityksessään olivat monitahoisia (edelfoi-raportit 26.5. 2008, 2.12.2008, 14.4.2009 ja 11.1.2010).

Osa osallistujista uskoi vahvasti pohjoiskarjalaisen identiteetin säilymiseen: *”identiteetti on ja pysyy; maailman muuttuessa oma identiteetti kasvaa; juurien merkitys säilyy ja korostuu positiivisella tavalla; identiteettinsä elävään tulevaisuuteen on pohjoiskarjalaisten syytä uskoa, koska ketkä muut sen tekisivät.”*

Osalle pohjoiskarjalaisuus säilyi tärkeänä, mutta erimuotoisena kuin aikaisemmin: *”Identiteetti saattoi myös muuttaa muotoaan tai oheta; pohjoiskarjalaisen identiteetin merkitys saattoi heikentyä kulttuurien sekoittuessa.”*

Joillekin maakunnan kehittäjistä pohjoiskarjalaisuuden korostamisella ei näyttänyt olevan mitään merkitystä tai vahva maakuntahenkeen vannominen saattoi olevan jopa haitallista nykyaikaisessa globaalissa maailmassa. Liian syvällä olevien juurien korostamisen katsottiin hidastavan kehitystä. Joku ei puolestaan uskonut pohjoiskarjalaisen identiteetin kantavan, koska ihmiset liikkuvat enemmän vertaisverkostoissa kuin alueellisisissa ryhmissä. Jonkun mielestä taas *”Maaseutu- ja aitoseutu-ajatteluista oli päästävä irti, jos haluttiin kehittää pohjoiskarjalaisuudesta kiinnostava brändi.”*

Vuonna 2030 Pohjois-Karjala on 160 000 asukkaan vahva maakunta, jossa on hyvä elää ja jossa nuoret uskovat tulevaisuuteen. Pohjois-Karjala on aitoa Karjalaa, missä puhdas, turvallinen ruoka ja vesi ovat lisänneet voimakkaasti maakunnan elintarvikkeiden kysyntää. Pohjois-

Karjalassa elämisen yksinkertaisuus, laatu, turvallisuus ja sijainti houkuttelevat entisiä pohjoiskarjalaisia palamaan juurilleen.

Tällainen tulevaisuusskenaario sai ristiriitaisen vastaanoton. Toisen kehittämisohjelman osallistujien kommentoissa tällaiseen väittämään todettiin:

- Tässä on monta asiaa, joiden painoarvo tuntui olevan nousussa ja jotka ovat arkipäivää meillä tälläkin hetkellä.
- Tämän suuntainen kehitys on vahvistumassa.
- Elintarvikkeiden kysyntä kasvaa maailman mittakaavassa, ja meillä on sillä sektorilla hyvää osaamista niin alkutuotannossa kuin teollisuudessa.
- On aika kansallisromanttinen kuva PK:sta. Sopii varmaan joillekin ryhmille, mutta makrotalouden näkökulmat painavat ohi unelmoivan hehkutuksen.
- Kunhan ei liikaa painoteta slow-lifeä. Palvelujen ja teollisuuden tuottavuus ja sen parantaminen eivät hoidu slow-stylellä vaan oikeasti tehokkailla toimintatavoilla
- Mitä on aito Karjala?

4.4 Uhkakuvien toteutuessa

Tulevaisuusohjelman osallistujien yksittäisistä globalisaatioarvioista voidaan luoda kuvitteellisesti myös negatiivinen tulevaisuuskuva Pohjois-Karjalan kehityksestä vuoteen 2030 mennessä (edelfoi-raportit 26.5.2008, 2.12.2008, 14.4.2009, 4.5.2009 ja 11.1.2010).

Edellä todettiin, että Venäjä-yhteistyön tuloksellisuuteen pitkälläkään tähtäimellä eivät kaikki ohjelman osallistajat luottaneet. Vaikka

Venäjän talous kehittyisi, sen yhteiskunnalliset olot vakiintuisivat ja Pietarin vetovoima Suomessa kasvaisi, jäisi Pohjois-Karjala syrjään tästä kehitysimusta. Osittain Venäjä-yhteistyötä tulisivat jatkossakin haittaamaan venäläisiin kohdistuvat asenteet. Kuinka pohjoiskarjalaiset kansainvälistyvät ja tulevat toimeen venäläisten kanssa, kun jo *”naapurisavolaiset ovat epäilyttäviä”*.

Jos yhteistyö Venäjän kanssa ei toimi, ei maakunnassa säily globalisaation edetessä vanhakantainen bulkkiteollisuuskaan, jossa työpaikkojen siirtyminen halvemman kustannustason ja isompien markkinoiden maihin on todennäköistä. Toisaalta erään näkemyksen mukaan *”bulkkiteollisuus joutaakin mennä”*.

Venäjä-yhteistyön ontuessa ja maakunnan vanhan teollisuuden ajautuessa vaikeuksiin Pohjois-Karjalalla saattaisi olla edessään vieläkin synkempi tulevaisuus. Seuraavan väittämän todennäköisyyteen uskoi kolmannessa kehitysohjelmassa vastaajista lähes 30 %.

Vuoteen 2030 mennessä Pohjois-Karjalassa maapallon talousjärjestelmän romahtamisen vuoksi tuotannollisissa työpaikoissa ja palveluissa on tapahtunut romahdus. Keskittymiskehityksen autioittamasta maakunnasta osaava työvoima on paennut. Pohjois-Karjala on kulttuurisen omaleimaisuutensa menettänyt köyhien reservaatti, joka on kaukana kaikesta ja jossa kansalaisten eriarvoisuus on lisääntynyt. Julkiset palvelut on yksityistetty. Maakunta on syrjäytynyt päätöksenteosta ja on EU-tukien menettämisen vuoksi taloudellisesti riippuvainen Helsingistä.

Väittämän perusteluissa todettiin, että tällainen skenaario saattoi olla hyvinkin mahdollinen, mutta tapahtua jo aikaisemmin vuonna 2015. Maailmantalouden murroksessa Pohjois-Karjalaa uhkaa jääminen sivustakatsojan rooliin. Turhautumisesta ja eriarvoisuudesta johtuen autoja palaa öisin Joensuun kaduilla. Turvapalvelujen kysyntä on kasvanut räjähdysmäisesti ja ala on suurin yksityinen työnantaja Joensuun seudulla. Keskittymisskenaarion liittyen eräissä vastauksessa todettiin, että:

”Ehkäpä johonkin Pohjois-Karjalan sopukkaan syntyy myös toimivia paikallistalouksia, eikä koko alue autioidu. Hevostalous kukoistaa ja pitää osaltaan maaseutua asuttuna. Hevostaloudella on tilaa, kun porukka muuttaa pois ja kertaalleen asutuskäyttöön kaavoitetut pellot muutetaan

uudelleen viljelysmaiksi. Naapureita on harvassa, eikä tule valituksia paskanhajusta, karpäsistä ym. ”ympäristöhaitoista”, kuten tällä hetkellä tapahtuu etenkin taajamien läheisellä maaseudulla.”

5 KESTÄVÄN KEHITYKSEN SKENAARIOT

5.1 Ilmastomuutos luo innovaatioita

Megatrendeihin liittyen Tulevaisuusohjelman osallistajat arvioivat ilmastomuutoksen mahdollisia vaikutuksia Pohjois-Karjalassa (edelfoi-raportit 26.5.2008, 2.12.2008, 13.1.2009, 14.4.2009 ja 4.5.2009). Globalisaation tavoin maakunnan kehittäjät näkivät ilmastomuutoksen ja samalla uusiutuvien energiavarojen hyödyntämisen tuovan Pohjois-Karjalan elinkeinoelämälle uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Ilmastomuutoksen mahdollisesti aiheuttamat kriisit jouduttavat kehitystä, mikä osaltaan vahvistaa innovaatiotoimintaa ja nopeuttaa teknologista kehitystä ja arvojen muuttumista. Paluu entiseen elämäntapaan ei ole mahdollista. Pohjois-Karjalassa nähtiin olevan hyvät edellytykset sopeutua ilmastomuutokseen ja samalla kehittää sen hallintaan liittyvän uuden teknologian kehittämistä. Nämä käsitykset perustuivat maakunnan metsäosaamiseen ja sen synnyttämiin innovaatioihin. Niin metsäosaamisen kuin energiatehokkaan rakentamisenkin kysynnän katsottiin lisääntyvän.

Yritysten vastuu ympäristöstä lisääntyy ja ne hyödyntävät uusia ympäristöä säästäviä teknologioita. Myös kotitaloudet muuttavat kulutus- ja käyttäytymistottumuksiaan ympäristöongelmien ehkäisemiseksi. Yhdyskuntarakennetta joudutaan tiivistämään, asutus keskittyy.

Tähän väittämään ensimmäisessä kehitysohjelmassa luotti vähintään 60 %:n todennäköisyydellä kaikki vastaajat ja 100 %:n todennäköisyyteenkin 39 % vastaajista.

Yritysten ja ihmisten ympäristöä koskevien asenteiden ja käytäntöjen muuttumista perusteltiin energian hinnan kallistumisella ja kehittyvien maiden kasvavalla tarpeella hyödyntää ympäristöä säästävää teknologiaa. Valistuksella, tiedolla ja uusilla innovaatioilla on myös vaikutuksensa asiaan.

Ilmastomuutos synnyttää Pohjois-Karjalalle merkittäviä liiketoimintamahdollisuuksia. Enocell tuottaa bioenergiaa. Kiteellä tehdään rullasuk-sia. Tekstiiliteollisuudelle avautuu uusia mahdollisuuksia. Maakunnan metsäosaamista kysytään myös muualla maailmalla. Ilmastointilaitteille on markkinoita, ja rakentamisessa tehdään uusia innovaatioita. Passii-vitalot yleistyvät.

Yllä esitettyyn väittämään uskoi ensimmäisen kehittämisohjelman osallis-tujista vähintään 60 %:n todennäköisyydellä vastaajista yli 80 %. Arvi-oinnin aikana metsäteollisuuden tulevat seisokit ja lomautukset eivät olleet vielä ennakoijien tiedossa.

Toisessa kehittämisohjelmassa laajan hyväksynnän sai puolestaan väittämä, jonka mukaan:

Lisääntynyt bioenergian tuotanto vahvistaa Pohjois-Karjalan alueta-loutta, monipuolistaa elinkeinotoimintoja ja lisää ympärivuotisia työ-paikkoja alueellisesti eri puolille maakuntaa. Metsien, pellon ja tur-peen hyödyntäminen tehostuu. Alan tutkimus ja koulutus vahvistuvat. Pohjois-Karjala tuottaa bioenergiaa muualle. Pohjois-Karjalalla on edelläkävijän imago ilmastonsuojelussa, ja maakuntaan suuntautuva asiantuntijamatkailu lisääntyy.

Väittämän perusteluissa pidettiin tällaista tulevaisuuskuvaa uskottavana tai hyvinkin mahdollisena visiona. Luonnon ”kasvuvoiman hyödyntämi-nen” vahvistaa ja monipuolistaa Pohjois-Karjalan kaltaisen maakunnan elinkeinotoimintoja. Tämän mukaisesti Pohjois-Karjala saattoi tulevai-suudessa leimautua erityisesti ”luonnonvaramaakunnaksi” seuraavanlai-sen tulevaisuusskenaarion mukaisesti:

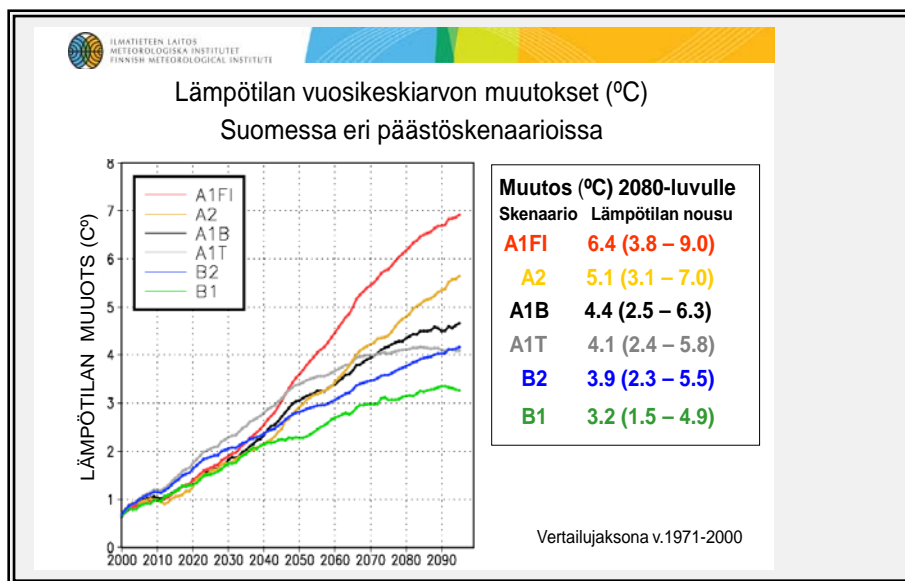
Vuonna 2030 Pohjois-Karjala menestyy luonnonvaroillaan ja raaka-aineillaan. Bioenergia on yksi menestyksen avain. Puunjalostusteolli-

suus on uusiutunut ja monipuolistunut. Maakunta hyödyntää kallio-peräänsä kaivannaisteollisuudessa. Ilmaston muutokset on hyödynnetty mahdollisuutena. Maatilojen lukumäärä on pysynyt ennallaan.

”Luonnonvaramaakunnan” perusteluissa korostui luonnonvarojen monipuolinen hyödyntäminen. Tämän mukaisesti vuonna 2030 Pohjois-Karjalan vahvuuksia tulivat olemaan bioenergia, metsä ja kaivannaiset. Luonnonvarojen globaalin kysynnän lisääntymisen nähtiin pitkällä tähtäimellä hyödyttävän Pohjois-Karjalaa. Pohjois-Karjala on tulevaisuudessa ”Euroopan metsämaakunta” uudistuneen metsäteollisuuden, bioenergiatuotannon ja alan osaamisen ansiosta.

Toisaalta tähän skenaarioon sisältyneeseen maatilojen lukumäärän säilymiseen ennallaan ei uskottu. Uraani, matkailun kehittäminen ja ympäristötietoisuus eivät myöskään sopineet yhteen. Eikä kaikkia Tulevaisuusohjelman osallistujia ilmastomuutoksen aiheuttamat hyödyt ja Pohjois-Karjalan menestyminen ”bioenergian mallimaakuntana” tai puunjalostusteollisuuden vahvana alueena vakuuttanut.

Puunjalostusteollisuutta ja energiataloutta koskevien pessimististen tai realististen arvioiden mukaan: ”Suomeen jää merkittävimmin metsäteollisuutta ainoastaan meren rannikolle.” Vaikka maakunnassa osattiin pajun energiankäyttö, epäiltiin muulta osin bioenergian tuotannossa Pohjois-Karjalan tulevaisuudessakin olevan ”lapsen kengissä” ja jäävän energia-alalla matalan jalostusasteen tuotteisiin. Muidenkin maakuntien katsottiin kehittävän vauhdilla bioenergian tuotantoa, jolloin usko Pohjois-Karjalan kuulumisesta kehityksen eturintamaan ei ollut itsestään selvää. Syrjäinen sijainti vei mahdollisuuksia energiaan liittyvältä asian tuntijamatkailulta. Erään arvion mukaan suurin osa ihmisistä ei henkilökohtaisestikaan ollut valmis tinkimään elämisen mukavuuksista ekologisten syiden vuoksi.

Lähde: Mikko Alestalo 13.1.2010

METSÄALAN ennakointiyksikkö

KEINOJA METSIEN JA PUUN KÄYTÖN ARVOKETJUJEN MONIPUOLISTAMISEKSI, ESIMERKKEJÄ ...

- T&K esim. Metsäklusteri Oy, Finnish Wood Research Oy, VTT, Metla, yliopistot ym.
- PK-yritysten tietotarpeiden (raaka-aine) ja tuotantoratkaisujen tukeminen (lämpö, lämpö & sähkö, sahat ja energiantuotanto)
- Osaamispalvelut ja yritysneuvonta esim. metsäkeskus yhteistyössä ELY-keskusten kanssa (vrt. metsäenergianeuvonta ja lämpöyrittäjyys)
- Metsälouden yksityisen palvelutoiminnan kehittäminen (yritykset palvelevat joustavammin erilaisia arvoketjuja)
- Omaisuuksienhoitopalveluiden kehittäminen (mm. Oy-tai rahastomuotoinen metsänomistus)
- Yliopistokoulutuksen monipuolistaminen (luonnonvara-ala)
- Rajapintojen mahdollisuuksien hyödyntäminen: metsäalan, rakennusalan, energia-alan, luonnontuotteen, matkailualan jne. yhteiset hankkeet sekä kehitys- ja suunnittelutehtävät
- ...

UUSIA ARVOKETJUJA ...

- Puutuoteteollisuus (ilmastonmuutos)
- Kemialliset biojalosteet (myös PK yritykset)
- Biopolttonesteet (myös PK yritykset)
- Lämpö & sähkö (myös PK yritykset)
- Luonnontuotteet
- Matkailupalvelut
- Hyvinvointi- ja terveystuotteet ja -palvelut
- Pakkaaminen ja informaationhallinta
- Osaaminen
- Hiili, suojele, maisema
- ...

Lähde: Anssi Niskanen 7.10.2010

5.2 Hyvän elämän saareke

Edellä todettiin, että ilmastonmuutos voi luoda Pohjois-Karjalaan uusia innovaatioita erityisesti energiatalouden uusien ratkaisujen myötä. Sopeutuminen ilmastonmuutokseen on samalla kannanotto pyrkimyksestä hallita mahdollisia toimintaympäristössä tapahtuvia suuriakin muutoksia. Toisaalta Pohjois-Karjala nähtiin monessa arviossa eräänlaisena hyvän elämän saarekkeena, missä sekä maakunnan omille asukkaille että täällä matkaileville ja oleskeleville vierailijoille oli tarjolla ekologisesti tarkoituksenmukaiset elämisen ja olemisen olosuhteet. Tällaisessa tulevaisuusskenaariossa ympäristö nähtiin entistä tärkeämpänä kilpailuvalttina. Tältä osin Pohjois-Karjalaa kuvailtiin tulevaisuudessa ilmastoltaan suotuisaksi, turvallisesti ja puhtaaksi elämisen paikaksi, missä luonto houkuttelee maakuntaan myös muuttajia. Tällaisen skenaarion todennäköisyyteen löytyi varsin suurta kannatusta jokaisessa kehittämisohjelmassa (edelfoi-raportit 26.5.2008, 13.1.2009, 14.4.2009 ja Tulevaisuusohjelman lähijakso 14.1.2010).

Ensimmäisessä kehittämisohjelmassa alla olevaan ensimmäiseen väittämään uskoi vastaajista vähintään 60 %:n todennäköisyydellä yli 80 % . Toiseen väittämään vastaajista vastaavanlaisella todennäköisyydellä uskoi yli 70 %.

1. Globalisaation edetessä maakunnan kiinteistöjen arvo ja maan hinta nousevat, koska venäläiset ja muut kansallisuudet lisäävät omistustaan Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjala on de luxe -asuin ympäristö, missä on lisääntynyt kysyntä vapaa-ajan palveluille alueen rauhallisuuden, puhtaan luonnon ja ilmaston vuoksi. Maakunnassa luomutuotanto on vahvistunut. Arkielämä sujuu entistä helpommin. Vesi- ja bioenergian käyttö on lisääntynyt.

2. Puhtaan luonnon ja suurten järvien Pohjois-Karjalasta tulee hyvän elämisen ja asumisen alue. Viileät ja kohtuullisen lämpimät kesät houkuttelevat maakuntaan Välimeren asukkaita. Samalla Pohjois-Karjala on eläkeläisten ”hyvinvointiasuttomo”. Keskieurooppalaisia on saapunut töihin Pohjois-Karjalaan. Vuosittain tuhansien siirtolaisten saapuminen aiheuttaa ongelmia.

Toisessa kehittämisohjelmassa seuraavaan väittämään uskoi vähintään 60 %:n todennäköisyydellä peräti 86 % vastaajista.

Vuonna 2030 Pohjois-Karjalaan tullaan katsomaan luontoa, aitoa talvea, pimeyttä, valoa, hiljaisuutta, ”puhdasta vettä” ja saunaa. Pohjois-Karjalaan tullaan kokemaan aitojen ihmisten elinympäristöä, näkemään pienyhteisöjä, yhteisöllisyyttä, verkottunutta yhteistyötä ja hyvinvointipalvelujen ja hyvän elämän malleja.

Kolmas kehittämisohjelma kehitti ideaa Pohjois-Karjalasta ”slow-lifen” tyyssijana, johon seuraavan väittämän muodossa uskoi vähintään 60 %:n todennäköisyydellä yli 70 % vastaajista.

Vuonna 2030 Pohjois-Karjala on hyvän elämän saareke, jossa vallitsee luonnonrauha ja hiljaisuus. Maakunnassa on mahdollista viettää ”slow-lifea” ja toteuttaa itseään. Ikääntymisen mallimaakunnassa on vanhuksille hyvät palvelut. Uudenlainen yhteisöllisyys ja ”korttelivastuu” näkyvät esim. vanhuksista huolehtimisessa ja teiden kunnossapidossa. ”Ihmisen kokoisessa” maakunnassa on turvallista elää koko elämänsa ajan. Maakunta on ei-urbanin elämisen tarjoaja, jossa ei kuitenkaan tingitä laadusta.

Neljännessä kehittämisohjelmassa sama hyvän elämän saareke -idea tiivistyi useissa maakunnan mahdollisissa kehittämisteemoissa, kuten kilpailuyhteiskunnalle vaihtoehtona esitetylle ”Rajaton Karjala – Luovien Luomuun” -teemassa tai teemoissa ”Vuodenajat elämyksinä ja tuotteina” ja ”Metsäterapia”.

5.3 Pahimpaan ei uskota

Kun Pohjois-Karjalan aluekehittäjät näkivät maakunnan pääasiallisesti hyötyvän ilmastonmuutoksesta, osallistujien näkemyksiä ilmastonmuutoksen hyvin negatiivisista seuraamuksista ei juuri löydy. Siten ilmastonmuutoksen kauhuskenaariota ohjelman perusteella on vaikea esittää. Tämä ilmenee esimerkiksi kahden seuraavan väittämän heikossa kannatuksessa.

1. *Ilmastonmuutoksen vuoksi maakunnan kasvillisuus muuttuu. Havumetsävyöhyke siirtyy. Asunnot ja pellot ovat tulvien uhkaamia. Tuholaiset, erilaiset kasvitaudit ja trombit lisääntyvät. Ilmastonmuutos altistaa ihmiset erilaisille sairauksille ja onnettomuuksille. Vuodenaikojen muutos tuo vaikeuksia maataloudelle. Silti Pohjois-Karjalaan muuttaa ilmastopakolaisia. Kotitalouksille tulee päästörajoituksia.*

2. *Vuoteen 2030 mennessä ennalta tuntemattomat luonnonkatastrofit ovat koetelleet Pohjois-Karjalaa. Pandeemiset taudit ovat levinneet ja pohjavedet pilaantuneet. Energian saatavuus on uhattuna, ja luonto nähdään vain raaka-ainevarantona. Pohjois-Karjalaan on saapunut ilmastopakolaisia mm. Hollannista. Maahanmuutto on hallitsematonta ja Venäjän kautta tapahtuu laitonta ja laillista maahanmuuttoa. Hallitsemattoman tilan vuoksi rakenteet eivät ole kestäneet. Tietoyhteydet katkeilevat viruksien vuoksi. Venäjältä uhkaa ydinlaskeuman vaara. Sodanuhkakin näyttää mahdolliselta.*

Väittämien yksittäisistä kommenteista voidaan silti havaita pieni varautuma siihen, että ilmastonmuutoksella voisi olla joitakin ennalta arvaamattomia seurauksia. Siten esimerkiksi väittämään 2 todettiin:

- Väitteen tulevaisuuskuva voi hyvinkin toteutua joskus mutta (toivottavasti) ei vielä 2030.
- Ilmastopakolaisia Pohjois-Karjalaan voi kyllä saapua, mutta ei suuria määriä. Tanska, Norja ja Ruotsi osaavat tässä asiassa hoitaa asiansa paremmin ja saavat käyttöönsä osaavimmat ilmastopakolaiset.
- Tässäpä vaikea kohta. Ympäristöön ja infraan voimme toki monelta osin vaikuttaa, mutta tuleeko se riittämään? Pakko ainakin uskoa siihen.

6 PALVELURAKENTTEEN SKENAARIOT

6.1 Palvelurakenne muutosten edessä

Palveluja koskevien tulevaisuusväittämien osalta usko myönteiseen, vaikkakin nykytilanteesta muuttuvaan kehitykseen ilmeni osallistujien tulevaisuuskäsityksissä (edelfoi-raportit 26.5.2008, 2.12.2008, 13.1.2009, 14.4.2009, 4.5.2009 ja 1.6.2009). Suurin osa ensimmäisen kehittämisohjelman osallistujista ennakoi palvelujen teknologian, innovaatioiden, osaamisen ja arvostuksen kehittyvän Pohjois-Karjalassa. Toisaalta palvelujen tarjoamisessa nähtiin julkisen sektorin roolin vähenevän tulevaisuudessa. Yli 90 % vastaajista uskoi vähintään 60 %:n todennäköisyydellä seuraavan väittämän todennäköisyyteen.

Yksityiset yritykset ja kolmas sektori vastaavat yhä enemmän palvelujen tuottamisesta ja tarjoamisesta. Palvelujen laatu ja liikkuvuus kehittyvät ja niitä tarjotaan myös maakunnan ja Suomen rajojen ulkopuolelle. Palvelujen tarjoamisessa eri kohderyhmien tarpeet huomioidaan aikaisempaa paremmin. Palvelusektori vahvistuu erityisesti hoiva-alalla, hyvinvointipalveluissa, koulutuksessa ja matkailussa.

Toisen kehittämisohjelman palvelurakenteen ja palveluiden tulevaisuutta koskevat edelfoi-väittämät koskivat palvelujen tarjoajia, palveluyrittäjyyttä ja aina auki olevien palvelujen tarvetta ja saatavuutta. Näidenkin teemojen vastauksissa ennakoitiin tulevaisuutta, jossa yksityisen sektorin rooli palvelujen tarjoamisessa vahvistuu. Ihmiset ovat valmiita tai heidän on pakko maksaa tulevaisuudessa terveyteen liittyvistä palveluista nykyis-

tä enemmän. Vaikka kehityssuunta näyttäytyi vahvasti tämänkaltaisena, usko ja toiveet vahvan ja laadukkaan palveluverkoston säilymisen puolesta kävivät ilmi vastauksissa.

Vastausten perusteluista voidaan tehdä muitakin havaintoja. Ennustukset ikääntyvästä ja harmaantuvasta, mutta samalla hyvinvoivasta maakunnasta nostivat vastauksissa Pohjois-Karjalan toivottavaksi skenaarioksi ”seniori- ja hyvinvointimaakunnan”. Skenaariossa nähtiin ”hallittua kehitystä, jossa uudella teknologialla sekä luonnolla ja palveluilla on suuri merkitys”. Seniori- ja hyvinvointipalvelut olivat mahdollinen kehittämissuunta, mutta sen toteuttaminen vaatii paljon määrätietoista työtä. Toisaalta varakkaiden seniorimaakunta ei tule olemaan kaikkien ulottuvilla. Mitä tarjottavaa maakunnassa on tulevaisuudessa köyhemmille senioreille?

Pohjois-Karjalan tulevaisuus merkittävänä koulutusmaakuntana tai jopa koulutuspalvelujen viejänä ei saanut Tulevaisuusohjelmassa jakamantonta kannatusta (edelfoi-raportit 26.5.2008, 2.12.2008 ja 4.5.2009). Tämä ilmeni kannanotoissa useisiin koulutusta ja osaamista sisältäviin väittämiin.

Vuonna 2030 Pohjois-Karjala on puunjalostuksen tutkimuksen kärkialue, missä metsäteollisuus on linkittynyt Joensuun yliopiston ja Lappeenrannan teknisen yliopiston alan osaamiseen. Pohjois-Karjala toimii globaaleissa koulutusjärjestelmissä, joissa Joensuun yliopisto on löytänyt omat vahvuusalueensa. Pohjois-Karjalan osaamisen painoaloja ovat fotonikkaa, laiterakennus, menetelmäosaaminen (energia) ja raaka-aineiden, materiaalien ja komposiittien yhdisteleminen. Maakunnassa on myös vahvaa metalli- ja kaivannaisteollisuutta. Pienyritysjyys on lisääntynyt reuna-alueilla.

Ensimmäisessä kehittämisohjelmassa tähän skenaarioon suhtauduttiin varsin skeptisesti ja kysyttiin: ”Onko kriittistä massaa riittävästi tukemaan näitä osaamisia. Metsässä varmaan, mutta muut kysymysmerkkejä.”

Vuonna 2030 Pohjois-Karjalassa korkea osaaminen ja yritystoiminta ovat kytkeytyneet toisiinsa. Yliopisto on kehityksen vauhdittaja. Tutkimus keskittyy kärkialoille. Pohjois-Karjala on kouluttajamaakunta, jossa täydennys- ja aikuiskoulutus on merkittävässä asemassa. Koulutus

ja osaaminen on tuotteistettu kaupallisiksi palvelutuotteiksi. Maakunta menestyy kulttuurituotannollaan, esittävällä taiteellaan ja musiikillaan. Pohjois-Karjala on Suomen Hollywood.

Tähän tulevaisuuskuvaan uskoi toisessa kehittämisohjelmassa vähintään 60 %:n todennäköisyydellä vain niukasti yli puolet vastaajista. Perusteluissa väittämään löytyi seuraavia kannanottoja:

- Valitettavasti epäilen, että Pohjois-Karjala ei pärjää pitkän päälle korkeakoulutuksen kilpailussa, ja maassa muutenkin ylin opetus keskittyy muutamiin voittajaseutuihin, ja muut pudotetaan rahoituksen kautta pois pelistä.
- Yliopisto ei välttämättä onnistu profiloitumisessa.
- Yliopisto voi olla kehityksen vauhdittaja ja varmasti osittain tutkimus keskittyy. Mutta jos se keskittyy VAIN kärkialoille, maakunta on ennen pitkää pulassa... liika keskittyminen karsii orastavat luovat ideat uusilla aloilla.
- Jotta yliopisto säilyisi täällä, on sillä oltava alueellisia puolestapuhujia.
- Ei ole mahdollisuuksia menestyä painotuksella kulttuuri, esittävä taide ja musiikki.
- Ei menestytä PELKÄSTÄÄN kulttuurituotannolla.
- Hollywoodia meistä ei koskaan tule.

Tähän skenaarioon vahvemmin luottavat puolestaan totesivat perusteluissaan mm:

- Pitää paikkansa, että ovat kytkeytyneet toisiinsa ...koska jo nyt on niin.

- Maakunnan pitäisi profiloitua korkean osaamisen ja koulutuksen maakunnaksi.
- Uskon yliopiston perustutkimuksen korkeaan tasoon ja yhteistyöhön yritysten kanssa. Se on oikeastaan välttämättömyys, jotta pärjättäisiin.
- Yliopiston tulevaisuus näyttää ihan valoisalta. Toivotaan että Itä-Suomen yliopisto vahvistaa asemiaan.
- Kulttuurin alueelta on varmasti haettavissa lisää vetovoimaa ja ”pöhinää”.

Pohjois-Karjalan menestyminen tulevaisuudessa perustuu tehokkaaseen koululaitokseen ja huippuosaamiseen kasvatus- ja metsäalalla, nanoteknologiassa ja materiaalien yhdistelemissä. Koulutusosaaminen ja hankeosaaminen on tuotteistettu vientituotteeksi.

Kolmannessa kehittämisohjelmassakin yllä olevaan jokseenkin tai täysin samaa mieltä olevien osuus oli vain puolet vastaajista. Kun joku vastaajista totesi, että *”Koulutukseen perustuva osaaminen ja sen tuotteistaminen on vankka perusta maakunnan menestymiselle”*, oli toinen käsitys aivan päinvastainen: *”Meidän on syytä keskittyä siihen, missä olemme vahvoja. Koululaitos ja huippuosaaminen eivät sitä ole.”*

Palvelujen aikakausi muuttaa toimintamalleja

Ennen

- Myytiin tavaraa
- Tarkkailtiin kilpailijoita
- Tarkkailtiin laatua
- Tehtiin tehtaassa
- Kuljetettiin teitä pitkin
- Systeemit
- Paranneltiin olemassa olevia tuotteita
- Tutkittiin laboratorioissa
- Hierarkisia rakenteita
- Isoja brandeja
- Web 1.0 (vapaa digitaalinen uutislevitys)

Nyt

- Tuotetaan elämyksiä
- Ajatellaan asiakasta
- Personalisoidaan
- Informaatioteknologian käyttö
- Internet
- Design ja muotoilu
- Suuntaa muuttavia innovaatioita
- Avoimet innovaatiot
- Yhteistyökuviot
- Autenttisia brandeja
- Web 2.0 (digitaalinen yhteistyöalusta)

Lähde: Peer Insight 2007

Lähde: Raija Volk 24.4.2008

Palvelujen kehityksen keskeisiä ajureita maailmalla ja Pohjois-Karjalassa vuoteen 2030

- Superajuri: Teknologinen kehitys
- Globalisaatio ja kansainvälinen verkottuminen
- Ilmastonmuutoksen haaste ja uusi suunta metsäsektorille
- Ikääntyneitä palveltavia paljon, mistä (itse)palvelijat ja rahoitus
- Palveluja tuottavat järjestelmät: mikä hankitaan/maksetaan itse, mikä julkisena palveluna, mikä vakuutusten kautta
- Elämänlaatua edistävät palvelut

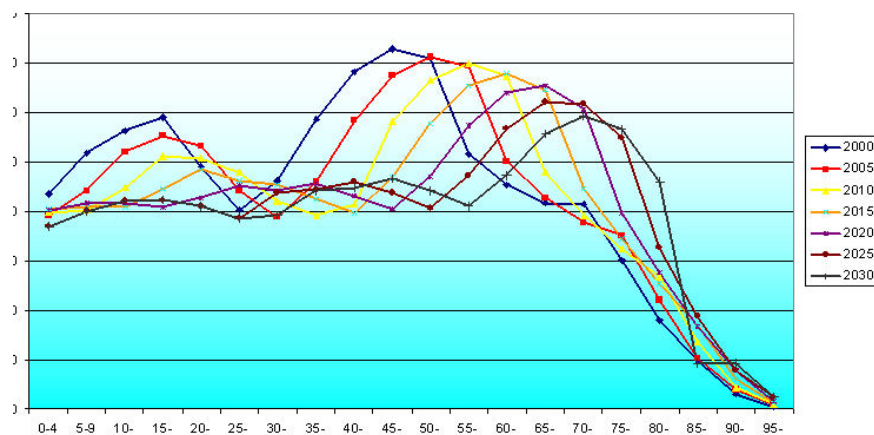
Lähde: Osmo Kuusi 30.10.2010

6.2 Ikääntymisen haasteet ja mahdollisuudet

Palvelurakenteen muutostarpeet liittyvät Pohjois-Karjalan väestön muutamaa nopeampaan ikääntymiseen (ks. kuvio 2) ja sen tuomiin haastei-

siin tai mahdollisuuksiin maakunnan kehittämisessä. Tulevaisuusohjelmassa ikääntymistä käsiteltiin erityisteemana ryhmätöissä ja palvelurakennetta koskeissa edelfoi-väittämissä (Tulevaisuusohjelman lähipäivä 7.10.2009 ja edlfoi-raportit 2.12.2008, 13.1.2009, 4.5.2009, 14.4.2009 ja 11.1.2010).

Neljäs kehittämisohjelma laati erityisen listan väestön ikääntymisen mukanaan tuomista ongelmista ja mahdollisuuksista. Ongelmien kasautuessa pahimpana skenaariona nähtiin maakunnan kuolevan, maaseudun autioituvan ja aluetalouden heikkenevän rajusti. Palvelut näivettyvät kaikilla sektoreilla ja sosiaaliset ongelmat kärjistyvät. Mahdollisuuksien puolella puolestaan nähtiin ikääntyvän väestön ansiosta Pohjois-Karjalan elinvoimaisuuden säilyvän monipuolisena ja jopa virkistyvän. Maakunnassa on varakkaita ja aktiivisia kuluttajia ja kylien väkiluku tasaantuu paluumuuttajien ansiosta. Hoitoalan työpaikat ja yritykset lisääntyvät. Väestön ikääntyminen luo myös mahdollisuuksia uusien koulutusalojen ja -tuotteiden syntymiselle. Ikääntynyt väestö on aktiivinen kulttuuripalvelujen käyttäjäryhmä, joka on verkostoitunut ”suureen maailmaan” ja käyttää vapaa-ajan asuntojaan ympärivuotisesti.

Kuvio 2. Pohjois-Karjalan ikärakenne vuosina 2000–2030

Lähde: Pohjois-Karjala ikäosaamisen maakunnaksi

Tämänkaltaisella vireällä ja hyvinvoivalla ikääntyneiden ”mallimaakunnalla” oli vahva kannatus osallistujien vastatessa seuraaviin väittämiin:

1. Pohjois-Karjalan vahvuus tulevaisuudessa on sen leimautuminen turvalliseksi ja ikäihmisistä vastuuta kantavaksi maakunnaksi. Maakunnassa on vahva palvelusektori ja kehittynyt hyvinvointiteknologia, joka on kehittänyt uusia palveluinnovaatioita ja uudenlaisia vapaa-ajan palveluja. Vientituotteiksi kehitettyjä hyvinvointipalveluja edustaa mm. maakunnallinen senioripiha-konsepti.

Toisessa kehittämisohjelmassa yllä esitettyyn väittämään uskoi vähintään 60 %:n todennäköisyydellä 78 % vastaajista. Tämän mukaisesti maakunnan palvelusektori tulevaisuudessa pitää huolta ikääntyvästä väestöstä ja ikääntyminen mahdollistaa uusien hyvinvointiin ja vapaa-aikaan liittyvien palvelujen syntymisen. Seuraavaan väittämän pääkohtiin vähintään 60 %:n todennäköisyydellä uskoi neljännessä kehittämisohjelmassa jopa 92 % vastaajista.

2. Tulevaisuudessa Pohjois-Karjalassa ikääntyvän väestön ansiosta hoitoalan työpaikat ja yritykset lisääntyvät. Myös vapaaehtois- ja hyväntekeväisyystyön merkitys kasvaa. Ikääntyminen luo uusia koulutus- ja kulttuurituotteita ja uusia teknologia- ja palveluinnovaatioita. Työelämässä ollaan vielä 70-vuotiaina.

Edellisten väittämien perusteluissa kiinnitettiin huomiota palvelujen ennakoluulottomaan kehittämiseen. Ikääntyvän väestön ”mallimaakuntana” toimiminen voisi olla yksi Pohjois-Karjalan vahvuuksista. ”Tällä sektorilla olisi paljon potentiaalia” tai ”tämä visio voisi toteutua ja Pohjois-Karjalalla olisi annettavaa.” Seniorimatkailu voisi olla myös merkittävä vientituote. Siihen, että työelämässä oltaisiin vielä 70-vuotiaina ei kuitenkaan uskottu.

Eri kehittämisohjelmien laatimissa ikääntymisen innovaatiomahdollisuuksissa tuotiin esille useita potentiaalisia vientituotteita, kuten senioritalo-konsepti, apuvälineiden valmistus ja lääketieteelliset tuotteet. Eikä mielikuvituksella tässä yhteydessä ollut rajoja. Pohjois-Karjalassa voitaisiin kehittää ”ilosaattorockia, rokkareiden vanhainkotiä, elinkauppaa, mummoparkkia, aikamiespoikien spermapankkia, itkijänaisten loitsukeskusta ja silikonivälilevy-valleytä”.

Epäilijänsä ikääntymisen mahdollisuuksiin perustuvalla tulevaisuusskenaariolla Tulevaisuusohjelman osallistujien joukossa kuitenkin oli.

Kun samanlaisia asioita kehitetään ”joka puolella”, Pohjois-Karjalan ylivertaisuus ikääntyvän väestön palvelujen kehittäjänä asetettiin kyseenalaiseksi. Joitakin huolestutti myös maakunnan imago: ”Tällainen ”vanhus-reservaatti”-skenaario ei ole ainakaan toivottava tulevaisuudenkuva” ja ”Leimautuminen seniorien alueeksi ei mielestäni ole houkutteleva tulevaisuuden kuva.”

6.3 Palvelut eivät romahda

Tulevaisuusohjelmassa arvioitiin myös skenaarioita siitä, että maakunnan palvelurakenne tulevaisuudessa rakenteellisten muutosten ohella ajautuu palvelujen tarjoamista ja rahoitusta koskeviin ongelmiin (edelfoi-raportit 26.5.2009, 13.1.2009, 14.4.2009 ja 11.1.2010).

- 1. Pohjois-Karjalan väestön vähetessä palvelut näivettyvät ja yksipuolistuvat. Maakunnassa ei ole tarpeeksi palvelujen tuottajia. Työvoimareservi rekrytoidaan valtion palvelujen tuottamiseen. Yritykset eivät saa tarvitsemiaan asiantuntija- ja tukipalveluja. Palvelut keskittyvät yhä enemmän taajamiin.*
- 2. Vuonna 2030 Pohjois-Karjalan palvelulaitoksia on purettu eri tavoin. Itsepalvelut, oma aktiivisuus, omaishoito, vapaaehtoistyö ja palveluyrittäjyys ovat lisääntyneet. Iäkkäät ihmiset tarjoavat palveluja toisilleen. Palvelujen verkko- ja teknologiavaltaisuus on lisääntynyt. Palvelut tuotetaan osittain vierastyövoimalla.*
- 3. Vuoteen 2030 mennessä Pohjois-Karjalassa maapallon talousjärjestelmän romahtamisen vuoksi tuotannollisissa työpaikoissa ja palveluissa on tapahtunut romahdus. Keskittymiskehityksen autioittamasta maakunnasta osaava työvoima on paennut. Pohjois-Karjala on kulttuurisen omaleimaisuutensa menettänyt köyhien reservaatti, joka on kaukana kaikesta ja jossa kansalaisten eriarvoisuus on lisääntynyt. Julkiset palvelut on yksityistetty. Maakunta on syrjäytynyt päätöksenteosta ja on EU-tukien menettämisen vuoksi taloudellisesti riippuvainen Helsingistä.*

4. Tulevaisuudessa Pohjois-Karjalassa ikääntyvän väestön johdosta verotulot laskevat ja kuntien sosiaali- ja terveyskulut syövät resurssit. Ikääntyneen väestön sosiaaliset ongelmat lisääntyvät samalla kun palvelut heikkenevät. Yleinen hyvinvointi laskee. Pohjois-Karjala on kuoleva maakunta.

Ensimmäinen väittämä ei saanut suurta kannatusta. Perusteluissa todettiin, että valtion tehostaessa toimintojaan vapautuu virkemieskuntaa palvelusektorille. Toisaalta palvelujen keskittyminen nähtiin mahdollisena tulevaisuustrendinä. Toiseen väittämään sisältyvä näkemys palveluiden tarjoajissa tapahtuvista muutoksista sai sen sijaan kannatusta. Tällainen suuntaus nähtiin välttämättömänä ja todennäköisenä, vaikka ei kaikin osin toivottavana.

Kolmannen väittämän kauhuskenaarioon mielipiteet selkeästi jakautuivat. Väittämän palveluja koskevissa yksittäisissä kommentteissa todettiin, että palvelutuotanto on tulevaisuudessa keskittynyttä, mutta julkisten palvelujen rinnalla on vahva yksityisen toimijan rooli. Toisaalta eräässä kommentissa todettiin, että globalisaation jatkumisesta seuraa auttamatta maakunnan elinolojen kurjistuminen ja kansalaisten eriarvoisuuden kasvu. Tässäkin kommentissa nähtiin julkisten palvelujen yksityistämisen lisääntyvän väestön vanhetessa. Samalla tavalla mielipiteet jakautuivat neljännen väittämän osalta. Tässäkin palvelujen ennakoitiin keskittyvän erityisesti Joensuun ympäristöön. Ihmisten omatoiminen panostaminen omaan hyvinvointiin vahvistuu ja tuleva aikaisempaa vauraampi eläkeläisten joukko pystyy kustantamaan itse ainakin osan palveluistaan. Jos maakunnassa ei ryhdytä skenaarion kaltaisen tulevaisuuden vastaisiin toimenpiteisiin, väittämän ennuste toteutuu. ”Päättäjiltä kaivataan laajaa ajattelua palvelukoneistoa kehitettäessä.”

Näiden vastausten ja kommenttien perusteella Pohjois-Karjalan aluekehittäjät eivät usko palveluiden jyrkkään romahtamiseen vuoteen 2030 mennessä. Kuitenkin jatkossa palveluiden ennakoitiin keskittyvän suurempiin taajamiin ja niiden tuottamisen siirtyvän entistä vahvemmin yksityisen sektorin tehtäväksi.

7 POHJOIS-KARJALAN TULEVAISUUSPOLUT

7.1 Mahdollisia kehittämisteemoja

Tulevaisuusohjelman osiossa *Pohjois-Karjalan vaihtoehdot ja valinnat* osallistujat arvioivat maakunnan mahdollisia kehittämisen keihäänkärkiä (Tulevaisuusohjelman lähijaksot 17.6.2008, 15.1.2009, 7.5.2009 ja 14.1.2010). Eri kehittämisohjelmissa näiksi muotoutuivat taulukossa 3 esitetyt teemat.

Mahdollisissa kehittämisen keihäänkärjissä nousi erityyppinen matkailu esille kaikissa kehittämisohjelmissa, vaikka ohjelmassa matkailun kehitysnäkymiä käsiteltiin hyvinkin kriittisesti (Väisänen 9.9.2010). Pohjois-Karjalassa näyttäisi Tulevaisuusohjelman perusteella olevan mahdollista panostaa lähes kaikentyyppiseen matkailuun, kuten luontomatkailuun, slow-life-matkailuun, elämysmatkailuun, seikkailumatkailuun, ruokamatkailuun, kulttuurimatkailuun, hyvinvointimatkailuun ja virtuaalimatkailuun. Neljännessä kehittämisohjelmassa ideoitiin myös Kolin matkailukonseptin kehittämistä siten, että siellä olisi mm. kasino- ja kongressihotelli, katettu lentomäki, helikopterikenttä ja vedenalainen maailma jään alla.

Matkailunäkökulma sisältyi myös ideoihin kylien uudesta noususta ja uuden ekologisen hyvinvointimallin rakentamisesta. Matkailun kehittämisideoissa Pohjois-Karjalasta ei haluttu tehdä kuitenkaan massamatkailun kohdetta, vaan kohderyhmänä tulisi olla pikemminkin varakkaat ja ostokykyiset asiakkaat. Tällaisia katsottiin olevan mm. venäläisten matkailijoiden keskuudessa.

Taulukko 3. Tulevaisuusohjelman valitsevat Pohjois-Karjalan mahdolliset kehittämisteemat

Kehittämishjelma 1	Kehittämishjelma 2	Kehittämishjelma 3	Kehittämishjelma 4
virtuaali-matkailu	slow life -matkailu	luonnontieteellistekninen koulutus	karjalaisen perinteen uudistaminen
luova talous	elämysmatkailu	luonnonvarojen hyödyntäminen ja kestävä kehityksen innovaatiot	elämys- ja luontomatkailu
nanoteknologia	bioenergia ja luonnonvarat	luonto-, virtuaali- ja kulttuurimatkailu	hyvinvointimatkailu
metsänhoidon teknologia	puhdas luonto ja ekologinen tuotantobrändi	yhdyskuntapalvelut	Kolin matkailukonseptin kehittäminen
elintarviketeollisuus	karjalainen talous- ja kulttuurialue	venäläisille suunnattujen palvelujen kehittäminen	puurakentaminen
kylien uusi nousu	yhteisöllisyys ja kulttuuri	kummitoiminnan kehittäminen	raaka-aineiden uusi tuotteistaminen
Venäjäosaaminen	vetovoimainen toimintaympäristö		ikäntymisen mallimaakunta
yrittäjyys			uusi hyvinvointimalli
pääomien hankinta			

Lähde: Tulevaisuusohjelman lähijaksot 17.6.2008, 15.1.2009, 7.5.2009 ja 14.1.2010

Kiireisen elämän vastapainoksi Euroopassa levinnyttä slow life -matkailua voitaisiin Pohjois-Karjalassa toteuttaa esimerkiksi luontoelämyksillä. Slow life -matkailun kysyntää tulee vahvistamaan väestön vanheneminen länsimaissa. Tämän idean kannattajat katsoivat, että vuoteen 2030 mennessä pohjoiskarjalainen slow life -matkailu voisi olla ”maailmanluokan brändi”. Niin ikään luonto- ja elämysmatkailun vahvuuksina esitettiin usein Pohjois-Karjalan kaunista luontoa, metsiä, eläimiä ja eri vuodenaikoja. Ne voitaisiin kokea joko aidosti virkistytymis- tai seikkailumielellä tai kokea ne virtuaalisesti. Espanjalaisen Pamplonan härkäjuoksun innoittamana matkailun ”villinä ideana” tuotiin esille ”Karjalan karhujuoksu”, jonka tapahtumapaikkana olisi korpimetsä tai vaihtoehtoisesti jopa Joensuun kävelykatu.

Luova talous liittyi sekin varsin vahvasti matkailuelinkeinoon. Pohjois-Karjalassa nähtiin olevan mahdollisuuksia elokuvan, musiikkiteollisuuden, kulttuuriperinnön ja uuden virtuaalisen sisällöntuotannon luovaan yhdistämiseen siten, että se antaisi lisäarvoa matkailuun. Toisaalta matkailun tuotteistamisessa voitaisiin hyödyntää aikaisempaa enemmän pohjoiskarjalaisten itse tekemää kulttuuria ja taidetta. Karjalaisen kulttuurin uudistaminen tarjoaisi mahdollisuuden yhdistää kalevalaisuus, historia ja idän ja lännen kohtaamispinnat nykykulttuuria ja luontoa hyödyntäviin innovaatioihin. Tällaisia innovaatioita saattaisivat olla esimerkiksi Nightwish World, goottinen 3D-Kalevala tai 30-luvun kylä.

Maakunnan monipuolinen luonnonvarojen hyödyntäminen oli toinen kaikkiin neljään kehittämisohjelmaan sisältyvä mahdollinen kehittämisteema. Metsävarat ovat Pohjois-Karjalan rikkaus. Ensimmäisessä kehittämisohjelmassa ehdotettiin vielä uutta paperitehdasta maakuntaan. Luonnonvarojen hyödyntämisen yhteydessä bioenergian kehittäminen oli kuitenkin selkeästi vahvin yksittäinen kehittämisteema. Sen kehittämisideoissa visioitiin jopa itärajan ylittävää bioenergian mallialuetta, jollain hyötyjinä olisi ”kaksi Karjalaa: raaka-ainetta löytyy rajan molemmin puolin”. Kehittämisteeman painopisteenä voisi olla biopolttoaineiden tuotanto, keruu, kuljetukset ja niihin liittyvä koneiden rakentaminen, joiden uskottiin tuovan lisää uusia työmahdollisuuksia. Metsänhoidon teknologiassa painotettiin erityisesti ympäristöystävällisyyttä.

Luonnonvarojen innovaatiotoiminnassa olisi muutenkin huomio kiinnitettävä puun käytön monipuolistamiseen (mm. puukuidusta valmistetut vaatteet) ja uudentyyppisten puu- ja kivitalojen rakentamiseen.

Varsinkin neljäs kehittämisohjelma näki suuria mahdollisuuksia energiaa säästävissä puurakentamisessa. Puurakentamisen lisääminen voisi edistää metsien uutta käyttöä, puurakentamisen teknologiaa, alan koulutusta ja puuhun liittyvää käsi- ja taidekäsiötä. Puun lisäksi Pohjois-Karjalan luonnonvarojen uudessa tuotteistamisessa kehittämistoimia tulisi suunnata kivi- ja mineraalivaroihin, vesivaroihin, soihin ja elintarviketeollisuutta palveleviin luonnon antimisiin. Elintarviketeollisuudessa kaivattiin uusia tuotannollisia ja markkinointiin liittyviä innovaatioita. Paikallisuus, lähi-tuotanto ja ympäristön puhtaus nähtiin tämän alan maakunnallisina vahvuuksina. Elintarvikealalla voisi olla mahdollisuuksia myös yhteistyöhön Venäjän Karjalan kanssa. ”Luontoelintarvikeala” katsottiin terveellisyys- ja ympäristönäkökohtien mukaiseksi megatrendiksi.

Matkailun ja luonnonvarojen uuden tuotteistamisen ohella Venäjä-yhteistyö siihen liittyvistä ongelmista ja epäilyistä huolimatta voidaan listata Tulevaisuusohjelman perusteella Pohjois-Karjalan mahdollisuuksiksi. Toisessa kehittämisohjelmassa rajayhteistyön visioitiin luovan mahdollisuuksia jopa yhteisen karjalaisen talous- ja kulttuurialueen syntymiseen.

Edellä todettiin, että osa Pohjois-Karjalan kehittäjistä näki maakunnan tulevaisuudessa kehittyvän eräänlaiseksi hyvän elämän saarekkeeksi. Yllä mainituista kehittämisteemoista tähän ajattelumalliin sopivat kylien uusi nousu ja yhteisöllisyyden ja kulttuurin näkeminen ihmisten hyvinvoinnin perustekijöiksi. Ikääntymisen maalimaakunnaksikin Pohjois-Karjalalla voisi olla mahdollisuuksia, mutta tämä edellyttäisi esimerkiksi huolenpitoa ikääntyneiden terveydenhoidosta, monipuolisista palveluista, turvallisuudesta ja sosiaalisista tarpeista.

Neljännän kehittämisohjelman ehkä radikaalein ehdotus koski koko nykyisin hyvinvointimallin uudistamista luopumalla jatkuvasta materiaalisesta kasvun ajatuksesta. Tällaisessa yhdyskuntamallissa voitaisiin kehittää ekologisesti innovoivia elämisen ja työn tekemisen muotoja. Kansainvälinen verkostoituminen, yhteisöllisyys ja terveelliset elämäntavat olisivat tunnusomaista tällaisella uudelle yhdyskunnalle, jolle annettiin nimi: ”Rajaton Karjala – Luovien Luomuun”.

Tulevaisuusohjelmassa Pohjois-Karjalaa ei mielletty tulevaisuudessa kovinkaan vahvaksi koulutusmaakunnaksi. Osa kehittäjistä korosti kuitenkin teknillis-taloudellisen koulutuksen merkitystä, joka tukisi yrittäjyyttä ja uusien innovaatioiden syntymistä. Korkeaa osaamista edellytti

myös kehittämisteemojen listalle nostettu nanoteknologia, joka vahvistaisi esimerkiksi elektroniikkateollisuutta ja työkalujen ja komponenttien valmistusta.

7.2 Ulkomailta opittua

Tulevaisuusohjelman benchmarking-matkojen keskeisenä tavoitteena oli oppia vertailtavien eurooppalaiskohteiden alueellisen kehittämisen hyviä käytännöistä. Matkoilla osallistujat tutustuivat valittujen kohteiden erilaisiin alueellisen kehittämisen toimintastrategioihin ja toimintamalleihin ja vertailivat niitä omiin vastaaviin. Samalla matkoilla voitiin hakea Pohjois-Karjalan kehittämiseen uusia ideoita ja mahdollisia yhteistyökumppanuuksia. Matkat palvelivat myös osallistujien sisäistä verkostoitumista.

Ensimmäisen kehittämisohjelman matka suuntautui lokakuussa 2008 Itävaltaan. Toinen kehittämisohjelma vieraili huhtikuussa 2009 Pohjois-Italiassa ja kolmas ohjelma saman vuoden syyskuussa Pohjois-Espanjassa. Viimeisen kehittämisohjelman matkakohteena huhtikuussa 2010 oli eteläinen Ruotsi ja Tanska. Eri matkojen tutustumiskohteet on esitetty taulukossa 4.

Itävalta

Ensimmäisen kehittämisohjelman Ala-Itävallassa ja Wienin alueella toteuttaman matkan pääteemoiksi nousivat bioenergia, luova talous ja alueellisten kehittämisorganisaatioiden kehittämistyö. Güssingissa lähellä Unkarin rajaa uusiutuvan energian innovaatioilla ja Ala-Itävallassa sijaitsevassa Loiumissa matkailun kehittämisellä oli näiden alueiden taantuva kehitys voitu kääntää myönteisempään suuntaan. Güssingissa oli vuonna 1999 päätetty luopua fossiilisista polttoaineista ja asetettu tavoitteeksi vuoteen 2010 mennessä pelkästään uusiutuvan energian käyttö.

Taulukko 4. Tulevaisuusohjelman benchmarking-matkojen tutustumiskohteet ja teemat

Itävalta	Pohjois-Italia	Pohjois-Espanja	Ruotsi ja Tanska
Güssingin uusituvan energian mallialue Burgenlandissa	Abbiatergrasson Città Slow Milanon läheisyydessä	Bizkaian teknologiapuisto Tecnalia Bilbaossa	Växjön vihreä kaupunki
Loisiumin matkailu- ja viinimaailma Ala-Itävallassa	Padanon teknologiapuisto Lodissa	Guggenheimin museo Bilbaossa	Puurakentaminen Växjössä
Ala-Itävallan kehitysyhtiö (Ecoplus)	Kehitysjärjestö AGENZIA per lo Sviluppo Trentossa	Kehitysjärjestö Economic Development Agency of La Rioja (ADER)	Energia- ja ympäristö Växjössä
Wienin teknisen korkeakoulun Innovaatio-organisaatio (Grat)	ETourism Solutions Trentossa	La Riojan alueen matkailuhallinto	Tanskan työnantajajärjestö DA
Wienin museokortteli (MuseumsQuartier)	Kehitysjärjestö Trento CEII	Viinimatkailuyritys Riojatrek Fuenmayorissa	Local Government Denmark
Wienin kaupungin luovan talouden kehittämisorganisaatio (Departure)	Cembran vuoristokylä	Sarriguren ecocity	Center for Kultur- og Oplevelse-økonomi Roskillessä
	Elintarvikealan yritys Scottobosco di Paoli Civezzanossa	Pamplonan kaupunki	Musicon Roskillessä

Lähde: Tulevaisuusohjelman benchmarking-matkojen matkaohjelmat

Alueen energiainnovaatioita- ja energian tuotantomalleja käy vuosittain katsomassa 200 000 ekoturistia. Alan osaamisesta on tullut vientituote. Langeloisin kylässä sijaitsevan Loisiumin matkailun ydin on puolestaan seudun perinteisen viininviljelyn ja sen esittelyn yhdistäminen viinimaa-

ilmaa esittelevien rakennusten ja matkailijoille tarkoitetun hotellin huippumoderniin arkkitehtuuriin.

Sekä Güssingissa että Loisiumissa kehitystä oli vauhdittanut yksityinen pääoma, EU-tuet ja kehitystyöhön osallistuneiden sitoutuneisuus työhönsä. Loisiumin ratkaisut osoittivat, että vanhan maatalousperinteen ja uusien ideoiden rohkealla yhdistämisellä maaseudun kehittämistyöhön oli saatu uutta uskoa. Güssingissa ei alueellisen kehityksen uskottu pysähtyvän EU-tukien mahdolliseen loppumiseen. Ala-Itävallan kehitysyhtiössä toiminnan jatkuvuus pitkällä tähtäimellä näytti puolestaan epävarmimmalta. Kehitysyhtiön hyvinä käytäntöinä nähtiin sen aktiivinen toiminta kansainvälistyvien yritysten tukemisessa ja niiden vientimahdollisuuksien etsimisessä erityisesti itäisessä Euroopassa.

Kuva 1. Yksi Güssingin bioenergiailaitoksista. Kuvassa pormestari Peter Vadasz (vas.) ja Itävallan matkan tulkkina ja oppaana toiminut Heikki Masalin.

Kuva: Timo Lautanen

Luovan talouden tutustumiskohteet keskittyivät Wieneriin. Kaupungin museokorttelin uudistaminen ja elävöittäminen suositukseksi kulttuuri- ja matkailukohteeksi ja myös paikallisten ihmisten ”olohuoneeksi” ilmensi hankkeessa mukana olevien sitoutumista ja yhteistyötä sekä kulttuuri-kohteen monipuolista sisällöntuotantoa ja helppoa saavutettavuutta.

Keskeiset toimijat olivat sitoutuneet toiminnan pitkäjänteiseen kehittämiseen. Lisäksi luovan talouden tuotteistaminen menestykselliseksi liiketoiminnaksi varsinkin Departure-organisaation esimerkin mukaan vaatii kansainvälistä imagollista tunnettavuutta ja yritysten julkisen tukemisen valinnoissa perusteellista toimialan analyysia (Itävallan benchmarking-matkan matkaraportit).

Kuva 2. Loisiumin viinimailmaa vanhassa viinikellarissa.

Kuva: Timo Lautanen

Pohjois-Italia

Toisen kehittämisohjelman benchmarking-matka keväällä 2009 Pohjois-Italiassa kulki Lombardiasta Trentino Alto Adigeen ja Venetoon. Benchmarkattaviksi teemoiksi valikoituivat slow-life, elintarvikeala, matkailu, vetovoimainen toimintaympäristö, verkostoituminen alueellisessa kehittämisessä, innovaatiotoiminta ja innovaatioiden edistäminen, tuotteistaminen ja konseptointi, yritysverkostot ja yritysten yhteistyö.

Vierailukohteiden hyvistä käytännöistä kiinnittyi opintomatkalaisten huomio erityisesti Trentinon alueen yritysten, tutkimuslaitosten ja julkisen hallinnon suunnitelmalliseen yhteistyöhön. Trentino on eurooppalai-

sittain vaurasta seutua, mikä yhdessä sen autonomisen aseman kanssa luo aluekehittämisen taloudelliset ja poliittiset lähtökohdat. Alueen yritysten määrä ja teknologia-alan osuus tutkimusvolyyymistä on huomattavan suuri. Trentinon aluehallinnon huomattava panostaminen tutkimustyöhön loi edellytyksiä triple helix -mallisen yhteistyön toteutukselle ja tutkimukseen perustuvien liiketoimintamallien kehittämiseksi. Alueen kehitysorganisaatioissa kuten Lodin teknologiapuistossakin tutkimustyö oli kansainvälisesti hyvin verkostoitunutta ja EU:n erilaisten tukirahojen kanavoiminen yrityksille ja tutkimukseen näytti joustavalta. Tutkimuslaitosten ja innovaatiotoiminnan läheinen yhteistyö nähtiinkin Pohjois-Italiassa hyvänä käytäntönä, josta Pohjois-Karjala voisi ottaa oppia.

Kuva 3. Cembran kylän mieskuorolaisia ja Italian matkan tulkkina toiminut Luciana Turunen.

Kuva: Paula Inkeroinen

Italiassa vuonna 1999 käynnistyneen ja sittemmin muuanne Eurooppaan levinneen slow life -idean toteuttamiseen matkalaiset tutustuivat Milanon lähellä sijaitsevassa Abbitegrasson pikkukaupungissa. Perinteitä arvostavaa slow life -liikettä voidaan pitää vastareaktiona kiireelliselle elämäntavalle ja esimerkiksi pikaruokaa edustavalle ruokakulttuurille. Abbiategrasson slow life ei kuitenkaan täysin vakuuttanut pohjoiskarjalaisia vieraili-

joita. ”Vierailusta ei jäänyt kokemusta siitä, että olisimme eläneet erityisen slow -kokemuksen.” Syyksi nähtiin se, että Pohjois-Karjalassa eletään jo nyt lähellä hitaamman elämän perusajatuksia. Abbiategrossoa aidomman slow life -kokemuksen matkalle osallistujat kokivat Cembran vuoris-
tokylässä, joka ei ole varsinainen turismikohde. Täällä kyläläisten kuorolauluperinne ja vieraanvaraisuus todettiin tarjonneen kokemuksen, joka Pohjois-Karjalassa voisi toteutua ”vain kylätoiminnassa parhaimmillaan”. Benchmarking-matkan perusteella ei kuitenkaan suljettu pois ajatusta slow life -idean soveltamisesta jossakin pohjoiskarjalaisessa kaupungissa ja matkailussa, esimerkiksi hiljaisuutta jo aikaisemmin markkinoineessa Nurmeksessa (Italian benchmarking-matkan matkaraportit).

Kuva 4. Kehitysorganisaatio Agenzia per lo Sviluppo Trentossa.

Kuva: Paula Inkeroinen

Pohjois-Espanja

Kolmannen kehittämisohjelman benchmarking-matka Pohjois-Espanjassa rajoittui Baskimaan, La Riojan ja Navarran itsehallintoalueille. Hyviä käytäntöjä havainnoitiin seuraavista teemoista: yritystoiminnan toi-

mintaympäristön ja edellytysten kehittäminen, innovaatiotoiminta ja innovaatioiden edistäminen, kansainvälinen yhteistyö ja kansainväliset projektit, kestävä kehitys, koulutus, matkailun kehittäminen, kulttuurin merkitys alueellisessa kehittämisessä sekä alueellinen/paikallinen kehittäminen.

Yritystoiminnan toimintaympäristön ja edellytysten kehittämisessä havaittiin, että Pohjois-Espanjassa kehittämishankkeita näytettiin saatavan aikaan varsin nopeasti ja vähäisellä byrokratialla. Yritystoiminnan edellytysten parantamisessa huomioitiin myös pienet yritykset ja niiden tarpeet. Kaikkea toimintaa leimasi vahvaan paikalliseen identiteettiin pohjautuva kehittämismyönteinen ilmapiiri. Pohjois-Espanja on vaurasta aluetta, joka osaltaan vahvisti omanarvontuntoa.

Innovaatiotoiminnan ja kansainvälisen yhteistyön osalta matkalaiset pitivät hyvänä käytäntönä yritysten, tutkimuslaitosten ja kehittämisorganisaatioiden tiivistä yhteistyötä. Innovaatiotoiminnan tukeminen suuntautui niin suurille kuin pienillekin yrityksille. Osaamisen ja tutkimustiedon nähtiin siirtyvän tehokkaasti yrityksiin. Projektitoiminnan tulokset eivät jääneet projektien päättyttyä projektiorganisaation haltuun, vaan siirtyivät yrityksiin tai paikallisille konsulteille. Pohjois-Espanjaan oli syntynyt vahvoja alueellisia asumis-, osaamis-, elinkeino- ja kulttuurikeskittymiä, jotka harjoittivat aktiivista kansainvälistä tutkimus- ja hankeyhteistyötä mm. EU:n tutkimuksen puiteohjelmien piirissä.

Espanja on uusiutuvan energian käytössä Euroopan johtavia maita. Tuulivoiman osalta maa on kolmanneksi suurin tuottajamaa Yhdysvaltojen ja Saksan jälkeen. Maalla on myös kunnianhimoisia suunnitelmia aurinkoenergian tuotannon osalta. Pohjois-Espanjassa Navarran itsehallintoalue tuottaa yli puolet sähköstään uusiutuvilla energialähteillä. Pohjois-Karjalalla nähtiinkin olevan mahdollisuuksia energia-alan yhteistyöhön Navarran kanssa esim. EU:n erillisohjelman kautta. Opittavaa voisi olla myös alueella toteutetusta uusiutuvan energian ammatillisesta koulutuksesta. Toisaalta vierailukohteena ollut Sarriguren ecocity uusista energiateknologisista ratkaisuistaan huolimatta koettiin vieraaksi sen sosiaalisen ”kylmyyden” vuoksi. Alue näytti eräänlaiselta laboratoriolta.

Pohjois-Espanjan matkailun tunnetuimpia kohteita ovat mm. Bilbaon Guggenheimin museo, Santiago de Compostelan pyhiinvaellusreitti ja Pamplonan härkäjuoksu. Lisäksi erityisesti La Riojan alueella on kehitetty viinimatkailua. Matkailun kehittämistyössä näkyi vahva aluehallinnon

ja yksityisen sektorin yhteistyö. Matkailussa on tehty selkeitä valintoja ja edetty strategisten suunnitelmien jälkeisiin yhteisiin ja konkreettisiin hankkeisiin. Matkalaiset kysyivätkin, mikä olisi Pohjois-Karjalan Guggenheim ja miten täällä päästäisiin strategioista eteenpäin? Yksi Pohjois-Karjalan matkailun kehittämisteemoista voisi olla ruokamatkailun kehittäminen. Pohjois-Espanjassa esimerkiksi La Riojan viinimatkailussa on hyödynnetty tehokkaasti ja monipuolisesti paikallinen viinin tuotannon perinne ja alueellinen ruokakulttuuri (Espanjan benchmarking-matkan matkaraportit).

Kuva 5. Tulevaisuusohjelman osallistujia kävelemässä lyhyen matkan Santiago de Compostelan pyhiinvaellusreitillä.

Kuva: Paula Inkeroinen

Kuva 6. Näkymä Sarriguren ecocitystä.

Kuva: Paula Inkeroinen

Ruotsi ja Tanska

Neljäs kehittämisohjelma suuntasi benchmarking-matkansa eteläiseen Ruotsiin ja Tanskaan huhtikuussa 2010. Ruotsissa matkakohteina olivat Växjö Smoolannissa ja Tanskassa Kööpenhaminan alue ja Roskilde. Matkalaisten benchmarking-teemat Ruotsissa olivat Växjön vihreän kaupungin idea ja toteutus, Växjön uudet energiaratkaisut ja puurakentaminen ja Tanskassa maan työvoimapolitiikan malli ja kuntauudistus, ikäihmisten palvelujen tuotantomallit, luovan talouden käytännöt ja Roskilden Musicon elämystalouden esimerkkinä.

Noin 80 000 asukkaan Växjö eteläisessä Ruotsissa on julistanut olevansa ”Euroopan vihrein kaupunki”, joka on tunnettu puurakentamisestaan. Sen kehitystä ovat vauhdittaneet kaupungin vahva ympäristöliike, yliopiston alan osaaminen, asuntojen rakentamistarve ja seudun puuvarat. Kaikki uudet rakennukset kunnan omistamalla maalla rakennetaan puumateriaalista. Puurakentamisen konsortio toimii triple helix -mallin mukaisesti, jolloin tutkimus, yritystoiminta ja julkinen sektori toimivat

kiinteässä yhteistyössä keskenään. Puurakentamista tuetaan myös EU-rahoituksen kautta.

Matkan havaintona oli, että Växjössä asenne, sitoutuneisuus, lainsäädäntö, mainittu triple helix -konsortio, korkeatasoinen koulutus ja innovaatiotoiminta ja EU:n tukirahojen hyödyntäminen loivat toimintakokonaisuuden, joka edisti puurakentamista. Näiden ehtojen täyttyessä myös Pohjois-Karjalassa voisi laajamittainen puurakentaminen olla mahdollista. Puurakentamisesta saattaisi kehittyä jopa yksi maakunnallinen brändi ja merkittävä teollisuuden ala.

Växjössä kaupungin käyttämästä energiasta lämmitykseen, sähköön ja kuljetukseen tulee 54 % uusiutuvista energialähteistä. Tavoitteena on vähentää CO₂ päästöjä 70 % vuoteen 2025 mennessä verrattuna vuoden 1993 tasoon. Kaupunki aloitti jo vuonna 1980 puuenergian käytön sähkön ja lämmöntuotannossa ja tällä hetkellä 98 % kaupungin lämmöstä tehdään puubiomassaa polttamalla. Biokaasun käyttö on aloitettu myös kaupungin busseissa ja kaupungin omissa autoissa. Biokaasu tuotetaan kaupungin jätekäsittelylaitoksella (Sundet). Kaupungissa hyödynnetään myös aurinkovoimaa. Itävallan Güssinginin tavoin Växjöstä on rakennettu tietoisesti energia-alan asiantuntijoita houkutteleva ”ekoturismin” kohde. Matkalaisten johtopäätöksenä oli, että myös Joensuun kaupunkiseudulla ja koko Pohjois-Karjalalla olisi hyvät mahdollisuudet tuotteistaa bioenergia-alan osaamista Växjön mallin mukaisesti.

Tanskassa matkalaisia kiinnostivat työvoima- ja kunnallispolitiikan käytännöt ja luova talous. Tanskan työvoimapolitiikan mallissa yhdistyvät joustavuus, vahva turvaverkko ja aktiivinen työvoimapolitiikka. Tanskan kuntauudistus toteutettiin vuoden 2007 alussa, jolloin kuntien määrä väheni 271:stä 98:aan. Uudistuksen tavoitteena oli hallinnon ja palvelujen tehostaminen, lähidemokratian edistäminen ja seutujen/alueiden kehittämismahdollisuuksien parantaminen. Aluehallintouudistuksessa kunnista on kehitetty julkisen sektorin paikallisia yhden luukun periaatteella toimivia palvelupisteitä, mikä järjestely vaikutti tehokkaalta ja mielekkäältä. Samoin palvelujen tarjoaminen ja lähidemokratian kehittäminen tietoverkon kautta osoittautui Suomen kuntia toimivammalta.

Luovan talouden osalta matkalaisten erityisenä tutustumiskohteena oli Kööpenhaminaan vuonna 2007 perustettu kulttuuri- ja elämystalouden keskus Center for Kultur- og Oplevelse-økonomi (CKO). Se on Tanskan elinkeino- ja kulttuuriministeriöiden yhteistyössä perustama ja

rahoittama organisaatio maan taloudellisen, erityisesti kulttuuri- ja elämystalouden kilpailukyvyyn parantamiseksi. Kun on ilmeistä, että perinteisen elinkeinorakenteen muutos luo luovalle taloudelle suuria mahdollisuuksia, voisi CKO:n tapaisella organisaatiolla olla paikkansa myös Pohjois-Karjalassa. Luova talous tulisi kuitenkin ymmärtää kulttuuri- ja elämystaloutta laajempänä kokonaisuutena, jossa Pohjois-Karjalan vahvuuksia ovat erityisesti luonto ja monipuoliset luonnonvarat. Kulttuurin, koulutuksen, erilaisten tapahtumien ja kulttuuriliiketoiminnan keskuksiksi rakennettavan Roskilden Musiconin kaltainen kaupunki- ja kulttuurirakentaminen olisi mahdollista myös Joensuussa ja muuallakin maakunnassa. Toisaalta Tanskaan verrattuna opintomatkalaisten havaintona oli, että Pohjois-Karjalan ja yleensäkin Suomen luovalta talouden kehittämiseltä puuttuvat merkittävät rahoituslähteet (Ruotsin ja Tanskan benchmarking-matkan matkaraportit).

Kuva 7. Projektipäällikkö Hans Andrén Växjön kaupungilta esittelemässä kaupungin puurakentamista.

Kuva: Paula Inkeroinen

Yhteenvedon voidaan todeta, että Tulevaisuushjelman benchmarking-matkat olivat oppimisprosesseja, jotka toivat esille monipuolisesti aluekehityksen, innovaatiotoiminnan, erilaisen yrittäjyyden ja kehityshankkeiden toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä eri puolilla Eurooppaa. Useat matkoilla havaitut hyvät käytännöt nähtiin soveltuvan myös Pohjois-Karjalan alueelliseen kehittämiseen. Maakohtaisesti havaitut keskeiset hyvät käytännöt on esitetty taulukossa 5.

Taulukko 5. Benchmarking-matkoilla havaittuja hyviä käytäntöjä

Itävalta	Italia	Espanja	Ruotsi/Tanska
Güssingin malli bioenergian kehittämässä	triple helix -mallin käytännön toimivuus	triple helix -mallin käytännön toimivuus	Purakentaminen
luovan talouden konseptointi	tutkimus- ja tuotekehitykseen panostaminen	pienien yritysten huomioiminen t&k-toiminnassa	uusiutuvan energian kehittäminen
yriytysten kansainvälistymisen tukeminen	tutkimuksen ja innovaatiotoiminnan verkostoituminen ja kansainvälisyys	kehityshankkeiden kansainvälisyys	luovan talouden t&k-toiminta ja konseptointi
pitkäjänteinen sitoutuneisuus kehittämishankkeisiin	EU-rahoituksen joustavuus	uusiutuvan energian kehittäminen	kunnallisten palvelujen verkopalvelut
julkisten rahoituskohteiden tiukat valintakriteerit	kyläperinteen elinvoimaisuus	matkailun tuotteistaminen	kunnallisen lähidemokratian kehittäminen

Lähde: Tulevaisuushjelman benchmarking-matkojen matkaraportit

7.3 Pohjois-Karjalan keskeiset kehittämisteemat

Kukin kehittämisohjelma valitsi benchmarking-matkan jälkeen Pohjois-Karjalan tulevaisuuden kannalta keskeisimmät kehittämisteemat (Tulevaisuusohjelman lähijaksot 13.11.2008, 4.6.2009, 11.11.2009 ja 27.5.2010). Teemat on esitetty taulukossa 6.

Matkailu, kulttuuri ja elämystalous

Tulevaisuusohjelman perusteella erimuotoinen matkailu on yksi Pohjois-Karjalan tulevaisuuden keskeisistä kehittämisteemoista. Se sisältyi kaikkien kehittämisohjelmien kärkiteemoihin. Ensimmäinen ohjelma käytti käsitettä matkailuteollisuus, jonka kysyntälähtöisyyden katsottiin perustuvan matkailun kasvuun ja sisältötuotantoon perustuvan matkailun merkityksen lisääntymiseen. Tällainen kysyntä koski sekä koti- että ulkomaisia matkailijoita

Taulukko 6. Tulevaisuusohjelman valitsevat Pohjois-Karjalan keskeiset kehittämisteemat

Kehittämis-ohjelma 1	Kehittämis-ohjelma 2	Kehittämis-ohjelma 3	Kehittämis-ohjelma 4
matkailuteollisuus	elämymatkailu	Joensuun tapahtumamatkailun kehittäminen	kulttuuri- ja elämystalous
luonnonvarojen kestävä kehitys ja käyttö	bioenergia	elintarvikeala/lähiuoka	ympäristöliiketoiminnan rajapinnat
Venäjä-yhteistyö	vesi: ”bisnestä vedestä”	teemakohtaiset asumisyhteisöt	palveluliiketoiminnan kehittäminen

Lähde: Tulevaisuusohjelman lähijaksot 13.11.2008, 4.6.2009, 11.11.2009 ja 4.6.2010

Toinen kehittämisohjelma uskoi erityisesti elämysmatkailun tulevaisuuteen edellyttäen kuitenkin sen profilointia, kunnollista tuotteistamista, asiakaslähtöistä markkinointia ja verkostoitumista. Sisältöä elämysmatkailuun voitaisiin etsiä Pohjois-Karjalan luonnosta, hiljaisuudesta, rauhasta, ortodoksisuudesta, menneisyydestä, jokamiehen oikeuksista tai uniikeista asioista. Elämysmatkailua olisi mahdollista kehittää esimerkiksi suo-, maalais- ja elokuvamatkailuna tai erityisesti lapsiperheille suunnattuna matkailuna. Kehittämisteeman ensimmäiseksi toimenpiteeksi määriteltiin tapahtumamatkailun aktivointi 5-vuotisena hankkeena, joka vuosina 2013–2018 jatkuisi matkailua palvelevien uusien sisällöntuotantojen kehittämisenä. Kehittämisteeman vastuutahoiksi asetettiin Tulevaisuusohjelman matkailun kehittämisryhmä ja Karelia Expert Matkailupalvelu Oy.

Myös kolmas kehittämisohjelma valitsi Joensuuhun keskittyvän tapahtumamatkailun keskeiseksi kehittämisteemaksi. Teema sisälsi useita konkreettisia kehittämiskohteita, kuten modernit laulujuhlat ja ”Karjalan Taito Viikon” (Carelian Design Week, CDW). Tapahtumamatkailussa voitaisiin tehdä yhteistyötä Venäjän Karjalan kanssa. Sen kehittäminen olisi yhdistettävä Joensuun kaupunkirakentamisen uudistamiseen riittävin investoinnein seuraavien konkreettisin kohteiden muodossa:

- kauppahalli ja tori (torielämän elävöittäminen)
- kulttuurikortteli (musiikkitalo, moderni taide, perinнемuseo, apteekki, piirakkapaja, joulukylä, pääsiäistapahtuma, vanhan kaupungin tapahtuma)
- modernin taiteen museo
- joenvarren rakentaminen (puu-/komposiittisilta)

Matkailun kehittämisellä uskottiin Pohjois-Karjalan saavan uusia työpaikkoja. Matkailun nähtiin vahvistavan maaseudun elinvoimaisuutta, pienyritysjäyyttä ja Pohjois-Karjalan imagoarvoa. Kehittämisteeman vastuutahoina Tulevaisuusohjelman ”matkailuihmisten” lisäksi nimettiin Karelia Expert Matkailupalvelu Oy ja Joensuun teemamatkailun kohdalla maakuntaliitto ja Joensuun kaupungin kulttuuritoimi yhdessä Joensuun Popmuusikoiden, Taitokorttelin, ammattikorkeakoulun ja tapahtumiin osallistujien kanssa.

Neljäs kehittämisohjelma lähestyi keskeisiä kehittämisteemoja, uusia innovaatioita ja osaamisen yhdistämistä eri sektoreiden ja toimialojen rajapinnoista käsin. Kulttuuri- ja elämystaloustemaan yhdistämiseen sisältyi matkailu, ja muina rajapintoina tuotiin esille kulttuurituotanto, hyvinvointi ja terveys, ICT, elintarvikeala sekä metsä-, kivi- ja teknologiateollisuus (muovi & metalli). Rajapintojen löytäminen edellyttää maakuntaohjelman seurantaryhmien sekoittamista, erityisten luovuusryhmien ja seudullisten ja paikallisten työryhmien perustamista ja sosiaalisen median hyödyntämistä. Vastuutahoiksi teeman kehittämisessä nähtiin maakuntaliitto, elinkeinoyhtiöt, paikalliset aktiivit, maaseudun toimintaryhmät ja kylätoimikunnat, ”avaramieliset” asiantuntijat ja rajapintojen ”yhdistelijät”. Yrityksille eri toimialojen rajapintojen yhdistäminen tarjoaisi uusia liiketoimintamahdollisuuksia.

Pohjois-Karjalassa on ammattitaitoisten ja palveluorientoituneiden matkailu- ja ohjelmapalveluyrittäjien toimiva verkosto. Yhden nettisivun kautta turisti löytää helposti itseään kiinnostavan kohteen ja palvelun oli kyse sitten luontoa hyödyntävistä palveluista tai tapahtumista. Marja- ja sieniretket, petobongaus, patikointi ja koskimelonta ovat vain muutama esimerkki ohjelmapalveluiden laajassa valikoimassa. Erikokoisia ja -näköisiä kulttuuritapahtumia on ympäri vuoden ja sisällöissä hyödynnetään mm. maakunnan vahvaa perinnettä elävän musiikin ja elokuvan alueella sekä toimivaa esittävän taiteen toimijoiden verkostoa.

Pohjois-Karjala otti perinteisen teollisuuden rakennemuutoksen myötä matkailun yhdeksi kolmesta alasta, johon panostettiin merkittävästi. Koska Koli ei koskaan noussut sellaiseksi kärkikohteeksi, joka vetäisi isoja matkailijamääriä, niin katseet käännettiin kohti yksilöllisiä palveluja tuottavien pienyrittäjien tukemista ja koulutusta. Kolin tärkeimmät arvot ovat myös luonnossa ja sen palvelutarjontaa on edelleen kehitetty luontomatkailun suuntaan.

Lähde: Tulevaisuusohjelman osallistujan kertomuksesta matkailun tulevaisuudesta Pohjois-Karjalassa

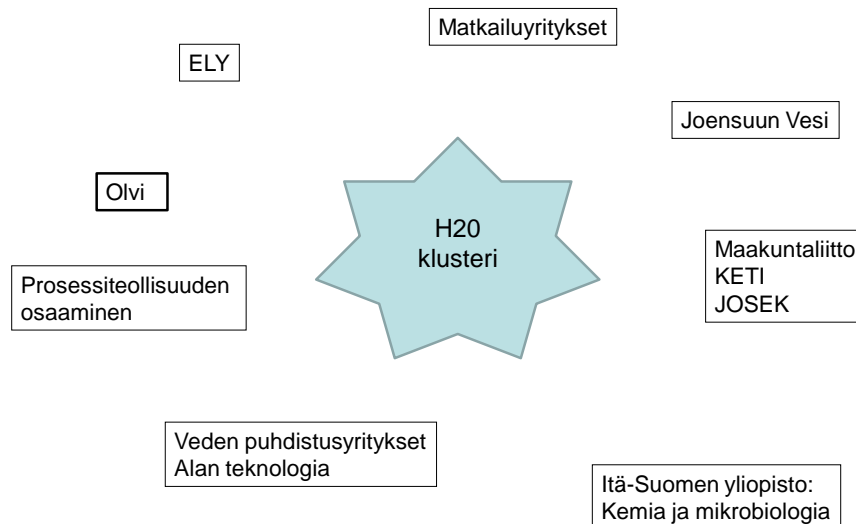
Luonnonvarat ja ympäristö

Luonnonvarojen uusi käyttö oli toinen Tulevaisuusohjelmassa vankan kannatuksen saaneista kehittämisen kärkiteemoista. Sen yhteyteen voidaan liittää bioenergia, ”vesibisneksen” kehittäminen, ympäristöliiketoiminnan kehittäminen ja luonnonvarojen moninaiskäyttö elintarvikealalla.

Kehittämisteeman taustalla oli Pohjois-Karjalan aluekehittäjien huoli maakunnan metsäsektorin tulevaisuudesta. Pohjois-Karjalassa tulisi nostaa metsäteollisuuden jalostusastetta, luoda uusia valmiita tuotteita ja kehittää erityisesti bioenergian tuotantoa. Tällä alalla Pohjois-Karjalassa uskottiin olevan osaamista, vaikka myös muut maakunnat panostavat ja tulevat panostamaan bioenergian kehittämiseen. Teeman merkitystä vahvistaa sen työllistävän vaikutuksen lisäksi ekologisten arvojen korostuminen, ilmastonmuutoksen haasteet, energian saatavuuden turvaaminen ja terveysvaikutteisten elintarvikkeiden lisääntyvä kysyntä.

Tulevaisuusohjelmassa asetettiin tavoitteeksi, että vuosina 2013–2018 luonnonvara-alalle maakuntaan muodostuisi kansainvälisesti kilpailukykyinen innovaatiokeskittymä ja Joensuuhun sijoittuva säätiöpohjainen luonnonvarakeskus, jossa vuoteen 2030 mennessä olisi laajaa metsän moninaistuotteiden innovaatio-osaamista. Sen toimintaa rahoittaisi erityinen rahasto. Kehittämisteeman vastuutahoiksi katsottiin poliittiset päättäjät ja julkiset toimijat. Hankkeen koordinoitavastuu olisi Pohjois-Karjalan maakuntaliitolla.

”Bisnestä vedestä” -kehittämisteeman lähtökohtana oli ajatus siitä, että globaalisti vedestä on puutetta monissa osissa maapalloa. Pohjois-Karjalassa on taas runsaat vesivarat. Veden tarve ja kysyntä luovat perustan vesivarojen moniin liiketaloudellisiin mahdollisuuksiin. Näitä ovat esimerkiksi juomaveden tuotanto ja markkinointi, juomateollisuuden kehittäminen, jää ja sen käyttö ja terveysvaikutteiset vesituotteet. Vettä voidaan liiketaloudellisesti hyödyntää myös matkailussa, kalastuksessa, virkistyskäytössä, puhdistusteknologiassa, liikennereittien toteutuksessa, energian tuotannossa ja vesi-intensiivisessä teollisuudessa. Edellytyksenä veteen liittyvän hanketoiminnan käynnistämiseksi ja koko kehittämis-teemalle nähtiin vesiklusterin perustaminen ja teemalle vetäjän, erityisen ”brändigurun” nimeäminen. Työhön olisi saatava mukaan yrityksiä, tutkimuslaitoksia, maanomistajia ja aluekehittäjiä. Tulevan vesiklusterin rakenne muotoutui Tulevaisuusohjelmassa seuraavanlaiseksi:

Kuvio 3. Tulevaisuusohjelman suunnittelema Pohjois-Karjalan vesiklusteri

Lähde: Tulevaisuusohjelman lähijakso 4.6.2009

Tulevaisuusohjelman neljäs kehittämisohjelma haki ideoita ympäristöliiketoiminnan kehittämiseksi. Pohjois-Karjala voisi olla kansainvälisesti tunnustettu tämän alan osaaja, jolloin maakunnassa ympäristöliiketoiminta muodostaisi oman klusterin ja osaamiskeskusohjelman. Teemaa tuettaisiin riskirahoituksella, tutkimus- ja tuotekehitykseen panostamisella ja alan yrittäjyyden kehittämisellä. Sen kehittämisvastuu oli ELY:llä, maakuntaliitolla, kunnilla, elinkeinoyhtiöillä, oppilaitoksilla, riskirahoittajilla ja teeman rajapinnoilla toimivilla yrityksillä.

Teeman konkreettiseksi kehittämiskohteeksi esitettiin puurakentamisen, bioenergian ja luovan talouden yhdistämistä. Tulevaisuuden tavoitteeksi asetettiin bioenergialla toimiva puukerrostaloalue, jossa alusta asti hyödynnetään myös luovan talouden mahdollisuuksia. Samoin maakunnassa tulisi kehittää biokaasulla toimivaa yksityistä ja julkista liikennettä, mitä varten myös biokaasun riittävä jakelu on taattava.

Tulevaisuudessa Pohjois-Karjala on energiaomavarainen ja myy osan bioenergiamateriaaleista tuotetusta sähköstä ja polttonesteistä kulutettavaksi muualle. Laukaiseva tekijä bioenergia-alan kehittymiselle oli Uimaharjun sellutehtaan yhteyteen perustettu biodieseliä valmistava laitos, joka aloitti toimintansa samaan aikaan kuin Turvediesel Oy (Vapon tytäryhtiö) turvebiodieselin valmistuksen vuonna 2016. Suomen energia-velvoitteet aiheuttivat sen, että puusta tuotetulle sähkölle myönnettiin syöttötariffi vuonna 2012 kun huomattiin, että ilman takuuhintaa Suomi ei saavuta EU:lle lupaamiaan uusiutuvan energian käytön tavoitteita. Myös kotitalouksien klapi- ja pelletinkäyttö kasvoi nopeasti kun valtio alkoi myöntää suoria investointiavustuksia kotitalouksille. Biokaasutuotanto alkoi vuonna 2018, ja on kasvanut joukkoliikenteen siirryttyä käyttämään kaasuautoja nopeasti.

Pohjois-Karjalan menestyksen taustalla ovat olleet paitsi valtion politiikkatoimet ja laajat raaka-aineresurssit, niin myös aktiivinen yrityshankinta ja osaamiseen panostaminen. ELY ja maakuntaliitto käynnistivät vuonna 2009 kampanjan "Bionergiayrittäjäksi Pohjois-Karjalaan" minkä seurauksena kaikki ml. ympäristölupaviranomaiset sitoutuivat edistämään bioenergia-alan yritysten kehittämistä. Toinen merkittävä ponnistus oli Metsäbioenergian tutkimus- ja innovaatiokeskuksen käynnistäminen 2010, mikä yrityslähtöisen tutkimuksen, kehittämisen, koulutuksen ja metsänomistajaneuvonnan avulla loi muita maakuntia voimakkaamman osaamispohjan bioenergia-alan kehitykselle.

Bioenergia-alan kehitykseen käydään tutustumasta niin muista Suomen maakunnista, kuin eri puolilta Eurooppaa.

Lähde: Tulevaisuusohjelman osallistujan kertomus bioenergian tulevaisuudesta Pohjois-Karjalassa

Puhtaan veden saannissa on ollut globaalisti koko 2020-luvun ongelmia ja maapallon puhtaan veden keskittymät on viime vuosina kartoitettu kattavasti. Pohjois-Karjala on maailmanlaajuisesti tunnettu ja tunnus-tettu puhtaasta vedestä nyt vuonna 2030.

Metsäteollisuusalan kutistuttua ja kuivuttua lähes rusinaksi suoma-laisessa ja pohjoiskarjalaisessa teollisuudesta jo 2010-luvun lopulla, on vesibisnes noussut merkittäväksi toimialaksi kivi-, puu-, metalli-, elin-tarvike- ja elektroniikkateollisuuksien rinnalle. Pulpahdus pinnalle on ollut historiallisen nopea. Nykyisin voidaan puhua jo vesiklusterista, sillä puhtaan veden ympärille on muodostunut merkittävä toimijarypäs ja vesiklusteri onkin lanseerattu maailmalla näyttävästi.

Puhdas vesi on tärkeä elementti matkailussa. Puhtaiden vesistöjen avulla Pohjois-Karjala on kivunnut Suomen merkittävimmäksi matkailu-alueeksi. Isoja järviä hyödynnetään nykyisin paremmin kuin ennen laiva- ja kalastusmatkailussa, samoin koskia ja jokia. Vaellusreiteillä hyödynne-tään myös lampien ja soiden tuomaa luonnon monimuotoisuutta.

Vesi on monen prosessiteollisuuden raaka-aine. Veden määrä Poh-jois-Karjalassa on lähes rajaton ja moni teollisuuslaitos onkin sijoittanut toimintansa juuri sen takia alueelle. Pohjoiskarjalaista vettä pullotetaan ja pakataan ja siitä on muodostunut vientituote kuivuutta kärsiville ja saastuneiden pohjavesien alueille. Näiden alueiden määrä on kymme-nen vuoden aikana lisääntynyt voimakkaasti. Veden puhdistus-järjestelmien tutkimus on alueella myös korkeatasoista.

Kaikki sai alkunsa Pohjois-Karjala 2030 -koulutusohjelmasta, jolloin lahjakkaat visionäärit kokoontuivat yhteen ja lausuivat alkusa-nat: bisnestä vedestä. Jo tuolloin oli nähtävillä perinteisten alojen, kuten metsäteollisuuden alamäki ja jotain oli tehtävä. Joensuun kaupunki, maakuntaliitto, Josek, yliopisto sekä joukko paikallisia yrityksiä ottivat vesibisneksen tosissaan ja alkoivat luoda vahvaa veden ympärille perus-tuvaa imagoa.

Alussa oli joukko epäileviä, mutta muutamien vesiuskovaisten tahto ja näkemys olivat niin voimakkaita, että tuomaat upposivat kaulaa myöten suohon. Matka vesipääkaupungiksi tai laajemminkin vesipää-maakunnaksi on ollut pitkä ja välillä kosteakin. Lunta on tullut nis-kaan ja välillä ovat varpaat olleet jäässä.

Lähde: Tulevaisuusohjelman osallistujan kertomuksesta ”vesibisneksen” tulevaisuudesta Pohjois-Karjalassa

Palvelut

Palveluliiketoiminta ja kolmannessa kehittämisohjelmassa teemakohtaisten asumisyhteisöjen rakentaminen olivat Tulevaisuusohjelman palveluihin liittyvät kehittämisen kärkiteemat. Palveluliiketoiminnan kasvu on merkittävää, ja sen kysynnän uskotaan vain lisääntyvän väestön ikääntymisen myötä. Kuitenkin Pohjois-Karjalan ongelmaksi neljäs kehittämisohjelma näki palveluosaamisen puutteellisuuden erityisesti teollisuudessa ja hyvinvointipalvelujen tuotannossa. Palveluliiketoimintaa voitaisiin kehittää hyvinvointituotannon ja matkailun lisäksi usealla teollisuuden toimialalla.

Palveluliiketoiminnan nouseminen maakunnan keskeiseksi kehittämisteemaksi vaatisi panostamista alan tarpeiden tunnistamiseen, tutkimukseen, koulutukseen ja osaamiseen. Tässä työssä Itä-Suomen kauppateiden opetuksella voisi olla tienraivaajan rooli. Tutkimuksen tulisi verkostoitua kansainvälisesti ja osaamisen näkökulma olisi kohdistettava myös asiakkaisiin.

Teemakohtaisten asumisyhteisöjen rakentaminen liittyi erityisesti ikääntyvän väestön uusien palvelukonseptien luomiseen. ”Hyvän elämän” asumiskonsepti ikäihmisille voisi olla maakunnan yksi vientituote. Tällaisissa yhteisöissä olisi mahdollista yhdessä asumiseen yksilöllisyydestä tinkimättä. Ne tarjoaisivat uudenmuotoisia asumisen ratkaisuja ja palveluja niin kaupunki- kuin haja-asutusväestölle ja paluumuuttajille. Joensuussa uusia asumisyhteisöjä esitettiin rakennettavaksi esimerkiksi Niinivaaran entiselle vanhainkotialueelle ja Penttilän alueelle. Teeman kehittämisvastuu on rahoittajilla, alan järjestöillä, Asumisen rahoitus- ja kehittämisskeskuksella, Raha-automaattiyhdistyksellä, Sitralla ja Tekesillä.

Elintarvikeala

Edellä todettiin, että luonnonvarojen uuskäytön kehittämiseen sisältyi ajatus luonnonantimien moninaisesta hyödyntämisestä elintarvikealalla. Keskeisenä kehittämisteemana Tulevaisuusohjelmassa nostettiin esille elintarvikealalla lähiruoka ja siihen liittyvät kehittämistoimet.

Vuosi 2030 on ollut poikkeuksellisen kylmä talvi, pakkasen ja tuisku ovat vuorotellen riepoteleet Pohjois-Karjalan vaaraseutuja. Etelässä Kiteen seudulla on arvioitu kuluneita vuosia ikäihmisten asumisen kannalta. Kylille, jotka ennen olivat kuntataajamia, on noussut ikäihmisten asumisyhteisöjä ja Joensuun kaupunkiin kokonaisia kortteliyhteisöjä.

Asumisyhteisöissä on erikoistuttu kulttuurin tuottamiseen, luonnon arvoille, ruokaan ja juomaan ja hyvinvoinnin ylläpitoon. Mukana on monikulttuurisuudellekin rakentunut yhteisö. Yhteinen suunnittelu on lähtenyt kaavoituksesta ja rakennussuunnittelusta. Ikäihmisillä on mitä moninaisempia mahdollisuuksia valita asumisen tapansa vaikka jo eläkkeelle siirtymisestä alkaen ja siten olla yhteisön aktiivivaikuttaja ja vapaaehtoinen. Yhteisöasumiseen moni on tullut avuntarpeen kasvettua, moni kumppanin kanssa helpottamaan elämää. Kimppakämppä kukoistaa yhteisestä tekemisestä ja vanhenemisen riemusta. Kaikki tarpeellinen on lähellä ja ripaus ylellisyyttäkin niin halutessaan.

Vahva sosiaalinen verkosto toimii yhteisöissä ja ulkopuolinen apu on organisoitu monin eri tavoin. Yksinäisyys ja turvattomuus näyttävät olevan poissa ja tilalla on leppoisa yhteishenki. Voit olla omassa rauhassa tai voit liittyä seuraan. Rahoitus näyttää jakautuneen tasaisesti julkisen rahoituksen ja oman rahoituksen kesken.

Pohjois-Karjalasta on tullut ikäihmisten mallimaakunta, jota käydään katsomassa hyvinkin kaukaa ja se on tuottanut uutta yrittäjyyttä jopa viintiin saakka. Moni on palannut seudulle takaisin ja tuonut mukanaan huomattavaa varallisuutta. Pohjois-Karjalassa on uskottu tulevaisuuteen eikä maassa koettua massiivista väestön eläköitymistä ole täällä koettu painolastina vaan mahdollisuutena, joka myös on hyödynnetty.

Tähän ihannetilanteeseen pääseminen on vaatinut paljon keittämisesursseja, suunnittelua, keskusteluja, laskelmia ja aatteen paloa uudistamista kohtaan.

Mutta lopputulos on ollut mallikelpoinen!

Lähde: Tulevaisuusohjelman osallistujan kertomus asumisyhteisöjen tulevaisuudesta Pohjois-Karjalassa

Elintarvikealan ja lähiruoan arvostuksen lisääntymisen visiona oli, että lähiruoan käyttöaste kasvaa merkittävästi kouluissa, eri laitoksissa ja yksi-

tyisessä kulutuksessa. Lähiruoka voitaisiin nähdä wellness-tuotteena. Ta-
voitteen saavuttamiseksi tarvitaan informaation lisäämistä kuluttajien,
hankinnoista vastaavien ja ravitsemusliikkeiden keskuudessa. Lähiruoalle
on luotava markkinat ja saatava aikaan yhteistyötä pienten toimijoiden
kesken.

*Pohjois-Karjala on maakuntaliiton johdolla julistautunut Ekomaakun-
naksi. Pohjois-Karjalan kunnat ja muut julkisyhteisöt ovat päättäneet
siirtyä luomu- ja lähiruokaan kaikessa laitosruokailussa. Tämän päätök-
sen ovat tehneet myös monet yksityiset ravintolat, erityisen paljon siirtyjiä
on ollut julkisyhteisöjen työntekijöitä palvelevissa lounasravintoloissa.
Vahva maakunnallinen toimija Pohjois-Karjalan osuuskauppa on päät-
tänyt siirtyä kaikissa ravintoloissaan luomu- ja lähiruokaan ja suosii pai-
kallisia toimittajia hankkiessaan elintarvikkeita kauppoihinsa.*

*Ekomaakuntapäätös on synnyttänyt uuden liiketoiminta-alueen,
maakunnallisen luomu- ja lähiruokatukkuosuuskunnan, jonka ovat
perustaneet merkittävimmät elintarvikealan maakunnalliset toimijat
mm. Lieksan Laatuherkut, Pielispakari ym. Luomu- ja lähiruokatukku
on koonnut toimittajaverkostoonsa useita satoja luomu- ja tavanomaista
elintarviketuotantoa harjoittavia viljelijöitä sekä muutamia kymmeniä
jalostusyrityksiä, joita on lisäksi muuttamassa muualta Suomesta Poh-
jois-Karjalaan. Myös ne ovat liittyneet osuuskunnan jäseniksi.*

*Luomu- ja lähiruuan kysyntä ja tarjonta elintarvikekaupoissa on
lisääntynyt ekomaakuntapäätöksen jälkeen niin, että luomu- ja lähiruo-
katuotteiden osuus kauppojen myynnistä on maan korkein. Maakunnan
elintarviketuotanto on kääntynyt nousuun ja elintarvikealan osuus työ-
voimasta on kääntynyt kasvuun. Maatilojen määrän vähentyminen on
pysähtymässä ja tiloille on tullut uusia yrittäjiä muualta Suomesta.*

*Elintarvikeala on maakunnan kehityksen kannalta olennainen,
koska muovi- ja metalliteollisuus on siirtynyt suurilta osin pois Pohjois-
Karjalasta ja Suomesta.*

Lähde: Tulevaisuusohjelman osallistujan kertomuksesta elintarvikealan
tulevaisuudesta Pohjois-Karjalassa

Hankkeen kehittämisvastuu on kehittämissyhtiöillä, Pro Agrialalla, Tekesil-
lä, koulutusorganisaatioilla, kuntapäätäjillä ja maakuntaliitolla. Hank-

keen hallinnoijiksi esitettiin ELY-keskusta, maakuntaliittoa, kuntia ja maa- ja metsätalousministeriötä.

Venäjä-yhteistyö

Venäjä-yhteistyön nosti selkeästi keskeiseksi kehittämisteemaksi vain yksi kehittämisohjelmista. Sitä perusteltiin seuraavasti (edelfoi-raportti 11.11.2008):

”Bingo! Siinä se on naapuri. Ihan vieressä eikä se siitä muualle häviä.”

”Venäjän talous on kasvanut kovaa vauhtia ja potentiaalia on.”

”Piti oikein Helsingin Sanomien pääkirjoituksesta lukea, että jos ei Itä-Suomi hyödynnä Venäjän ja Pietarin kulutuskysyntää niin kuka sitten. Seinäjokelaisetko?”

”Venäjä on varmasti yksi painopiste.”

”Valo tulee idästä, länsi on vain meitä riistänyt.”

”Naapuri on suurvalta, pitkän aikavälin strateginen valinta.”

Tarvetta Venäjä-yhteistyön tehostamiseen nähtiin yhteiskunnan monilla sektoreilla kansalaistoiminnasta oppilaitoksiin ja elinkeinoelämään. Kehittämisteeman haasteeksi koettiin elinkeinoelämän Venäjän kielen ja kulttuurin osaamisen heikkous ja sen sitouttaminen Venäjä-yhteistyöhön. Venäjään kohdistuvat asenteet, Venäjä-tutkimuksen keskittäminen Helsinkiin, opiskeluyhteistyöhön liittyvät ennakkoluulot, Venäjää koskevan t&k-toiminnan ja elinkeinoelämän kohtaamattomuus ja matkailun näkökulmasta rajanylityksen vaikeus luovat niin ikään haasteita yhteistyön kehittämiselle. Kansalaisyhteistyötä heikentää järjestöjen heikko asema Venäjällä, eikä maahanmuuttajien osaamista ole tarpeeksi hyödynnetty. Julkisten toimijoiden kannalta luotettavat ja henkilökohtaiset pitkäaikaiset suhteet ovat Venäjä-yhteistyössä tärkeitä.

Nyt on oikea aika pohtia, mitä kaikkea hyötyä hyvä ja toimiva rautatie-yhteys Joensuun ja Petroskoin välillä on maakunnallemme tuonut. Matkustajaliikenteen osaltahan yhteydet avautuivat vuonna 2014. Joensuun ja Petroskoin uuden yhteisen elinkeinoyhtiön JOPEKin johtaja Valentina Turunen kertoi, että matkustajamäärät ovat kasvaneet tasaisesti, vaikka ratayhteys on hidas verrattuna Pietariin menevään junaan. Toisaalta erityisesti venäläisten tuotteiden tuontia ja investointeja Suomeen haittaa NATO:n tiukka ja poukkoileva rajakontrolli Kiteen Niiralassa. Vanhempi polvi muistaa vielä ajan, jolloin venäläisviranomaisia moitittiin tällaisesta omatoimisuudesta, huokaa Turunen. Rajan toiminta pitäisi saada ehdottoman sujuvaksi ajatellen Petroskoin teollisuus- ja teknologiapuiston yhteistyötä Joensuun alueen yritysten ja teknologiakonseptien kanssa. Myös lentoliikenneyhteyksien paranemista on odoteltu. Nyt Petroskoihin lennetään Itä-Suomesta kolmesti päivässä, eikä määrää pystytä lisäämään ennen kuin Karelfлот saa käyttöönsä uusia päästömääräykset täyttäviä koneita.

Kokonaisuutena Turunen arvioi kuitenkin ratayhteyksien vaikuttaneen keskeisesti siihen, että taloudellinen yhteistyö on näinkin vilkasta. Tämän vahvistaa myös amerikkalais-venäläisen NanoForest Ltd:n toimitusjohtaja Samuel "Sasha" McDonald, jonka yritys on harjoittanut uuden sukupolven metsä- ja ympäristöteknologioiden hyödyntämiseen perustuvaa liiketoimintaa erityisesti Murmanskiiin. Monikansallisen yrityksen pääkonttori on sijainnut Joensuussa vuodesta 2022 asti. Joensuuhun yrityksen houkutteli nanoteknologian ja metsäteknologian yhdistämiseen liittyvä huippuosaaminen. "Nano is big and beautiful" toteaa McDonald tyypilliseen venäläisamerikkalaiseen tapaansa. Ratayhteys Petroskoihin on parantanut huomattavasti myös koko NSPA-alueen ja Luoteis-Venäjän alueiden yhteistyötä, työvoiman liikkuvuutta ja yritysten liiketoimintamahdollisuuksia. Rautatieyhteyden merkitystä lisää se, että voimakkaasti kasvannutta maantieliikennettä on jouduttu rajoittamaan päästörajoitusten vuoksi erityisesti maailmanperintökohteeksi nimetyn Laatokan alueella.

Myös luovien alojen yhteistyön lisääntymiseen rajayhteys on vaikuttanut merkittäväällä tavalla. Kulttuuripuolella Ilosaarirock-konseptin lanseeraaminen Petroskoihin näkyy rokkikansan täyttäminä rockjunina elokuussa. Lisävaunuista huolimatta junat on jo myyty täyteen tänäkin vuonna. Nightwishin comeback vetää tällä kertaa mukaan myös iäkäämpää rock-kansaa.

Lähde: Tulevaisuusohjelman osallistujien kertomuksesta Pohjois-Karjalan ja Venäjän yhteistyöstä tulevaisuudessa

Kehittämisteeman tavoitteiksi asetettiin:

- rajasta huolimatta sujuva ja merkittävä kaupankäynti
- investointien kasvu
- Luoteis-Venäjään keskittyvä eurooppalaisittain merkittävä tutkimuskeskus
- matkailun ja siihen liittyvien investointien merkittävä kasvu
- järjestöjen ja kansalaisten yhteistyön lisääminen
- yhteyksien lisääminen oppilaitosten välillä
- maahanmuuttajien osaamisen hyödyntäminen

Teeman konkreettisia toimenpide-ehdotuksia olivat esimerkiksi Pietarin edustusto, rautatieyhteys Petroskoihin ja Pietariin, Värttilän teollisuuskeskittymän ja palvelukeskuksen kehittäminen, uusien vaihto-ohjelmien luominen ja maahanmuuttajapalvelujen kuntoon saattaminen. Vastuu hankkeiden toteutuksesta säilytettiin maakuntaliitolle, maakunnan elinkeinoyhtiöille, yrityksille, kunnille, oppilaitoksille ja järjestöille.

8 LOPPUPÄÄTELMÄ

Tulevaisuusskenaariot

Tulevaisuusohjelman PK2030 osallistujien tekemät skenaarioarvioinnit osoittavat, että globalisaatio Pohjois-Karjalassa nähdään enemmän mahdollisuutena kuin maakunnan taloudellisia ja sosiaalisia rakenteita romahduttavana megatrendinä. Tähän näkemykseen ei näyttänyt vaikuttavan taloudellisen taantumien ja nousevien työttömyyslukujen ajoittuminen ohjelman toteuttamisajankohtaan. Globalisaatio ja kansainvälinen yhteistyö avasivat uusia markkinoita erikoituville maakunnan yrityksille ja samalla nuorten nähtiin olevan avoimempia globalisaation avaamille uusille innovaatioille.

Globalisaatiota ja kansainvälistymistä koskevien arviointien perusteella Pohjois-Karjalan tärkeä yhteistyökumppani tulevaisuudessakin on Venäjä, vaikka maan yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen epävarmuustekijät ja Pohjois-Karjalan syrjäisyys Venäjän kehityksen ydinalueista tunnustettiin. Venäjä voi tulevaisuudessa olla pohjoiskarjalaisten työssäkäyntikohde ja Pohjois-Karjala puolestaan lisääntyvän venäläismatkailun kohde. Venäläiset maahanmuuttajat saattavat vahvistaa Pohjois-Karjalan tarvitsemia työvoimaresursseja ja venäläisyyden ylipäänsä nähtiin monipuolistavan maakunnan kulttuuria ja arkielämää. Vaikka yhteistyö maakunnasta Kiinaan ja Intiaan lisääntyykin, ei ohjelman perusteella voida nähdä Kiina- tai Intia-ilmion olevan Pohjois-Karjalan kehityksen kannalta ratkaisevassa asemassa. Epäilyjä kohdistui myös siihen, että ulkomaalaiset toisivat pääomineen ratkaisevan tärkeän panoksen maakunnan elinkeinoelämän kehittämiseen.

Globalisaatio muokkaa pohjoiskarjalaista identiteettiä ja maakunnallista yhteisöllisyyttä. Käsitykset pohjoiskarjalaisuutta leimaavasta erityisyydestä maakunnan voimavarana eivät saaneet ohjelmassa jakamatonta kannustusta. Osallistujien joukossa oli niitä, jotka näkivät, että pohjoiskarjalaisten maakuntahenki on vahva ja sen lippua on tulevaisuudessakin pidettävä korkealla. Joidenkin mielestä liika provinsiaalisuus oli kehityksen este tai hidastaja. Osalle pohjoiskarjalainen identiteetti oli uusissa olosuhteissa muotoaan muuttava, monimuotoinen ja mahdollisesti uudella tavalla verkostoituva ihmisten asenteita ja arvoja määrittelevä käsite.

Globalisaation tavoin Tulevaisuusohjelman osallistujien käsitykset ilmastonmuutoksesta eivät luoneet kauhukuvia Pohjois-Karjalan tulevaisuudesta. Ilmastonmuutos antaa virikkeitä uusille innovaatioille, jotka koskevat erityisesti energiatalouteen liittyvän uuden osaamisen, teknologian ja yritystoiminnan yhdistämistä. Luonnonvaroiltaan rikkaana maakuntana Pohjois-Karjalalla on hyvät mahdollisuudet vastata onnistuneesti kestävä kehityksen mukaisiin ympäristö- ja energiahaasteisiin. Varsin yksimielinen käsitys koko Tulevaisuusohjelman osalta oli, että bioenergia, metsäala ja kaivannaisala ovat maakunnan vahvuuksia vuonna 2030. Yksittäisiä epäilyjä tämänkin skenaarion suhteen tosin esitettiin. Millä tavalla muihin maakuntiin verrattuna Pohjois-Karjala kehittyy esimerkiksi bioenergian tuotannossa ja käytössä kansalliseen eturintamaan.

Pohjois-Karjala voisi tulevaisuudessa olla myös ikääntyvän ja harmaantuvan väestön hyvinvoinnista huolehtiva ”mallimaakunta”. Ikääntyvän väestön hyvinvoinnista huolehtiminen vaatii toteutuakseen määrätietoisia päätöksiä ja ponnistuksia. Työelämässä ennakkoinnin mukaan 70-vuotiaat pohjoiskarjalaiset eivät tulevaisuudessa kuitenkaan ole, vaikka seuraava kuvitteellinen tulevaisuusutuinen ei tähän näkemykseen yhdykään.

Innostuneet vierailijat Kaukoidän suurvaltiosta

Kolmensadan henkilön suuruinen valtuuskunta Kaukoidän Unionista (KU) on saapunut Pohjois-Karjalaan. Arvovaltainen asiantuntijajoukko tutustuu reilun viikon aikana ihan fyysisesti pohjoiskarjalaisten maakunnalliseen bisneskonstellaatioon, jossa eläkeiän, 75 vuotta ohittaneet innovaattorit kehittävät hiljaisuuden, mielenrauhan ja ajankäytön uusimpia sovelluksia huipputeknologiaa hyödyntäen sekä eettisin ja kestävän kehityksen periaattein.

Pohjoiskarjalaiset ovat hieromassa KU:n kanssa isoa kauppaa, joka sisältää minienergistä huipputeknologiaa sekä mittavaa käyttöönotto-koulutusta erilaisiin luovuutta vapauttaviin ja tunneälyä voimistaviin ratkaisuihin. Valtuuskunta onkin tullut paikan päälle kuulemaan, katsomaan ja kokemaan konkreettisesti, kuinka Pohjois-Karjalan keskimäärin 85-vuotiaat seniori-innovaattorit luovat uutta, saastuttamatonta tietoisuusteknologiaa. Ikävuosistaan huolimatta innovaattorit ovat erinomaisia mainoksia tuotteilleen: he ovat hyvinvoivia, vireitä ja kekseliäisyytensä lisäksi mielenrauhaa ja lämmintä sosiaalisuutta säteileviä.

Maistiaisina vieraille pohjoiskarjalaiset tarjoavat vain ja ainoastaan aitoja asioita. ”Tuntui samalla lumoavalta ja pelottavalta koskettaa koivua tai järven vettä ihan oikeasti!” kuvaa kokemuksiaan suuren virtuaalipelifirman markkinointijohtaja KU:n suurimmasta kaupungista. ”Puhumattakaan siitä, että täällä on mahdollisuus hengittää ilman happilaitteita; se on todellista vapautta!” Valtuuskunta on valinnut Pohjois-Karjalan vierailukohteekseen nimenomaan hakeakseen taktillisia (kosketukseen perustuvia) kokemuksia, koska niiden on todettu tuottavan luovuutta ja hyvinvointia lisääviä feromoneja. Vastaavia vaikutuksia ei ole havaittu voitavan tuottaa virtuaalisesti, vaikka kaikilla vieraililla onkin varmuuden vuoksi mukanaan kosketusaistimuksia aikaansaavat syntetisaattorit

”Käyttöjärjestelmissä meillä on vielä hieman hiomista”, toteaa P-K:n AikaKoneen kehitysjohtaja, 87. ”Esimerkiksi ajan lataaminen kohtuuhintaisiin, helposti mukana kulkeviin laitteisiin on innokkaan kehitystyön alla. ”Meillä on jo markkinoilla aikatauluja, ajastimia ja aikavarpuja, joilla ihmiset voivat varastoida aikaa hyödyllisen hyvän käyttöön. Ne ovat

kuitenkin tuotantokustannuksiltaan vielä melko korkeita”, kertoo kehitysjohtaja ja esittelee vieraille uutuutta, ns. aikavyöhykettä, jonka voi kietoa ympärilleen vaikkapa kesken kiihkeän tuotantopalaverin. Aikavyöhyke mahdollistaa irtioton turhasta hälystä ja välittömästä nykyhetkestä, mikä on ehdoton edellytys järkevien päätösten tekemiselle.

Vielä muutamia vuosikymmeniä sitten lähes koko Aasiassa oli voimissaan vanhaan kulttuuriin nojaava tyyneyden ja mietiskelyn perinne. Samassa tahdissa hurjan talouskasvun ja tavarantuotannon kanssa se on kuitenkin unohdettu. Nyt on havahduttu huomaamaan, että ilman peruskokemuksia ja ihmisen biologisten rajojen kunnioittamista ei todellista luovuutta ilmene, puhumattakaan kyvystä ratkaista ihmiskunnan globaaleja ongelmia, mm. veden ja ravinnon puutetta, jäätiköiden sulamista tai maaperän saastumista. Kyseiset ongelmat ovat erityisesti nopeasti kasvaneen KU:n riesana. Tuotantoelämässä se näkyy innovaatioiden romahtamisena, konflikteina ja työntekijöiden kasvavana apatiana.

Pohjoiskarjalaiset innovaattorit kokevat olevansa eräänlaisia ihmiskunnan siirtymävaiheen pioneereja: tarkoitus ei suinkaan ole täyttää maailmaa toisenlaisilla teknisillä vempeleillä aiempien turhakkeiden sijaan, vaan mahdollistaa teknologia-avusteisesti sellainen luovuuden ja ongelmanratkaisukyvyn tila, jonka pohjalta ihmislaji pääsee kiinni todellisiin kehittämissaasteisiinsa.

”Miksi meidän tässä siirtymävaiheessa pitäisi käyttää teknologiaa muun kuin inhimillisen hyvän palveluksessa? Aiommekin ehdottaa valtuuskunnan sotilaspoliittisille asiantuntijoille ns. Suomen tietä: siirtäkää kaikki tuho- ja tehokäyttöteknologiaanne suunnatut kehittämisresurssit palvelemaan meidän laillamme inhimillisen kasvun päämääriä. Se on pitkän päälle tosi hyvä bisnes!” toteaa pohjoiskarjalainen etiikkainnovaattori, 82 v.

Lähde: Tulevaisuusohjelman osallistujan kertomus Pohjois-Karjalasta vuonna 2030

Pohjois-Karjala nähtiin Tulevaisuusohjelmassa varsin yksimielisesti tulevaisuudessa eräänlaisena hyvän elämän saarekkeena, joka tarjoaa pysyville asukkaille ja matkailijoille ekologisesti kestäviä elämisen ja kokemisen mahdollisuuksia. Näiden perusasioiksi kuvailtiin useimmiten maakunnan

puhdasta ja monimuotoista luontoa, turvallisuutta, ihmisten yhteisöllisyyttä ja ”aitoutta”.

Palvelurakenteessa ylipäänsä ennakoitiin tapahtuvan huomattavia muutoksia. Teknologisen kehityksen ohella palveluja tulevaisuudessa muokkaa aikaisempaa enemmän yksityisen sektorin palvelutuotanto. Muuttuva palvelurakenne mahdollistaa uusien innovaatioiden syntymisen, mutta jos palveluihin luetaan myös koulutus, ei Pohjois-Karjalalla nähty koulutuspalvelujen viennin osalta olevan erityisen merkittävää roolia.

Tulevaisuusohjelman skenaariotyöskentelyn näkökulmasta Pohjois-Karjalalle ei voida hahmottaa mitään todennäköiseltä tuntuvaa kauhuskenaariota. Yksittäisten mielipiteiden kirjosta tosin voidaan löytää näkemyksiä siitä, että globalisaatiolla, ilmastonmuutoksella, väestön ikääntymisellä ja palvelurakenteen muutoksilla voi olla negatiivisia tai ainakin aikaisempaan kehitykseen nähden selvästi muuttuvia seurauksia maakunnan kehitykselle. Näiden valossa Pohjois-Karjalan bulkkiteollisuus ajautuu ongelmiin. Venäjä-yhteistyö ei jatkossakaan onnistu ilman vaikeuksia. Pohjois-Karjala voi joutua maailman taloudellisessa kehityksessä sivustakatsojan rooliin, mitä tilannetta joidenkin mielestä ei paranna leimautuminen ”vanhusreservaatiksi” tai slow-lifen tyyssijaksi. Heikko taloudellinen kehitys vahvistaisi eriarvoisuutta, palvelujen keskittymistä ja julkisen sektorin resurssien vähenemistä erityisesti palvelusektorilla.

Tulevaisuusohjelman skenaarioita voidaan tarkastella myös osallistujien taustan, edelfoi-työskentelyyn liittyvien rajoitteiden ja osallistujien tukevaisuusnäkemysten monimuotoisuuden ja vakuuttavuuden näkökulmasta.

Ohjelmassa analysoitujen megatrendien vaikutusta Pohjois-Karjalan tulevaisuuteen tarkastelivat pääasiallisesti aluekehityksen ammattilaiset. Tämä ei voi olla vaikuttamatta ohjelman skenaariotyöskentelyyn. Useat ohjelman osallistujista ovat olleet laatimassa erilaisia maakunnallisia kehittämishoelmia ja -strategioita, joissa on haettu Tulevaisuusohjelmaa lyhyemmällä aikavälillä Pohjois-Karjalalle myönteisen kehityksen ratkaisumalleja. Tämä rooli ja osallistujien entuudestaan tiiviit siteet maakunnallisiin kehittämis- ja luottamustehtäviin loivat perustan myös Tulevaisuusohjelman työskentelyyn. Olisi ollut epäloogista, että ohjelman tulevaisuusskenaariot olisivat painottuneet negatiivisten tulevaisuuskuvien luomiseen.

Tulevaisuusohjelman edelfoi-väittämiin annettujen kommenttien voidaan nähdä heijastavan pääasiallisesti osallistujien tietoja, taustaa ja omakohtaista kuvaa Pohjois-Karjalan kehityksestä. Tässä yhteydessä Mika Mannermaan näkemys siitä, että asiantuntijoilla on taipumus edelfoi-ennakoinnissa olla pessimistisiä pitkällä aikavälillä ja optimistisia lyhyellä aikavälillä, ei saa vahvaa tukea. Tulevaisuusohjelman vuoteen 2030 ulottuva maakunnallisen kehityksen ennakointi näyttäytyy pääasiallisesti myönteisessä valossa. Toisaalta tässä tulevaisuuden ennakoinnissa ilmenee Mannermaan näkemys siitä, että ihmiset yleensä pitävät tavoiteltavina varmuutta ja yksinkertaisuutta verrattuna epävarmuuteen ja monimutkaisuuteen. Tämä heijastuu Tulevaisuusohjelman varsin lujassa luottamuksessa Pohjois-Karjalan menestymiseen omiin jo menneisyydessä vahvuuksina pidettyihin resursseihinsa ja niiden uudistuvaan hyödyntämiseen muuttuvassa yhteiskunnassa. Metsä, kaivannaiset, luonto ja maakunnan ihmiset ovat voimavaroja, joihin pohjoiskarjalaisten tulisi jatkosakin turvautua. Epävarmuuteen Venäjä-yhteistyön tai matkailuelinkeinon kanssa näytetään jo niin totutun, että niitä voidaan pitää jo melkein pä selvyyksinä. Suurin kysymysmerkki tulevaisuuden uhkia ajatellen näyttäisi olevan palvelurakenteen muutoksissa.

Tulevaisuusohjelmassa ei lähtökohtaisesti haettu erilaisia skenaariovaihtoehtoja tulevaisuuden historiaksi keskeisten megatrendien yhteydessä. Skenaariot muotoutuivat pikemminkin osallistujien omien käsitysten ja arviointien pohjalta. Pääasiallisesti tulevaisuuskertomukseksi muotoutui Pohjois-Karjala, joka vuonna 2030 pärjää kansainvälisessä taloudellisessa kilpailussa, hallitsee ilmastonmuutoksen epävarmuustekijät, huolehtii ikääntyneestä väestöstään ja muodostaa samalla elinvoimaisen hyvän elämän saarekkeen. Tällaisen optimistisen skenaarion vakuuttavuus voidaan arvioida sillä, miten realistisilta ja toteuttamiskelpoisilta maakunnan tulevaisuuden eteen tehtävät kehittämisteemat ovat.

Keskeiset kehittämisteemat

Tulevaisuusohjelmassa Pohjois-Karjalan aluekehittäjät valitsivat eri kehittämisohjelmissa keskeisiksi kehittämisteemoiksi:

- matkailun
- luonnonvarojen ja ympäristön monipuolisen ja uudenlaisen hyödyntämisen
- palvelujen kehittämisen
- kulttuuri- ja elämystalouden
- Venäjä-yhteistyön

Näistä teemoista vahvimman kannatuksen saivat matkailu eri muodoissaan ja maakunnan luonnonvaroihin perustuva kehittämistoiminta. Vaikka Pohjois-Karjalan matkailuklusterin toimintaa on kritisoitu ja sen työllistävä vaikutus on kärkiklustereita selvästi vähäisempi, nähdään matkailu edelleen yhdeksi maakunnan vahvimista tulevaisuuden kulmakivistä.

Pohjois-Karjalaa ei haluta kehittää ensisijaisesti massamatkailun kohteeksi eikä Koli ole maakunnan ainoa matkailuvaltti. Pikemminkin matkailun potentiaali nähdään sen monimuotoisissa kehittämismahdollisuuksissa. Pohjois-Karjala voi olla tulevaisuudessa merkittävä luonto- ja elämysmatkailun kohde, mutta samanaikaisesti myös kehittyvä tapahtumamatkailun maakunta. Tulevaisuusohjelmassa ideoitiin monia Joensuuhun sijoittuvia uusia tapahtumia ja niitä tukevaa kaupunkirakentamisen uudistamista. Elämys- ja kulttuuritalouden nousulle on sijansa niin matkailun kuin myös esimerkiksi luonnonvarojen uuskäytön ideoimisessa. Matkailuteeman vakuuttavuus voidaan asettaa tulevaisuuskertomusten osalta kyseenalaiseksi toimialaan viime vuosina kohdistuneiden pettymysten vuoksi. Toisaalta sen vakuuttavuuden keskeiseksi tekijäksi näyttää nousevan matkailuelinkeinon ja siihen liittyvän yrittäjyyden ulkopuolinen matkailun edellytyksiä tukeva fyysinen ja kulttuurinen ympäristö. Matkailun onnistunut tuotteistaminen Itävallassa, Espanjassa ja Italiassa antoi varmaan osaltaan uskoa sille, että matkailulla on tulevaisuutta myös Pohjois-Karjalassa.

Pohjois-Karjala on luonnonvaroiltaan rikas maakunta. Siten niiden uudenlaista hyödyntämistä voidaan pitää tulevaisuudenkin näkökulmasta realistisena kehittämisteemana. Metsäteollisuuden rakenneongelmat pakottavat Pohjois-Karjalassa etsimään sitä korvaavia tai täydentäviä uusia innovaatioita metsävarojen uudella käytöllä. Aluekehittäjillä on

varsin vankka usko siihen, että Pohjois-Karjala voisi olla bioenergian tuotannossa edelläkävijä. Samoin puurakentaminen soveltuisi maakunnan kehittämisalaksi. Metsäsektorin uusien innovaatioiden syntyminen edellyttää kuitenkin voimakasta koulutus- ja tutkimustoimintaan panostamista huolimatta metsäalan vahvasta jo olemassa olevasta osaamisesta Pohjois-Karjalassa.

Tulevaisuusohjelmassa ehdotukset luonnonvarojen monipuolisesta hyödyntämisestä eivät rajoittuneet vain metsävaroihin, vaan myös maakunnan muihin luonnonrikkauksiin, kuten kiveen, mineraaleihin, vesivaroihin ja elintarvikealalla käytettäviin luonnonantimiin. Luonto ja ympäristö antaisivat mahdollisuuksia kehittää Pohjois-Karjalassa merkittävää ympäristöliiketoimintaa. Tämä kuitenkin vaatisi teemaan liittyvän koulutuksen ja tutkimuksen vahvaa kehittämistä. Eri Euroopan maihin tehdyt benchmarking-matkat osoittivat niiden alueellisissa tutkimuslaitoksissa ja kehittämisorganisaatioissa tehdyn tutkimuksen, tuotekehityksen ja yritys yhteistyön tärkeän merkityksen uusien innovaatioiden syntymiselle. Tämä viesti näytti iskostuvan matkojen oppina myös Pohjois-Karjalan aluekehittäjien keskuuteen esimerkiksi luonnonvaroja koskevan kehitystoiminnan saattamiseksi todelliseksi menestystekijäksi.

Vaikka Pohjois-Karjalan tulevaisuutta rakennettaisiin luottamalla luonnonvarojen tarjoamiin moniin mahdollisuuksiin, kehityssuunnan uskottavuus asetettiin Tulevaisuusohjelmassa osittain myös kyseenalaiseksi. Tällöin viitattiin lähinnä profiloitumiseen: miten ja millä tavalla esimerkiksi bioenergian tai mahdollisen vesiklusterin kehittämisessä Pohjois-Karjala löytäisi omat erityisvahvuutensa. Luonnonantimiin liittyvää elintarviketeollisuutta kehitetään niin ikään eri puolilla Suomea, vaikka lähiruoka tai terveystuotteiksi luokitellut elintarvikkeet loisivatkin Pohjois-Karjalalle uusia mahdollisuuksia niin matkailun kuin muunkin yritystoiminnan osalta.

Pohjois-Karjala halutaan tulevaisuudessa nähdä myös parempia palveluja tarjoavana ja palveluliiketoimintaa harjoittavana maakuntana. Tältä osin konkreettisemmin Tulevaisuusohjelmassa nousivat esille ikääntyvälle väestölle tarjottavien palvelujen kehittäminen. Luonnonvaramaakunnan ohella Pohjois-Karjala voisi tulevaisuudessa olla ikääntyvälle väestölle suunnattujen laadukkaiden hyvinvointipalvelujen ja niiden liiketoiminnan kehittäjä. Palveluliiketoiminta on globaalisti ja kansallisesti merkittävästi kasvava toimiala, mutta Pohjois-Karjalassa sen eteen on

tehtävä runsaasti päämäärätietoista työtä. Vasta tämä luo tälle kehittämis-teemalle sen vakuuttavuuden realistisena tulevaisuuspolkuna.

Matkailun tavoin Pohjois-Karjalan kehittäjillä on säilynyt varsin yksimielisesti usko Venäjä-yhteistyöhön tulevaisuuden ”valttikorttina”, vaikka tältä osin kehitys ei ole edennyt 1990-luvun alkuvuosina asetettujen toiveiden ja tavoitteiden mukaisesti. Siten Venäjä-yhteistyöllä on epäilijänsäkin, muta rajan läheisyys, venäläisten muutto ja matkailu Pohjois-Karjalaan ja Venäjä-osaamisen kehittäminen Itä-Suomen yliopistossa antavat perusteet teeman myönteisiin tulevaisuusnäkymiin.

Pohjois-Karjala vuonna 2030

Tulevaisuusohjelmassa ei systemaattisesti rakennettu yhtä selkeätä visiota tai tahtotilaa Pohjois-Karjalasta vuonna 2030. Skenaariotyöskentely, maakunnan kehittämisen kärkiteemojen valinta ja niiden perustelut ja osin muualta Euroopasta havaitut hyvät käytännöt loivat kuitenkin ne tulevaisuuspolut, jotka näyttäisivät parhaiten vievän maakunnan tulevaisuuden haluttuun tahtotilaan (Tulevaisuusohjelman lähipäivät 29.1.2009, 9.9.2009, 28.1.2010 ja 9.9.2010). Tulevaisuusvisiot eri kehittämisohjelmissa olivat seuraavanlaisia:

I kehittämisohjelma

Vuonna 2030 Pohjois-Karjala on 150 000 asukkaan dynaaminen, avoimesti verkottunut, kansainvälinen ja korkeatasoisten palvelujen rajamaakunta, joka on vetänyt puoleensa osajia ja opiskelijoita eri puolilta maailmaa. Maakunta tunnetaan uusiutuvien luonnonvarojen jalostamisesta, metsä- ja bioenergia-osaamisesta ja sisältötuotannosta.

II kehittämisohjelma

Vuonna 2030 Pohjois-Karjala on laadukkaista palveluistaan ja korkeasta osaamisestaan tunnettu maakunta, jossa ihmiset viihtyvät ja haluavat asua. Elämysmatkailun lisäksi Pohjois-Karjala menestyy luonnonvaroiltaan ja raaka-aineillaan. Ilmastonmuutoksen, bioenergian ja vesivarojen liiketaloudellinen hyödyntäminen on vahvistanut alueen elinkeinorakennetta.

III kehittämisohjelma

Vuonna 2030 Pohjois-Karjala hyödyntää innovatiivisesti ja monipuolisesti luonnonvarojaan ja matkailumahdollisuuksiaan. Maakunnan veto-voimaisen kulttuurimatkailun ohella Pohjois-Karjala tunnetaan ikääntyneille suunnatuista laadukkaista asumispalveluistaan ja lähiruokaan perustuvan elintarvikealan kehittyneisyydestään.

IV kehittämisohjelma

Vuonna 2030 Pohjois-Karjala on onnistunut menestyksellisesti kehittämään osaamistaan ja luomaan uusia innovaatioita eri toimialojen yhdistämisessä. Tämä osaaminen ja innovaatiotoiminta ilmenevät kulttuurin ja elämystalouden yhteistoimintana ja kansainvälisesti menestyneenä bioenergiaa, puurakentamista ja luovaa taloutta yhdistävänä ympäristö- ja palveluliiketoimintana. Maakuntaa rikastuttaa myös Venäjän Karjalan kanssa tapahtuva tiivis yhteistyö.

Näissä visiossa näkyvät ohjelmassa valitut keskeiset kehittämisteemat. Tulevaisuuden Pohjois-Karjala on maakunta, jonka kilpailukyky ja elinvoimaisuus perustuvat ennen kaikkea erikoistuneeseen matkailuun, luonnonvarojen ja raaka-aineiden monipuoliseen jalostamiseen ja laadukkaisiin ikääntyneille suunnattuihin palveluihin. Maakunnan viihtyisyyttä ja ansaintamahdollisuuksia lisäävät kulttuuri- ja elämystalouden tuotteet, ympäristö- ja palveluliiketoiminta, uudistunut elintarvikeala ja Venäjän tuomat yhteistyömahdollisuudet. Elinvoimaisena palvelu- ja kulttuurimaakuntana Pohjois-Karjala on kansainvälisesti verkottunut ja ulkomaalaisia osaajia houkutteleva osa Itä-Suomea. Huomionarvoista on, että I kehittämisohjelman visiossa ennakoitu 150 000:n väestömäärä on pienempi verrattuna Pohjois-Karjalan uuteen maakuntasuunnitelmaan. Siinä maakunnan väkiluvun ennakoidaan vuonna 2030 olevan 162 500.

Onko Pohjois-Karjala vuonna 2030 näiden visioiden valossa erilainen kuin vuotta 2010 koskevissa Pohjois-Karjalan Tulevaisuuden Strategiat -ohjelmassa luoduissa visioissa? Visioissa on monia yhteisiä painoaloja. Kun 1990-luvun alussa silloiset aluekehittäjät hahmottivat Pohjois-Karjalan toivottua tahtotilaa parin vuosikymmenen päähän, sen rakennuspuina olivat silloinkin matkailu, hyvät palvelut, lähialueyhteistyö,

luonnon ja erityisesti metsän hyväksikäyttö, oman kulttuurin arvostaminen, osaaminen, kansainvälistyminen ja verkottuminen. Jo silloin puhuttiin myös bioenergiaosaamisen merkityksestä. Toisaalta tuolloisissa visioissa ”high tech”, yrittäjyyden kehittäminen ja julkishallinnon tärkeys aluekehittämisessä korostuivat enemmän kuin nykyisessä Tulevaisuusohjelmassa. Näyttäisi siltä, että 1990-luvun alkuvuosina toiveita toimivaan yhteistyöhön julkisen hallinnon, yliopiston ja yrityselämän välillä triple helix -mallin mukaisesti esitettiin määrätietoisemmin kuin nykyisessä aluekehittämisen visioinnissa. Toisaalta tämän mallin toimivuus eri Euroopan maissa sai nykyisetkin aluekehittäjät näkemään sen hyvänä käytäntönä, josta Pohjois-Karjalassa olisi syytä oppia.

Eivätkä vuonna 1756 Johan Laguksen esittämät ajatukset Pohjois-Karjalan kehittämisestä näytä tämän päivän valossakaan kovin vierailta. Kysymykset metsävarojen ja muiden luonnonvarojen oikeanlaisesta hyödyntämisestä ja niistä nousevien uusien tuotteiden kehittämisestä olivat ajankohtaisia kysymyksiä Pohjois-Karjalassa jo 1750-luvulla. Kauppayhteydet Venäjän kanssa ja venäläisten tuleminen Pohjois-Karjalaan mietittyivät Johan Lagusta, kuten nykyisiäkin pohjoiskarjalaisia aluekehittäjiä. Taitaa jotain totta olla siinäkin, että pohjoiskarjalaisten yritteliäisyyden ja aloitteellisuuden tehostamisessa on samaa toivomisen varaa kuten Laguksen aikanakin. Tässä valossa Pohjois-Karjalan alueellisen kehityksen tulevaisuuden ennakkoinnissa voidaan havaita polkuriippuvuutta. Innovaatio-toimintaa ja aluekehitystä ohjaa tällöin riippuvuus aiemmasta historiasta.

Oppimisprosessi ja verkostoituminen

Tulevaisuusohjelman PK2030 keskeinen tavoite oli kehittää pohjoiskarjalaisten aluekehittäjien aluekehityksen strategista osaamista. Eri kehitysohjelmien lopussa ohjelman osallistujat itse arvioivat tämän tavoitteen ja tulevaisuuden ennakkointiin liittyvään oppimisen onnistumista, oppimista heikentäviä tekijöitä ja ohjelman merkitystä verkostoitumisen näkökulmasta.

Arvioinnin perusteella Tulevaisuusohjelman voidaan katsoa pääasiallisesti onnistuneen näiden tavoitteiden saavuttamisessa. *Oppimisesta* todettiin mm. seuraavaa:

- tulevaisuusohjelman laaja visionäärinen ote paransi laaja-alaisuutta ja herätti uudenlaisia ajatuksia ja ajatusrakennelmia
- kokonaisnäkemys tulevaisuuden haasteista ja mahdollisuuksista hahmottui osallistujille
- hyviä luentoja ja menetelmiä, matka oli hyvin rakennettu ja oli erityisen antoisa
- erilaisten työskentelymenetelmien käyttö
- muilta oppiminen on ollut kurssin keskiössä
- keskustelulle on annettu hyvin aikaa ja se on parantanut oppimisprosessia
- tehdyt yhteiset valinnat antavat uskoa omaan työhön ja sen merkitykseen
- on todellisia vaihtoehtoja kuihtumisella/taantumiselle
- työssä on jo tehty ratkaisuja ja toimenpiteitä, jotka ovat linjassa yhteisten valintojen kanssa
- on pystynyt katsomaan uudesta ja laajemmasta näkökulmasta. Jos on aikaisemmin katsonut asioita ja tulevaisuutta tekniikan tai tuotteiden näkökulmasta, nyt avautui ihmisten näkökulmasta ja päinvastoin
- yhteiskuntavastuun lisääntyminen alustuksen ja matkan kokemusten jälkeen
- yleissivistyksen lisääntyminen sellaisista asioista, joita ei ole aiemmin ajatellut lainkaan tai tiennyt niistä mitään.

Oppimista heikentävinä seikkoina tuotiin esille mm. seuraavaa:

- jaksot hajallaan, tiiviys toisi hyötyä tekemiseen
- sinänsä lyhyen kurssin puitteissa ei ole mahdollisuuksia syvempään läpikäymiseen
- strategisen ohjelman jalkauttaminen vaatisi lisää panostuksia kurssissa
- ajatuksia on heitetty ilman vastuuta, elinkeinopuoli tulisi kytkeä strategioihin
- mielellään olisi nähty enemmän yrityselämän edustajia
- teknologioiden ennustaminen esim. 20 vuoden taakse haastavaa

- oma työ häiritsee opiskelua, viikonloput voisivat olla parempi ajankohta
- olisi pitänyt keskittyä tulevaisuuden kasvualueisiin
- kansainvälinen puhuja puuttui. Olisi saattanut vetää yrittäjiä paikalle
- mietityttää, mitkä ovat todellisia muutostekijöitä ja mitkä niistä ovat merkittävimpiä Suomen kannalta
- bisneksessä vähät välitetään näistä maakunnallisista asiakirjoista
- millä tavalla saadaan yrityskenttä mukaan? Näkökulmat ovat olleet suppeita, samoin hyödyntäjät, koska yritysten edustajia ei ole ollut mukana. Jatkossa yrittäjille pitäisi maksaa, että tulevat tällaiselle kurssille
- kurssin kristallinkirkas punainen lanka ei ollut selvä, miten eri osat liittyivät toisiinsa.

Ennakointiin liittyvät keskeiset kommentit olivat:

- ennakkoinnin uudet näkökulmat, aiemmin työssä on ollut vain tietyn tyyppistä ennakkointia
- suuret organisaatiot ovat hitaita vastaamaan muutoksiin, mutta PK2030-ryhmä voisi innostaa/painostaa muutoksiin
- ilmastonmuutos on laajempivaikutteinen asia kuin kenties oletetaan
- luovat alat yhdistävät muita aloja
- puurakentaminen voisi olla PK:n juttu osana metsän kokonaisvaltaista hyödyntämistä
- bioteknologian suuri merkitys ravinnontuotannossa ym. tuotannossa
- ennakkoinnin menetelmällinen oppiminen jäi ohueksi

Pohjois-Karjalan aluekehittäjäverkostosta tehty tutkimus osoitti, että virkamiehillä, kuten maakuntakuntaliiton ja entisen TE-keskuksen edustajilla on vahva asema maakunnan kehittämisessä. Henkilökohtaisia ver-

kostosuhdetta arvostetaan ja verkostoitumista pidetään tärkeänä (Tolonen 2009).

Tämänkaltaiset tulokset voidaan nähdä myös Tulevaisuusohjelman osallistujien arvioinnissa. Osallistujien kritiikin keskeinen kärki suuntautui siihen, ettei yrityselämän edustajia ollut ohjelmassa tarpeeksi mukana. Suurin hyöty aluekehityksen strategisesta oppimisesta kohdistui tässäkin ohjelmassa ”virkamiessektorille”.

Osallistujien arvioiden mukaan ohjelma vahvisti eri organisaatioista tulevien verkostoitumista, vaikka osallistujat ovat muutenkin usein mukana yhteisissä kehittämishankkeissa ja tekemässä maakuntaa koskevia kehittämissuunnitelmia. ”Sai tietoa siitä kenelle voi kilauttaa tarpeen tulleen.” Sisäistä verkostoitumista edistivät erityisesti benchmarking-matkat, joissa voitiin jakaa yhteisiä kokemuksia ja oppimista Euroopan muiden alueiden alueellisesta kehittämistyöstä. Erään arvioitsijan mukaan parhaimmillaan toiminnan yhteydessä löytyi uusia toimijoita konkreettisiin toimenpiteisiin, kuten bioenergiaan liittyvän asiantuntijamatkailun tai kulttuurimatkailun konseptointiin. Verkostoitumista heikentäviksi tekijöiksi todettiin tässäkin yhteydessä yrittäjien huono osallistumismahdollisuus ja toisaalta osallistujien omat esteet esim. yhteiselle matkalle osallistumiseen.

Kolmannen kehittämisohjelman yhteydessä pidettiin siihen asti osallistuneiden yhteinen kehittämisspäivä Turun kauppakorkeakoulun Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen johdolla. Sen osalta verkostoitumista koskeva loppupäätelmä oli alla olevan mukainen (Kaskinen, Juha & Laaksonen, Salla 2009). Siinäkin voidaan nähdä elinkeinoelämän edustajien puuttuminen Pohjois-Karjalan aluekehittämisen ydinjoukosta.

”Verkosto-osuuden positiivinen johtopäätös on se, että osallistujat tunnistavat hyvin verkostotoimintaa haittaavia tekijöitä. Tämä antaa hyvän pohjan verkostojen kehittämiseen, virtaviivaistamiseen ja tehostamiseen sekä karsintaan. Palautteen perusteella näyttää ilmeiseltä, että kehittämisverkostoja on yksinkertaisesti alueella liikaa. Lisäksi näkemys toiminnan vastuista on ongelmallinen. Nyt päävastuu annettaisiin maakuntaliitolle. Vaikka juridisesti onkin niin, että maakuntaliitolla on vastuu aluekehittämisestä, vastuuta on myös muilla toimijoilla ja osallistujilla. Näkemys maakuntaliiton roolista on verkostojohtamisen kannalta yksioikoinen, juridinen asema ei takaa esimerkiksi hyvää verkostojohtamista,

vaan johtajuus saattaa vaihdella verkoston toiminnan mukaan. Lopuksi voisi mainita yritysten puuttumisen verkostoista, joka koettiin merkittäväksi ongelmaksi. Monien heikkouksien, kuten esimerkiksi tulostavuuksiin, tavoitteellisuuden ja tehokkuuden nähtiin paranevan, jos yksityisen sektorin toimijoita saataisiin verkostoihin paremmin mukaan.”

”Esivallan kättä tässä tarvitaan seudun avustamiseen. Tämä kansaasynnyttävä maa näyttää yksinään nyt tuhoutuvan.” Näin totesi Johan Laguksen väitöskirjasta vuonna 1756 lausunnon antanut Anders Nordenskiöld. Edellä on todettu, että myös Tulevaisuusohjelmassa syntyneiden kehittämisteemojen jalkauttamisesta osallistujat sälyttivät vastuuta oman aktiivisuuden lisäksi julkiselle vallalle. Tältä osin varsinkin uusi maakuntaohjelma ja -suunnitelma voisivat toimia Tulevaisuusohjelman aiheiden eteenpäin jalostamisessa, täsmentämisessä ja konkretisoimisessa.

LÄHDEAINEISTO

- Alestalo, Mikko (2010) Ihmisen aiheuttama ilmastonmuutos – mitä siitä seuraa? Esitelmä Tulevaisuusohjelmassa PK2030 13.1.2010.
- Holte, John (ed.) (1993) Chaos: the new science. Nobel conference; 26. Lanham, Md: University Press of America.
- Inkeroinen, Paula (2009) Tulevaisuusohjelma PK2030. Toteutus ja työtavat. Esitelmä Tulevaisuusohjelmassa PK2030 7.10.2009.
- Joensuun yliopisto (2008) Rehtorin päätös 19.9.2008. Aluekehityksen strategisen osaamisen vahvistaminen -hankkeen ohjausryhmän asettaminen. Joensuun yliopisto.
- Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus (1990) Pohjois-Karjalan Tulevaisuuden Strategiat -seminaarisarjan esite. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Joensuun yliopisto.
- Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus (1993) Pohjois-Karjalan Tulevaisuuden Strategiat -seminaarisarjan (1990–1993) visioita ja strategioita vuodelle 2010. Painamaton raportti. Joensuu yliopisto.
- Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus (2008) Maakunnat maailmanpyörässä -seminaarin ohjelma 25.1.2008. Joensuun yliopisto.
- Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus (2008) Aluekehityksen strategisen osaamisen vahvistaminen -kehittämishanke. Päivitetty suunnitelma 28.1.2008. Joensuun yliopisto.
- Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus (2008) Tulevaisuusohjelma PK2030-esite. <http://tkk.joensuu.fi/projektit/tulevaisuus/index.php>
- Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus/Aducate (2008–2010) Tulevaisuusohjelman PK2030 edelfoi-raportit 2008–2010. Joensuun yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto.

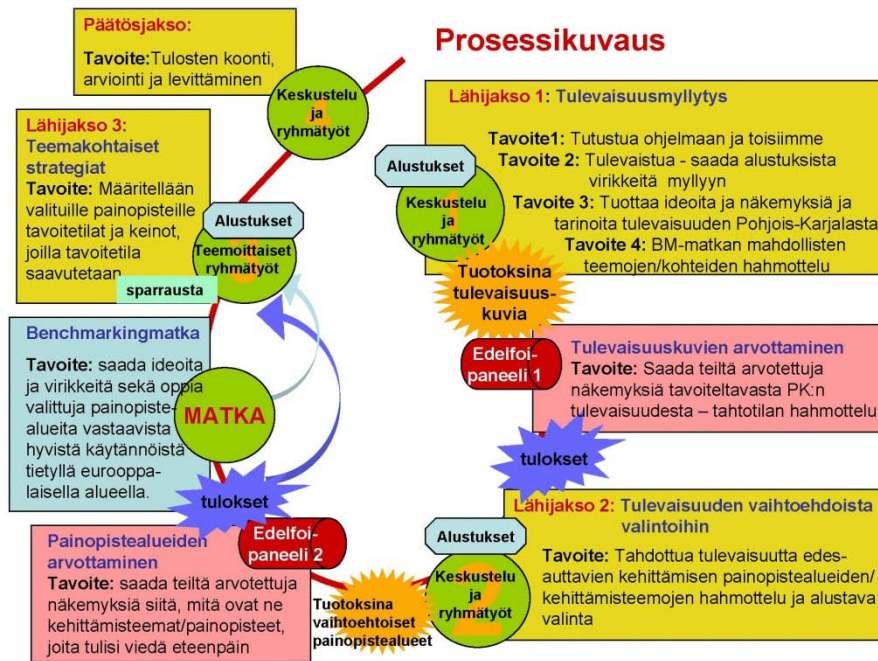
- Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus/Aducate (2008–2010).
Tulevaisuusohjelman PK 2030 ryhmätöraportit 2008–2010. Joensuun yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto.
- Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus/Aducate (2008–2010)
Tulevaisuusohjelman PK2030 Benchmarking-matkojen painamattomat matkaraportit 2008–2010. Joensuun yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto.
- Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus/Aducate (2008–2010)
Tulevaisuusohjelman PK 2030 painamattomat ryhmätöraportit 2008–2010. Joensuun yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto.
- Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus/Aducate (2009–2010)
Tulevaisuusohjelman PK2030 osallistujien tulevaisuuskertomukset 2009–2010. Joensuun yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto.
- Jämsén, Arja & Koivumäki, Nina-Elise (2009) Pohjois-Karjala ikäosaamisen maakunnaksi. http://www.ncp.fi/projektit/raportit/ik%C3%A4_peruspaperi_090609.pdf
- Kahn, Herman & Wiener, Anthony J. (1969) År 2000. Beckman. Stockholm.
- Kahn, Herman & Bruce, Briggs, B. (1974) Huomispäivän mahdollisuudet: tuleva vuosikymmenen futurologien näkökulmasta. Weilin+Göös. Helsinki.
- Kamppinen, Matti, Kuusi, Osmo & Söderlund, Sari (2002) Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovellukset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Kamppinen, Matti & Malaska, Pentti (2002) Mahdolliset maailmat ja niistä tietäminen. Teoksessa Kamppinen, Matti, Kuusi, Osmo & Söderlund, Sari (2002) Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovellukset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Kamppinen, Matti, Malaska, Pentti & Kuusi, Osmo (2002) Tulevaisuudentutkimuksen peruskäsitteet. Teoksessa Kamppinen, Matti, Kuusi, Osmo & Söderlund, Sari (2002) Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovellukset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Kuusi, Osmo (2002) Delfoi-menetelmä. Teoksessa Kamppinen, Matti, Kuusi, Osmo & Söderlund, Sari (2002) Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovellukset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Kuusi, Osmo & Kamppinen, Matti (2002) Tulevaisuuden tekeminen. Teoksessa Kamppinen, Matti, Kuusi, Osmo & Söderlund, Sari

- (2002) Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovellukset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Kuusi, Osmo (2009) Globaalit trendit ja niiden vaikutukset Suomeen ja Pohjois-Karjalaan? Esitelmä Tulevaisuusohjelmassa PK2030 8.10.2009.
- Kuusi, Osmo (2008) Palvelut Pohjois-Karjalassa, lähialueilla ja maailmassa 2030. Esitelmä Tulevaisuusohjelmassa PK2030 30.10.2008.
- Lagus, Johan (1756) Ajatuksia talouselämän kohentamiseksi Karjalassa. Suomentanut Tuulikki Tenho. Helsinki: Markkinointi-instituutti, 1977. Helsinki.
- Mattlin, Mikael (2009) Muuttaako Kiina maailmanjärjestystä? Esitelmä Tulevaisuusohjelmassa PK2030 11.2.2009.
- Niskanen, Anssi (2009) Metsäsektori muutoksen kourissa. Esitelmä Tulevaisuusohjelmassa PK2030 7.10.2009.
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (2007) ESR-projektisuunnitelma Aluekehityksen strategisen osaamisen vahvistaminen. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. Joensuu.
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (2006) POKAT 2010. Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma 2007–2010. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. Julkaisu 99. Joensuu.
- Rubin, Anita (2002) Tulevaisuudentutkimuksen käsitteitä. Teoksessa Kamppinen, Matti, Kuusi, Osmo & Söderlund, Sari (2002) Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovellukset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Seppänen-Järvelä, Riitta (2004) Prosessiarviointi kehittämisprojekteissa. Opas käytäntöihin. Stakes 2004. Helsinki.
- Sisäasiainministeriö (2004) Alueellisen innovaatiopolitiikan haasteita. Alueiden kehittäminen 16/2004.
- Sivonen, Seppo ((2000) Alueellinen kehittämissyö korkeakoulujen aikuiskoulutuksessa 1980–1998. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Sarja A, n:o 18. Joensuu.
- Staley, David J. (2007) History and future: using historical thinking to imagine the future. Lanham, MD : Lexington Books.
- Stanford, Michael (1990) The nature of historical knowledge. Blackwell. Oxford.

- Ståhle, Pirjo, Itseuudistumisen dynamiikka – systeemiajattelu kehitysprosessien ymmärtämisen perustana. http://www.stahle.fi/itseuudistumisen_dynamiikka.pdf
- Tolonen, Satu (2009) Aluekehittämisverkostot vielä hallintokeskeisiä? Verkostanalyysi Pohjois-Karjalan aluekehittäjistä. Työ- ja elinkeinoministeriö. Edita. Helsinki.
- Tosh, John (1984) The pursuit of history: aims, methods and new directions in the study of modern history. Longman. London.
- Volk, Raija (2008) Alueelliset palvelurakenteet globalisoituvassa ympäristössä. Esitelmä Tulevaisuusohjelmassa PK2030 24.4.2008.
- Väisänen, Kim (2009) Ei pieni kansa selviä kuin sydämin ja hengin. Esitelmä Tulevaisuusohjelmassa PK2030 9.9.2009.

LIITE

Tulevaisuusohjelman PK2030 prosessikuvaus

Tulevaisuusohjelman PK2030 tavoitteena oli vahvistaa aluekehityksen strategista osaamista, lisätä maakunnan kehittäjien verkostoitumista ja tukea Pohjois-Karjalan uuden maakuntaohjelman ja maakuntasuunnitelman valmistelua. Vuosina 2008-2010 ohjelmaan osallistui 99 pohjoiskarjalaista aluekehittäjää, joista miehiä oli 55 ja naisia 44.

Ohjelmassa maakunnan keskeisten kehittämisteemojen valinta tapahtui muun muassa skenaariotyöskentelynä analysoimalla globalisaation, ilmastomuutoksen ja palvelurakenteen muutosten vaikutuksia Pohjois-Karjalassa. Lisäksi tehtiin tutustumismatkoja eri Euroopan maihin.

Tulevaisuusohjelman visioissa vuonna 2030 Pohjois-Karjalan kilpailukyky ja elinvoimaisuus perustuvat erityisesti erikoistuneeseen matkailuun, luonnonvarojen ja raaka-aineiden monipuoliseen jalostamiseen ja laadukkaisiin, ikääntyneelle väestönsalle suunnattuihin palveluihin. Maakunnan viihtyisyyttä ja ansaintamahdollisuuksia lisäävät kulttuuri- ja elämystalouden tuotteet, ympäristö- ja palveluliiketoiminta, uudistunut elintarvikeala sekä Venäjän tuomat yhteistyömahdollisuudet. Eri alojen rajapintojen yhdistäminen luo myös uusia innovaatioita.
